ספר שארית יוסף

חברו החכם השלם כמהור"ר יוסף ן' וירגא נ"ע

יבאר בו רבים מכללי הגמרא אשר לא הביאו
הראשונים הה"ר שמשון ורבינו ישעיה אשר
הליכות עולם לו והוא קבצם ממה
שמצא מפוזר בגמרא ומפורד
בתוספות ושיטות גאונים
אחרונים צדקתם
עומדת לעד ·

ולמען עשות דרך ישר לפני המעיינים ישימו כי ימצאו בו מבוקשם
בנקלה הוספנו לוח בסופו אשר לא נמצא בראשונים מכל
פרטי הדברים אשר יבאר בכתיבותיו וכלליו אחת
לאחת למצוא
חשבון ·

נדפס

פה מנטובה

תחת ממשלת רוממות אדוננו הדוכס
וינצינצו גונזאגה יר"ה ·

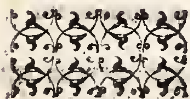
בשם האחים הצעירים הה"ח יצחק ושלמה בני
כמ"ר שמואל מנורצי ז"צל ·

בשנת ליהודים היתה אורה ו שמחה לפ"ק

Con Licenza d' Superiori .

אמר המדפיס

ראה רא'ינו הדרת תפארת הספר הזה כי ממנו תיצאות ביאור דרכי הגמרא אשר רובם לא שערום הראשונים בעל ספר כריתות ובעל הליכות עולם ז"ל ולא זו בלבד אלא גם על דרכי רש"י ובעלי התוספות ז"ל הוסיף ידו להאיר עינינו בדרכיהם ובפלפוליהם · אשר על כן עיני כל אליו ישברו להורות להם בעיונם על פיו יצאו ועל פיו יבואו במלחמתה של תורה ויבקשוהו ולא נמצא כי אם ביד קצת יחידי סגולה הלא הוא כמוס עמהם חתום באוצרותיהם ולא יראה החוצה לכן למען זכות את הרבים בחרנו להדפיסו מחדש בעט ברזל בתכלית השלימות כפי האפשר למען ימצא ביד כל איש ואיש ובו ימצאו המעיינים מרגוע לנפשם · יגילו וישמחו בו התלמידים ובאורו יראו אור · והמשכילים יזהירו · יען כי כל דבריו מיוסדים על אמרי שלימים וכן רבים מהראשונים ועל דבריהם אדניו הטבעו · וכדי להקל טורח המעייני' בחרנו לעשות לוח בסופו בו יתבארו כל פרטיו איזה מקום מושבם ומתוכם הקורא על נהיבות יקום ולא ייגע לריק · והיינו גם אנחנו ממצדיקי הרבים · ונשא ברכה מאת ה' ·

הקדמה

זה חים גרול ים תגמר׳ שם רמז ואין מספר מכללים ושרשי׳ ויסודות לחזות בנועם תורת יי׳ להבין אמרי׳ בינה אדם דעת קדושים׳ שם אניות יהלכון הליכות עולם לו׳ ורבינו שמשון וגאונים אחרים הם העלו מים זו הכללים הגדולים ונכתב בספר והם השאירו עוללות מכמה כללים אחרים כי לפי חכמתם הם פשוטים ואין צורך להעלותם או שנשמטו מרשת בינתם׳ ואני הדל והצעיר במאד מאד ראיתי על שפת ים זו לתוספות והחדושים כמה פרטים אשר נראה לי שיש בהם תועלת למתחילים וקבצתי אותם אל מקום אחד ואע״פי שאין בזה שום הוראת ידיעה לבד טורח הקבוץ והסדר׳ האלהים הוא היודע וכה יוגני שלא באתי ליזה מגאוה או גודל לבב כי מכיר אני את מקומי השפל וכל שכן כארצות הא״ת אשר ת״ל מלאה הארץ דעת והקטן שבתלמידים קטנו עבה ממתני אבל דהכרח הביאני כאשר עזבוני הכו תולדותי ולעת זקנה נשארתי ערירי מבן יחיד ותלמיד ישמח אב ובקשתי לי להשכיח יגונותי ומשברי ים תלאותי איזה תועלת או הישרה לנערי בני ישראל המתחילים אשר למיישר נקראו בנים׳ אפילו הישרה מועטת כהישרתי ויהי מה שום זכר ביניהם ממני או שארית לכן קראתי שם החבור הקטן הזה **שארית יוסף** וראשונה קראתיו שבט מישור והשבתי כי שם זה מורה גאוה וסלקתי אותו וקראתיו שם מורה שפלותי ודלותי ומה ראיתי על ככה ומה הגיע אלי׳ ואתחיל ואומר׳

אנשי קדש חכמי הגמרא בבאם להאיר על הארץ ולפרש המשנה ודבריה בהויתם ואמתתם במים עזים בקשו נתיבה ובשבע נתיבות הלכו בים זו ואלו הם קושיא ׳תירוץ׳ פירוש׳ בעיא׳ פלוגתא׳ שמועה ׳הלכה׳ ועל אלה יסוד החבור הקטן הזה והוצרכו לכל זה מפני שהמשנה לקצורה ועומקה נסתרה דרכה ונעלמה וזה לשון מר צדק גאון׳ רבינו הקדוש קצר אריכות שאר התנאים שהיו לפניו כיכל דבריו דברי קבלה גם רמז רמזים לכל חדושי הבריתות וכמו שאמר כל מאן דבעי מני מלתא ולא פשיטנא לה ממתניתין ומצרת גלותינו שערי רמיותם נסתרו מעינינו ונגעלו ע״כ גם מתוך הסדר לבד׳ דרך התנאים להודיע ענינים רבים וכן כתב הרשב״א שט״ה ש״ד על מה ששאלו ממנו מה זה שאומר הגמרא כל כה״נ שיטה נאין הלכה כאחד מהם וכי מפני שרבו הסוברים גרעא דעתיהו׳ והשיב הוא ז״ל וז״ל כל הני מילי כללי נינהו ומחכמת הגמר׳ להודיע ענינים רבים דרך שתיקה מתוך סדורם לבד כמ״ש כחלוקת ואחר כך סתם

הלכה כסתם וכו׳ וזה מחכמת רבינו הקדוש להודיע דעתו בקצרה שלא יצטרך לומר בכל עת הלכה כפלוני או אין הלכה הכא נמי כל שראו אותו הדור שאין הלכה ככל אותם שאמרו כך שלא יהא צריך להאריך ולומר הלכה כפלוני שאמר כך או אין הלכה תפשו להם דרך קצרה ואמרו פלו׳ ופלו׳ ופלו׳ אמרו דבר א׳ ומזה יודע שאותם שכללו יחד דעתם בכך לומר שאין הלכה כמותם ע״כ דרך זו בדרך הקדש יקרא לה אבל יראה שיש ענינים יחייב טבעם להרחיב בהם הביאור לכן שאלו קצת למה לא פירש התנא ולמה עשה מהספתח סתר ומצאתי לחכם חצוני אשר כתב בזה ג׳ סבות וזה לשונו דרך הראשונים לקצר וזה תחבולה מהם לפי שבלשון הקצר פעמים יפרש המפרש עיון והר דק ועמוק ממה שכיון בעל הלשון ועוד כי הלשון הקצר יותר בטוח מתפישה כי המעיין הושד עיונו וחושב אולי לא הבין כוונת האומר ועוד כי בלשון הרחב יטעה התלמיד כי יאמר כי כבר השיג יסוד הדברים ולא ילך אצל מלמד וישאר משולל מהכללים הצריכין כפי קבלת הרב עלידם והשני דרכים חלילה לחכמינו חכמי האמת ללכת בהם אבל הג׳ מצינו לגאון בתשובה וזה לשונו למה דברי׳ שבעל פה א׳ אתה רשאי לאמרם בכתב לפי שאם הלשון קצר התלמיד לא יבין ואם הוא רחב ירמה שהדברים פשוטים ולא יחקיר גם לא ילך אצל הרב וישאר ערום מן העיקרים הנמסרים פה אל פה להעדר ספר יכילם ולי הדל אין כאן שאלה כי הראשונים לא חשבו שקצרו אבל לרוחב חכמת׳ דמו שהאריכו גם נעזרו מרודותיהם כי מלאה ארצם דעה והשכל כמו שכתב הר״מ פר׳ התכלת ז״ל דיני ציצית ותפלין ומזוזה לא דברה המשנה לפי שהיו מפורסמים בזמן חבור המשנה ביד כל אדם כמו שלא הסדירו התפלה ומנהג ש״ץ כי הכל היה מפורסם אין ענין בהם נפלא ע״כ הנה ביאר הגאון כי הראשונים סעמי הארץ היו בקיאין בדברים אשר היום קצת מנבונינו לא ידעו השיב אם לא אחר העיון וחפיש הספרים ואחר זה נבא אל

הנתיבות ופירושם ·

הנתיב הראשון נתיב המשנה ובו יתבארו קצת מדרכי המקשה כפי מה שקבלנו ממורינו הרב הגדול הר׳ יוסף פאסי ז״ל · כל מתחיל צריך שיחקיר במשנתו אם יש בה קושיא או דוחק מי׳ דברים אלו והם יתור · חסרון · שינוי · סתירה מינה ובה · סתירה מצד זולתה · כפל מינה ובה · כפל מצד זולתה · פשיטות · טעם · וסדר · אשר שמענו נדעם מתוך קושיות הגמרא ·

הכלל הא׳ והוא קושית היתור צריך שלא ימצא בלשון המשנה יתור אפילו מתיבה אחת אשר יראה שבלתה היה יכול התנא להודיענו כוונתו שכן שנינו בריש זבחים כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים והקשו בגמרא מאי אלא שלא ולא עלו מיבעי׳ ליה ופי׳ רש״י מפני שחייב אדם ללמד לתלמידיו דרך קצרה ומיתור זה הוציאו בגמרא נפקותא דדינא שאסור לזרוק דמן או שאר עבודות שלא לשמן כי עדיין בקדושתם הם עומדים ולכן אמר אלא אשר רצה לומר שאין להם אלא אותה ירידה לבד והוא

שלא עלו לבעלים וגדולה מזו מצינו פרק יש נוחלין קל"ח גבי שם שאמר תנו מאתים זוז לפלוני בעל חובי כראוי לו נוטלן ואת חובו והקשו בגמר' ודלמא כראוי לו בחובו קאמר ותירץ רבי עקיבא היא דדריש לישנא יתירא וכתב רשב"ם דרבנן מודו דדרשי לישנא יתירא אלא שבדברי רבי עקיבא ספורש בבירור · וראיתי בשיטת גאון אשר דייק דמדקאמר נוטלן ולא אמר נותנין לו ואת חובו משמע שכבר היו הנכסים ביד היתומים ואפ"ה אומר דמוציאין מידם הנה יראה שאעפ"י שמשמעות הלשון היה נראה שבחובו קאמר כדפריך בגמרא ועוד שהנכסים בחזקת יתמי ולכל אדם היינו אומרי' המע"ה כ"ש בזכות יתמי עם כל זה מכח היתור אנו אומרים דנוטלן ונוטל את חובו הרי כח היתור עד היכן כג"ע ומזה וכיוצא למדו בעלי הוראה להוציא דין מכח אי זה יתור כמו שמצינו בספר התשב"ץ זה לשונו מדגרסינן בירושלמי דמגילה תולין בספרים ואין תולין בתפילין ומזוזות משמע דוקא תולין הוא דלא הא לתקן אותיות בעלמא שרי ואין לומר לתקן אותיות נמי לא דא"כ לימא תולין בספרי' ולא בתפילין מ"ט הדר נקט ואין תולין עד כאן ·

הכלל הב והיא קושית ליערבינהו וליתנינהו כגון בריש קדושין דתניא הרי את ארוסתי הרי את קניה לי מקודשת הרי את שלי הרי את זקוקה לי מקודשת והקשו בגמרא ליערבינהו וליתנינהו כחדא פירוש למה לי מקודשת מקודשת תרי זמני הנה מבואר שכח קושיא זו היא מכח היתור וכיוצ' בזה הרבה בגמרא וצריך לדעת שכשבבות המשנה הם חלוקות בטעמם לא שייך למפרך ליערבינהו כן כתבו התוספות ריש פרק ארוסה ואעפ"י שעם כל זה לא נתיישבה שם המשנה ההיא כמו שכתבו התוספו' מ"מ הכלל במקומו עומד וכן כתב ר' בשיטת ברכות שכשהחלוקות שבמשנה נבדלות בטעמם לא פרכינן ליערבינהו כי לכן לא ערבם מפני שפירושם או טעמם נבדל וכן למרנו מהר"ר קולון תשובה פ"ז על מה שמצינו פרק י' יוחסין מלקין על החזקות וסוקלין ושורפין על החזקות שהקשה הוא ז"ל קושיות והא מהם אמאי לא ערבינהו ולימא מלקין וסוקלין ושורפין על החזקות ותירץ משום דמלקין וסוקלין ושורפין לאו כחד גונ' מיירי דמלקות דלא חמיר כולי האי סגי בחזקה כל דהוא אבל לדיני נפשו' דחמי' בעי' חזקה שיש עמה טענ' ומעשה מעיד עליה ונעזר הרב ז"ל עם מה שפי' רש"י שם וז"ל מלקין על החזקו' על דבר שאנו מוחזקין בו ואפי' אין עדות בדבר סוקלין ושורפין כדמפר' ואז"ל ומה חדש רש"י יותר מתם כ"ש שכבר פי' הוא ז"ל ענין החזקה אלא שכיון לומר דההיא דמלקין מיירי אפי' אין עדו' כלל או מעשה מעיד עליו א ל סוקלין ושורפין אין אותה חזקה מועלת שם לא כדמפר' בגמ' והיינו דיש מעשה מעיד עליה כההיא דאמרי' בגמ' בסמוך בתינוק ותינוקת ואיש ואשה שגדלו בבית בחזקה שזו אשתו ואלו בניהם שאם בא הבן על האשה נסקל משו' בא על אמו וכו' הנה מבואר שמפני שאין החזקו' שוות לא ערבם ·

הכלל הג מדברי הר"ר קולון אשר כרתנו למרנו כלל כדמפרש ואז"ל ואני הדל שמעתי עוד ג' דרכי' אחרי' הא' שמרגיש רש"י שלא נתחדש

דבר

דנר באיתו ענין ולכן פירש שהאמורא ההיא או בעל הגמרא לא לחדש בא אלא היא'ל והזכירו מפרש והולך דרך הרחבת פירוש לא דרך חדוש והיינו לשון מפרש הב' בתת הכלל כשאומר בגמרא מפרש לכשאומר כדמפרש ואזיל כי כשאומר מפרש בגמרא רצה לומר שבעל הגמרא היא שפירש הענין לא בעל האוקמתא אבל כשאומר כדמפרש ואזיל הוא להפך כי בעל האוקמתא בעצמו כפרש והולך וכל זה כאשר רש"י הרגיש קושיא אם הוא בעל האוקמתא או בעל הגמרא והוכרח לומר מי משניהם המדבר׳ הג שרצה לומר שבעל אותה אוקמתא היה לו בדעתו מה שאמר בסוף ולא נתחדש מחמת קושיא שהקשה שכנגדו אלא שהמנגד קפץ להקשות ובעל האוקמתא מפרש והולך כונתו הראשונה וגם זה מחמת קושיא כי מה עלה בדעת בעל האוקמתא ראשונה ולא ראה הקושיא העומדת נגדו׳

הכלל הד

והיא קושית ותפוק לי ועליה שמענו ממורני הרב ה"ר יוסף פאסי ז"ל כי ג' דרכים יש בו׳ הא' שאינם מכחישים הדין או הענין ההוא אבל אומר תיפוק לי מטעם אחר יותר פשוט או יותר מרווח וזה הדרך הוא היותר כולל׳ הב' כאשר באו שנים או שלשה טעמים על ענין אחד יקשה מכח ייתור כמו שמצינו בריש ברכות דתניא מפני שלש דברים אין נכנסין לחורבה מפני חשד מפני מפולת מפני המזיקין והקשו שם ותיפוק לי משום מפולת ופרש"י למה לנו ג טעמים די באחד וכו׳ הג' אשר יכחיש הדין מצינו בסוף איזהו נשך גבי חתן שלקח נדוניא לבי חמיו וחזר בו מפני שחמיו לא רצה לקבלה באותו סך ואמר רב פפא דצריך לקבל מי שפרע ועל זה הקשה רבינא לרב פפא דדילמא אר' שמעון היא דמעות קונות ואינו יכול לחזור ותירץ׳ ואחר זה אמר רב אחא לרב אשי ותיפוק לי דשליח שוייה ופרש"י ואין כאן מי שפרע דחמיו חזר בו ומה ביד שליח לעשות שב"ד מקללין אוהו ותמיו לאו בר קבולי מי שפרע דמצי אמר ליה דהיה לו לפסוק בשער הגבוה ולתקוני שדרתיך והתוספות שם בקשו ליישב לשון ותיפוק לי ואמרו זה לשונם לשון ותפוק לי יש ליישב דהה"ק דנהי דלא נתבטלו דברי רב פפא מחמת קושית רבינא מ"מ תיפוק לי דשליח שוייה ע"כ ומ"מ רב אחא מכחיש דין רב פפא כמו שכתבנו וכן בפ"ק דחולין ח' דאמר סכין של ע"א מותר לשחוט בה מקלקל הוא ופריך ותיפוק לי משום שמנונית דאיסורא ופרש"י אע"ג דמקלקל הוא אסור לחתוך משום שמנונית הנה מבואר שמכחיש הדין והוי ותיפוק לי בבחינת הטעם דרבא דאמר מותר מטעם מקלקל והמקשה אמר דאסור מטעם שמנונית׳

הכלל הה

והיא קושיית החסרון ידוע שהדבר השלם הוא אשר לא יקבל לא תוספת ולא חסרון ומטעם חסרון אשר בדברי התנא דרך הגמרא כאשר ימצא חלוקות אחרות שלא הזכיר להקשות להנא ותו ליכא והא איכא גם מטעם זה אמר הר"ר מתתיה הצרפתי שכשאומר הגמרא חסורי מחסרא שאין שם שום חסרון בפועל כי איך נאמר שהתנא חסר והאומר שהמשנה חסרה א' מסגניה חייב אבל ראוי שנאמר שרבי סדר המשנה דרך קצרה ובאותן

תיבות שבמשנה די להבין כוונת התנא והוא לא בא לבונן האבנים ולעולם אותו חסרון שאומר חסורי מחסרא בכח לשון המשנה עומד כי רוח אלהים עמה לא חסרה דבר והחסרון הוא בחקנו ודעתנו ומורינו הרב הה״ר יוסף פאסי ז״ל בקש להעמיד שיטה זו ובמקומות נכנס ויצא בשלום ופעמים אמר כי הטורח בכיוצא עמל הוא בעיני ובורא׳ יראה שלפי דעת התוספות החסרון בפועל דאמרינן בפרק הזורק ק״ב אמר רב אשי חסורי מחסרא וכו׳ וכתבו התוספו׳ וה לשונם אין זה חסרון ממש שהמשנה כמות שהיא שנויה יש לפרש כן אל״א כדי לפרשה קאמר ובלשון חסורי מחסרא ע״כ ולשיטת הה״ר מתתיה מה זה שאמר אין זה חסרון ממש גם בשום מקום אינו חסרון ממש וכאשר נאמר כי גם החסרון העומד בכח יקרא חסרון בבחינה שיש לפרש המשנה כמו שהיא שנויה מציוו עוד ראיה מפרק המקבל ק״ג אשר כתבו שם התוס׳ תימה שאו׳ חסורי מחסרא כדי לדחות ואם החסרון בכח עומד למה לא יאמר אפי׳ כדי לדחות וגדולה מזו מצינו בפרק קמא דמציעא י״א אשר רש״י מגיה הברייתא כדי לסתור הראיה ואע״ג דלתוס׳ לא נראה פירושו מ״מ כדאי הוא רש״י ועוד דבפרק היה קורא י״ו אמרי׳ ודלמא ר׳ יהודה היא וכתבו התוספות דאין זה בשום מקום שיאמר חסורי מחסרא להעמידה אליבא דחד תנא ואם החסרון הוא חסרון בכח ואינו מקשה אלא כלשון ודילמא למה לא יאמר חסורי כו׳ להעמידה אליבא דחד תנא ואם ראיות אלו אינם מכריחות המציאות בעצמו יכריחנו כי כמה משניות מצינו שאי אפשר להעמיד שהחסרון הוא בכח לשון המשנה ומה שלמדונו ראשי ישיבות הוא שיש הבדל כשאו׳ חסורי מחסרא והכי קתני לכשאומר ה״ק דכשאומר והכי קתני החסרון הוא חסרון בפועל ולישנא דהכי קתני כן משמע וכשאומר ה״ק רצה לומר שאין שם חסרון אלא הגהה מועטת וה״ק והכי משמע פרק המקבל ק״ג דאמר חסורי מחסרא וכתבו התוספות שאינו מגיה כל כך ואמרו אחר זה ורוב ספרים גרסינן ה״ק׳

ומה שאמר הה״ר מתתיה כי אי אפשר לומר שהתנא טעה הנה התוספות בפרק שני דנזיר אמרו שיש כמה משניות משובשות דמשנינן להו בחסורי מחסרא וכאשר תאמר כי דרך פלפול נאמרה השטה ההיא ולהדורי הוא דעברי׳ נשיב ונאמר כי ודאי המעיין המהיר אין לו בזה נזק אבל המאוחר אם יוצא זמנו ועיונו בדברים הבלתי מוכרחים שמא לא ימצא זמן למוכרחים ומה נעימו׳ דברי התוספות פרק לא יחפור על מה שאמר רבא מקרי דרדקי הוי פסידא דלא הדר ופירש רש״י משום דשבשתא כיון דעל על והקשו הם ז״ל דמצינו לרבא עצמו דאמר שבשתא מסילא נפק׳ ופירשו בשם ר״י דהוי פסידא דלא הדר דאותה שעה שמלמד להם שבוש הם מתבטלים ואותה שעה אין יכול להחזירה עד עולם · וכפי הסוגיות אשר כתבנו גם מסוגיות אחרות מצינו בכלל זה ח׳ דברים · הא׳ שלפעמים אין באותה משנה שום חסרון וכדי לפרשה אומר חסורי מחסרא וכו׳ כההיא דשבת דלעיל · הב׳ שאין אומרים חסורי מחסרא כדי לדחות אבל אם אינו מגיה כל כך יאמר אפילו לדחות כההיא דהמקבל דלעיל · הג׳ שאין אומרים חסורי מחסרא להעמידה

להעמידה אליבא דחד תנא ואם הלכה כמותו אמרינן לה כההיא דהקורא דלעיל
אשר פי' שם התוספות שמעמידה אליבא דרבי יהודה מפני שהלכה כמותו הד'
שכשהחסרון מועט טוב לנו לומר חסורי מלומר תירוץ אחר דחוק כן יראה מפרק
המוכר פירות דתנן המוכר פירות ולא צמחו ואפי' זרע פשתן אינו חייב באחריותן
רשב"ג אומר זרעוני גינה שאינן נאכלין חייב באחריותן ופי' רש"י המוכר פירות סתם
ולא פירש אם לזריעה ואם לאכילה וזרען הלוקח ולא צמחו לא מיבעיא פירות
דאיכא דזבין לזריעה ואיכא דזבין לאכילה ומצי לומר לאכילה מכרתיו ואין כאן
מקח טעות כלל אלא אפילו זרע פשתן דרוב הפשתן נלקח בעולם לזריעה קונין
אותו כיון דאיכא דזבין נמי לאכילה אינו חייב באחריותן דמצי לומר לאכילה מכרתיו
לך דאין הולכין בממון אחר הרוב ודוקא פשתן דחזי לאכילה אבל זרע גינה כרוב
וקפלוט שאינו נאכל כלל חייב באחריותו והקשו בגמרא דרשב"ג אמר זרעוני גינה
שאינן נאכלין חייב באחריותן ות"ק נמי הכי קאמר זרע פשתן הוא דאינו חייב
באחריותן הא זרעוני גינה שאינן נאכלין חייב ומשני דהוצאה איכא בינייהו דת"ק סבר
דמי זרע משלם המוכר ללוקח ולא דמי הוצאה דגרמא בעלמא הוא ורשב"ג סובר
אף הוצאה דחרישה ושכר פועלים ופריך ודלמא כולה רשב"ג וחסורי מחסרא ופיר'
רשב"ם זה לשונו אין זה תירוץ דחוק דטוב לנו לחסרה מעט כדרך משנה שמדברת
בקוצר ולא נימא יציאה איכא בינייהו דהא לא משמע ממתניתין מידי אלא על ידי
דוחק דמשמע דרשב"ג היינו ת"ק והילכך טוב לפרש דכולה רשב"ג כדמשמע מתני'
דרשב"ג היינו ת"ק וכו' הח' אין אומרים חסורי מחסרא אלא אם מוכח החסרון
מתוך המשנ' שכן שנינו בפ"ב דנזיר אמרה פרה זו הריני נזיר' אם עומדת אני ב"ש אומ'
הוי נזיר וב"ה אומרים לא הוי נזיר ומוקי לה רמי בר חמא דאמר הריני נזיר מבשרה
אם עומדת מאליה וב"ש לשיטתן שאמרו שהאומר הריני נזיר מגרוגרת הוי נזיר
הכא נמי האומר מבשרה הוי נזיר והקשה רבא מי קתני באליה והקשו התוספות
מאי קושיא הא כמה משניות דשנינו בחסורי מחסרא ותיר' דכיון דאין מחלוק' תנאים
תלוי בעמידת הפרה אלא אם נדר מבשרה אי הוי נדר או לא אין לנו כח לחסר המשנ'
כיון דלא מוכח כפי מחלוקת התנאים · הו' פעמים יכול לעשות חסורי מחסרא
אחד יותר מרווח ולא עשאו מפני שכך קבל שהחסרון הוא אותו שפירש וזה דעת
התוספות גבי מה ששנינו בפרק מי שאחזו ע"ד הרי זה גיטך על מנת שתתני לי
מאתים זוז הרי זו מגורשת ותתן כו' אמר רשב"ג מעשה בצידן בא' שאמר לאשתו הרי
זה גיטך ע"מ שתתני לי אצטלתי ואבד' אצטלתו ואמרו חכמי' תתן לו את דמיה והקש'
בגמרא מאי תנא דקתני מעשה ופי' רש"י מאי תנא לעיל בדמים דקתני מעשה בצידן
ומשני חסורי מחסרא והכי קתני אם אמר לה על מנת שתתני לי אצטלתי ואבדה
אצטלתו איצטלית דוקא קאמר לה רשב"ג אומר תתן את דמיה דאמר רשב"ג מעשה
בצידן וכו' וכתבו התוספות וז"ל תימה מה הוצרך להגיה דפליגי רבנן ארשב"ג מנא
ליה דפליגי עליה ותירצו דקבלה היתה בידו דפליגי · הז' כשאנו מוכרחים לומר
חסורי

קצת דוחק נוכל לסבול פירושו אלא לפלוני קשיא קושיא גמורה וכן בנדון דידן לר׳ יוחנן יש דוחק והוא מה שהקשו התוספות שכבר השמיענו התנא לעיל אלא שנוכל לתרצו דמשום דלאו מלתא דפשיטא הוא וכו׳ אבל לריש לקיש קשה ׃

הב׳ מצינו ריש פרק האורג אשר שנינו הקורע ע״מ לתפור והקשו בגמרא תנינא באבות מלאכות ופרש״י למה ליה למתניה הכא הואיל ולאו לפרושי מידי אהא ומשני משום דבעי למתני הקורע בחמתו וכו׳ ׃ רג׳ מצינו בכמה מקומות ובפרט פר׳ בא סימן מ״ט אשר הביאשם אגב כלל אחד מנדה כמה כללות משביעית ומעשר ופיאה ולא מצינו לגמרא שהקשה עליו תנינא חדא זמנא ואף על פי ששנינו שם יש כשר לדון דיני ממונות ואינו כשר לדיני נפשות ואמר רב יהודה לאתויי ממזר ופריך תנינא חדא זמנא כבר פירשו התוספות דלא פריך אמתני׳ אלא אדרב יהודה פריך שהוציא אותה נפקותא ב׳ פעמים א׳ בסנהדרין ואחד בנדה ראיתי תשובה לגאון ובה הקשה על מה ששנינו בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח והכל נקח בכסף מעשר חוץ מן המים וכו׳ והנודר מן המזון כו׳ למה לא סדרם רבי במקומם כימה דין מעשר ונדרים גבי ערוב ולמה עקרם ממקום הטבעי כדי להביאם בשביל התייחסות מה׳ ׃ ותירץ שר׳ כשסדר המשנה פעמים מצא דברים סדורים ובאים ופעמים סדרם הוא כפי חכמתו איש על מקומו ואותם שסודרו כבר על ידי הראשונים לא נראה לו לשנות הסדר וזה מטעם שחייב אדם לומר כלשון רבו ומשנה זו מערוב כן מצאה והראשונים לא היו שונין כסדר המסכתות אבל היו מחברים דברים הדומים באיזה דמיון ולא תקשה להם למה עשו כך כי הם היו שונין באותו סגנון לפי שהיה מועיל להם שלא לשכחם כדמיון הדברים אוחזים זה לזה ויזכרו ע״כ וכלל זה ראוי שתשמרנו כי יועיל לכמה קושיות שדרך להקשות בסדר המשנה׃ הר׳ מצינו בפרק הזורק צ״ט חולית הבור והסלע מצטרפין לעשרה והקשו בגמרא לתני הבור והסלע ומשני אתא לאשמועינן דחוליה מצטרפת והתוס׳ הקשו דהא תנינא לה בפרק בתרא דערובין ותרצו דדרך התנא להשמיענו בקוצר מה שכבר השמיענו במקום אחר וכן כתבו בריש ברכות וכן כתב הליכות עולם ומ״מ תירוץ זה תירוץ רחוק הוא שהרי התוספות בההיא דחולית הביאו בלשון אי נמי פירוש אחר ׃ וידוע שכל אי נמי אשר התוספות מביאין הוא מפני דוחק שיש בתירוץ הראשון או להרויח איזה ריוח מביא התירוץ הב׳ ולמוהר״י קולון שכ״תב בשאלה ע״ב שבתוס׳ הפירוש הראשון עיקר אין בדברי כלום ׃ אין להקשות תנינא חדא זמנא בדבר דאתיא מדיוקא אמרינן בפרק ב׳ דחולין ל״א והא אמרה רבא חדא זמנא וכתבו התוספות דאמתני׳ לא פריך תנינא חדא זמנא משום דבמתני׳ לא תני בהדיא הא הפילה כשירה אלא רבא הוא דדייק הכי וכו׳ ׃

מצינו במשנה בבא כפולה וטעם לשבח לא נודע כמו ששנינו בפר׳ הגוזל עצים צ״ח נתן לאומנין לתקן וקלקלו חייבין לשלם נתן לחרש שידה תיבה ומגדל וקלקלו חייבין לשלם ומוקי לה בגמרא דפרושי קא מפרש כיצד

נתן לאומנין לתקן וקלקלו חייבין כגון שנתן לחרש שידה תיבה וכו' וכתבו התוספות וזה לשונם תימה דלא פריך הכא אי הכי חייבין חייבין תרי זמני למה לי כדפריך בפ"ק דסנהדרין שלשה שלשה למה לי ובכמה מקומות דייק ובכמה לא דייק ע"כ׳ הנה מבואר שהתוספות עצמם לא מצאו בזה הענין טעם מספיק וראיתי בשיטה קמא שכשהלשון ארוך חוזר ושונה הגזירה וכשהוא קצר אינו חוזר ושונה ונכון הוא אם נוכל ליישב שיטה זו בכל מקום׳ אחר זה מצאתי בפרק פסולי המוקדשין סימן ל' אשר הביאו כמה סוגיות שאומר פרושי קא מפרש ופריך תרי זמני למה לי וסוגיות אחרות דלא פריך ותירצו ז"ל בכל דוכתי דפריך תרי זמני למה לי לא שייך למימר כל כך פרושי קא מפרש כמו בהנך דוכתי דלא פריך ע"כ׳

כלל יז והיא קושית הפשיטות צריך לתלמיד המתחיל שיעיין היטב בכל חלקי המשנה מה חדוש בא לאשמועינן ומה היתה הסברא מבחוץ גוזרת כמו שמצינו בכל דוכתא דפריך בגמרא על כל בבא ובבא פשיטא וכמו שתמצא בפרק בכל מערבין ל"א על הא דתנן מערבין בדמאי דפריך על כל בבא פשיטא וקשה דבפרק גיד הנשה ברישא מצינו דפריך פשיטא וכתבו התוספות וזה לשונם בכלהו נמי פשיטא אלא שצריך שיהא אחד לצורך ואגב תנא לכלהו ע"כ משמע דבחד דאתי לחדושא סגי ויכולין היינו לומר דהא דפריך פשיטא בערובין ובכמה דוכתי לא מפני שהוא מוכרח שנמצא חדוש בכל בבא אלא מפני שמצא שם הגמרא חדוש בכל בבא פירש אותו לנו דרך קושיא ותירוץ אבל לעולם אם לא נמצא חדוש במשנה בכל פרטיה אפילו בחד אשר ימצא סגי כההיא דגיד הנשה אלא שעדין קשה משום דכלל הוא בידינו דתרתי אטו חדא לא אמרינן כל שכן רבות אטו חדא וכן כתב הליכות עולם זה לשונו דרך המשנה והבריתא דתנא כמה מילי אהדדי באגב כלומר אגב דתנא הני תנא הני אף על גב דלא צריך כמו שמצינו בריש שבועות דתני ידיעות ומראות נגעים ויציאות שבת אגב דתני שבועות וידיעות דכתיבי אהדדי תנא כלהו והני מילי חדא וטפי מחדא אטו תרתי כלומר אטו תרתי דשייכי אהדדי אבל תרתי אטו חדא לא תנא באגב והכי מוכח בריש קדושין ע"כ׳ וכאשר נחלק ונאמר דשאני מילי דשייכי למילי דהדוש דבמילי דשייכי לא אמרינן תרתי אטו חדא וכל שכן הרבה אבל לענין חדושא אמרינן הנה מצינו בפ"ק דעירובין ט"ו גבי העושה סוכתו בין האילנות דהוו מילי דחדוש וכתבו התוספות ז"ל לא סגי בשינויא דלעיל דלא הוה תני תרתי אטו חדא׳ ולא נתיישב לי בזה דבר ודי לתלמיד הערה ואחד מראשי ישיבות נתן לי בזה תשובה עם התוספות עצמם אשר כתבו בריש אותו ואת בנו ז"ל אותו ואת בנו נוהג בארץ ובחוצה לארץ וכו' א"ת ידי דבעי למתני בחולין ובמוקדשין בפני הבית ושלא בפני הבית שהם לצורך קתני נמי בארץ ובח"ל ואף על גב דהוי שלא לצורך דחובת הגוף הוא כיון דאיכא דוכתא דהוי לצורך כגון בראשית הגז וכו'

כלל יח כאשר נביא במשנה חדוש מכח יתור קרא אין לנו לדרוש

חדוש המרובה אלא המועט וזה לשון רש"י בריש פרק כ' רגטין בקצור כיון דמהא משום רבותא אתא ולא פירש מאי רבותא אתא לאשמועינן על כרחיך אי אתה דשאי לתפוש המרובה דהא לא שמעת מינה רבותא אלא משום דמשנה יתירה היא וכי משמע לן אפילו רבותא זוטרתי הו לאו משנה יתירה היא דאי רבותא טפי הוה משמע לן פרושי הוה מפרש לה ע"כ ·

כלל יט מצינו התנא מביא חלוקה מחודשת והיה יכול להביא אחרת יותר מחודשת ולא הביאה מפני שבאותה שהביא האחרת מובנת כן מצינו בריש מעילה דתנן שחט בדרום וקבל בצפון וקבל בדרום מועלין פירוש שאף על פי שנעשית אחד מהעבודות שלא במקומה עדין יש בו קדושה וכתב על זה רבינו פרץ שאפילו שחט בדרום וקבל בדרום דאיכא תרי פסולי עדין יש בו קדושה ומועלין בו ומה שלא הביאה המשנה חלוקה זו והיא יותר מחודשת משום דמה לי פסול א' מה לי תרי פסולי · והביא ראיה מריש הבא על יבמתו אשר שנינו אפילו הוא שוגג והיא מזידה וכו' ומוקי בגמרא אפילו שניהם שוגגין אפילו שניהם מזידין שניהם אנוסים ותנא שיריה אף על גב דהוי רבותא טפי משום דמסתמא כיון דשמעת חדא לריעותא הה תרתי ע"כ · פעמים שכשהדבר אין עליו חולק לא חש התנא להביאו כן מצינו בריש שבת אשר הקשו התוספות אמאי לא תני שתים שהם שמונה אורוק ולא אורוק זרקתי ולא זרקתי וכו' ומשני דלא תנא אלא אכלתי ולא אכלתי משום דפליג ר' ישמעאל והוי רבותא טפי אבל אורוק דמודה רבי ישמעאל לא חש למתני ע"כ וכן בפרק קמא דר"ה ט"ו כתבו זה לשונם כתנס נקט ותים דמודה בהו תנא קמא ·

פעמים שהתנא יוכל לומר רבותא טפי ולא אמר כדי שלא להאריך שנינו בפרק השוכר את האומנין ע"ה השוכר החמור להוליכו בהר והוליכו בבקעה וכו' אפילו זו עשר מילין וזו עשר מילין ומתה חייב וכתבו התוספות דה"ה אפילו זו שהלך בה קצרה יותר אלא שלא חש להאריך ·

כלל כ וה"א קושית הטעם · כשיש זרות בדין המשנה ר"ל שהסברא מבחוץ מנגדת דרך הגמרא להקשות מאי טעמא דפליגי והתוספ' בפ"ו דערכין כ"ח הביאו כלל זה אשר לא הורגלנו שנינו שם הגיע יובל ולא נגאל כהנים נכנסים לתוכה ונותנין את דמיה דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר נכנסים ולא נותנין ובעי בגמרא מ"ט דרבי יהודה גמר קדש קדש ממקדש ור' שמעון גמר קדש קדש מכבשי עצרת · ועל זה תמהו התוספות שבתחלה שאל הספר מ"ט דר' יהודה אלמא טעמא דרבי שמעון מסתבר טפי בלא ג"ש ואח"כ שואל מאי טעמא דר' שמעון אלמא דרבי יהודה מסתבר טפי ובקשו שם ליישבו · ומה שהורגלנו בזה הוא שראשונה שואל מאי טעמא דר' פלוני וכאשר יתורץ בטעמא דמסתבר אז יקשה להפך וה"ק כיון דאמרת דטעמיה דתנא קמא כך הוא והוא טעם נכון עתה דאוי להקשות לכשנגרו וכן אם יתרצו דת"ק אית ליה ג"ש או איזו מן הילפותות דרך

הוא להקשות לכונתו מ״ט כאו אמר ופלוני הא׳ נ״ש מאי עביד ליה׳ ודרך הגמרא הוא זה ששואל לשניהם וכן מצינו בקמא פרק כיצד הרגל כ״ג דתנן איזהו מועד כל שהעידו בו ג׳ ימים דברי ר׳ יהודה רבי מאיר אומר שהעידו בו ג׳ פעמים ופריך בגמר׳ מאי טעמא דרבי יהודה אמר אביי חמול הד כתמול תרי שלשום תלתא וכו׳ ורבי מאיר מאי טעמא דתניא וכו׳ ׳ הנה ששאל הגמרא על שניהם וכיוצא בזה הרבה בגמרא׳

כלל כא

פעמים שאין הגמרא שואל טעמו של דבר אבל ישאל מאיזה מקום נלמד הענין ההוא ושאלה זו באה בגמרא בלשונות שונות ואלו הן מנא לן׳ מנא הני מילי׳ מאי קראה׳ כנגד מי היכא רמיזא׳ מנא לן ומה״ם שנין הם והחבדל של אלו לאוסרו כא׳ קראה כתב הליכות עולם זה לשונו בדברים שיש להם עיקר מן התורה שייך מנ״ל או מנה״מ אבל בדברים שאין להם עיקר מן התורה אומר מאי קראה כמו שכתב הרמב״ן בהשגות כשאומר כנגד מי פירש הרא״ש בשם ר״י פרק יום הכפורים גבי הני ה׳ ענויים כנגד מי דמכא׳ דקאמר כנגד מי ולא אמר מנ״ל משמע דרחיצה וסיכה לא מן התורה הם אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא וראיתי בהגה״ה לא נודע למי אשר הקשה שהרי מצינו מנא לן על דבר שהוא מדרבנן כגון בפרק הכותב אלמנה מן הארוסין מנא לן דאית לה כתובה וכן פ״ק דחולין י״ד דלית ליה לרבי יהודה ברירה מנא לן והשיב דלא אמרינן דמנא לן הוי על דבר שעיקרו מן התורה אלא כששואל על המשנה בראש הסוגיא ולא בהמשך הסוגיא ודבריו אינ׳ מבין והענין נראה מבואר ההרוץ והוא זה שאותם מקומות שהביא לראיה כבר גילה המקשה שאין כוונתו שם להקשות מנא לן מן התורה כי אם שאלה היכן הוזכר אותו דין במשנה ובדהיא דחולין קאמר מנא לן אילימא מדתניא וכו׳ ובדהיא דחולין אמר מנא לן אילימא מהא וכו׳ ׳ הנה שהשואל גילה בלשונו שהשאלה היא היכן הוזכרו ואין שאלתו מנא לן מן התורה׳

כשאומר

מנין הוא כמו מאי קראה ראית מיבמות אלמנה וגרושה לא יקחו אין לי אלא גרושה חלוצה מנין ת״ל ואשה ואסיק דהם דחלוצה מדרבנן וקרא אסמכתא׳ כשאומר היכא רמיזא הוי ג״כ בדבר מדרבנן כדאמרן בריש מגילה אבל ראיתי להרמב״ן בהשגות שכתב שכן מצינו לשון זה בדברים שהם עיקר מן התורה כגון רמז לעדים זוממין מן התורה מנין והוא מדרש גמור ודינו מן התורה וכן בע״א רמז לייחוד מן התורה מניין ה״ל כי יסיתך וכן הרבה׳

כלל כב

פעמים מצינו שמביא במשנה טעם הדבר והגמרא לא השגו לטעם וזה לשון התוספות פרק הישן כ״ר הא דבעי׳ למימר בשמעתין ובערובין ובגטין ובמרובה טעמא דרבי יהודה משום דלית ליה ברירה אף על גב דקתני בהד״א משום בקיעת הנור דכוותיה אשכחן נובא שאין דגמר׳ חושב עיקר טעם איהו טעם המפורש במשנה פר׳ הערובות גבי איברי תמיכים שנתערבו באיברי בעל מום ובפרק ג׳ דשבועות גבי שבועה שלא אוכל ואכל כל שהוא חייב

דברי רבי יהודה ובפרק ב׳ דמכות גבי כמה אכל מן הטבל וכו׳ ובפרק בכל מערבין ל״ח כתבו זה לשונם אף על פי שהם עצמם לא היו חושבין אותו טעם עיקר מ״מ היו שואלין אותו לדעת מה ישיב כדתנן התם אי אתה מודה שמא יבקע הנוד וכו׳ ·

כלל כג ותיא קושית הסדר ראוי לתנא שיסדר הדברים כפי נושאם ומציאותם ואין לומר ומאי נפקא מינה ואין בזה נפקותא לענין דינא לא לאסור ולא להתיר כי יש להשיב שהתנא בעצמו הקפיד על הסדר והקדימה כמו ששנינו בפרק היה קורא ט״ו א״ר יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך עול מצות והקשו התוספות דתפוק לי שקדמה בתורה · ותירצו דה״ק למה קדמה אף לפרשת ציצית שקדמה לכלן אלא ודאי אין אנו חוששין לזה שקדמה בתורה משום אין מוקדם ומאוחר בתורה וא״כ היה לו להקדים והיה שמדברת בלשון רבים ע״כ הנה מבואר שהקפיד התנא על הקדימה אפילו לריוח מועט ומוהר״י קולון שאלה ק״ס הוציא נפקותא דדינא מסמיכות ענין לענין׳ שנינו בפ״ק דחולין י״ד השוחט בשבת וביום הכפורים שחיטתו כשירה ועל זה כתב וזה לשונו בקצור אי דוקא באחרים רואין אותו ואין כאן חדוש אלא דלא נ״מא נכרי הוא פשיטא דלא חשיב נכרי דאף על פי שחטא ישראל הוא ועוד היה לו לרבי לקבוע בבא זו סמוך לשחיטת נכרי דקתני לעיל אם לא בא אלא להשמיענו דלא חשיב כשחיטת נכרי למה הפסיק בנתים וקדם השוחט בלילה וכן הכומא אלא על כרחין לאשמועינן דהה״א דהשוחט בשבת איירי אפילו היכא דאיכא למיחש דלמא לא שחיט שפיר כגון שאין אחרים רואין אותו דומיא דהשוחט בלילה והסומא דפשיטא דהוי רבותא טפי אף על גב דאיכא למיחש דלמא לא שחיט שפיר כיון שאינו רואה מחמת שהוא לילה ואין אבוקה כנגדו כדאיתא בגמרא׳

כלל כד שבעה מיני קדימות הם · הא׳ קדימת ההורה · הב׳ קדימה זמנית · הג׳ קדימת החיוב · הד׳ קדימת הכללי לפרטי׳ הה׳ קדימת המוכרח לבלתי מוכרח׳ הו׳ קדימת המצוי לבלתי מצוי׳ הז׳ קדימת הפשיט לבלתי פשוט׳

קדימת ההורה למדנו ממה שכתב הרמ״בם בהקדמת פירוש המשנה אשר נתן קשר לכל סדר וסדר ולכל מסכתא ומסכת׳ וברובם כתב שסודרו כפי סדרן בתורה כמו שהקדים גטין לקדושין והמציאות הוא להפך והקדים גטין מפני סדר הכתוב דכתיב ויצאת והיתה והויה הוא לשון קדושין כדאית׳ בגמרא׳

קדימה זמנית הוא שיסדר הדברים כפי סדר הזמן כמו שמצינו בריש שבת אשר הקשה ר״בא למה החחיל התנא בדין הוצאה שהיה ראוי לסדרה בפ׳ כלל גדול אשר שם נאבות מלאכות בסוף המשנה דכר בהוצאה אבל המסכתא היה ראוי שיתחיל בדברים הנוהגים בע״ש כגון לא יצא החיט ואחרין

במה מדליקין ואחר כך בדברים הנוהגים ביום כמו שמצינו בפסחים שמתחיל בליל י"ד ואחר כך בי"ד ואח"כ בלילי פסחים וכן ביומא מתחיל בז' ימים קודם י"ה ואחר כך ביום ותירץ דהוצאה חביבא ליה לאקדומי משום דשמעינן כמה דברים הוצאה והכנסה רע"ג וטשיר ועקירה והנחה ושנים שעשאוה ודין ידו של אדם וכו'

אין דין קדימה בתנאים כמו שכבר כתבו המחברים לא קדימא זמנית ו"א קדימת חשיבות וכן מצינו בתוספות פרק כל הצלמים מ"ה וז"ל רבי יוסי הגלילי תלמיד חבר היה לרבי עקיבא ורך סמנו בשנים ומה שהזכירו קודם רבי עקיבא בפ"ק דגטין אינו מן התימה שכן מצינו בהגדת פסח שמקדים רבי עקיבא לר' טרפון שהיה רבו כדמוכח בכתובות ע"כ וכן בריש מציעא ד' כתבו ז"ל אף על גב דרש"בא תלמידו של ר' עקיבא אין לחוש מה שחולק עמו והזכירו קודם דבענין זה מצינו לקמן גבי שנים ארוקים בשטר דפליג ר' עם רשב"ג אביו ומזכירו קודם ע"כ ומ"ם התוספות עצמם במקום שמצאו טעם לא נמנעו שכן מצינו בריש כוטה גבי סתירה דבן עזאי אמר כדי לצלות ביצה ורבי עקיבא אמר כדי לגומעה וידוע דרבי עקיבא רבו של בן עזאי היה וכתבו התוספות שסדרם כסדר מציאות הדברים שהרי צליה קודמת לגמיעה וכן בסוף כתובות כתבו זה לשונם רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא אף על פי שרבי עקיבא היה חשוב מרבי אלעזר בן עזריה שהוא היה ראש לחכמים ובכל דוכתא אשריכנן רבי עקיבא וחביריו ושלהי פ"ק דיבמות גבי מעשה דרבי דוסא א"ר יהושע אני אלך ואחריו מי ר' אלעזר בן עזריה ואחריו מי ר' עקיבא וכשנכנסו אצלו אמר יש לו בן לעזריה חבירנו הרי לא היה יודע שרבי אלעזר בעולם ולר' עקיבא אמר אתה הוא ששמך הולך מסוף העולם ואפילו הכי מזכיר רבי אלעזר ברישא והיינו טעמא שהיה ממשפחה מיוחסת יותר מרבי עקיבא שהיה עשירי לעזרא וגם מפני נשיאותו והכא נמי דקתני חנן המצרי קודם לחנן בן אבישלום לא בשביל שהיה חשוב יותר אלא מפני שהוא ממשפחה מיוחסת מחנן בן אבישלום ע"כ׃

קדימת החיוב הוא שיודיענו ראשונה החיוב כנא לן ואחר כך יודיענו פרטיו כמו שמצינו בריש ברכות אשר הקשה תנא אהיכא קאי וכן בריש ערובין הקשה מהר"י אורלינאש שהיה ראוי שיתחיל התנא בהכשר מבוי שהוא בלחי וקורה ואחר כך יאמר שאם הניחה למעלה מעשרים ימעט׃ וכן מצינו להר"ן בשיטת מציעא אשר נתן קשר בין מציעא לקמא ועם פירושו יתיישב מה שכתבו התוספות ריש מציעא ז"ל ואיידי דאיירי בהגוזל בתרא מחלוקת נסורת נגר דקתני במעצר הרי אלו שלו בכשיל הרי אלו של בעל הבית׃ קתני נמי הכא דיני חלוקה ע"כ והוה קשה לי מה צורך לקשר זה דבשלם הנזקין בגיטין וגט פשוט בבתרא וכיוצא מהפרקים או מסכתות אשר יראה שאין שם מקומם ראוי לבקש קשר אבל הג' בבות ידוע דכולהו מילי דנזיקין נינהו ומה צורך לקשר׃ אבל במה שהקשה הר"ן הדבר מבואר׃ אשר זה לשונו ואת פרק אלו מציאות היה לו להנא

לשנות

לשנות ראשונה ללמד שיש מציאה ושהיא של מוצאה אבל עכשיו שעדיין לא למדנו שיזכה מוצא בשום מציאה היאך הוא שונה מחלוקתם של מוצאי מציאה וי"ל אין הכי נמי אלא משום דתנא מקמ' קא סליק ותנן בפרק הגוזל ישבע כמה הוציא ויטול תנא נמי הכי שאף הם נשבעין ונוטלין עכ"ל ולפי זה נוכל לומר שגם התוספות לזה כיוונו במה שאמרו איירי דקתני וכו'.

קדימת הכלל לפרט כבר מבואר לע"ל שהקדים הוצאה להיותה כוללת כמה דינין. קדימת המוכרח לבלתי מוכרח מצינו להר"ם בהקדמת פירוש המשנה אשר כתב שהיה ראוי שיתחיל סדר נשים בכתובות לא ביבמות כיון דקדושין לא מצי משום ויצאת והיתה כרפירש וחש"ב מפני שהנשואין הם ברשות האדם ואילו היבום הוא מוכרח שאומרים לו לאדם או חלוץ או ייבם. וקדימת הדברים המוכרחים לבלתי מוכרחים הוא הנכון.

קדימת המצוי לבלתי מצוי לכן הקדים בריש שבת דין הוצאה לפי פירו' ר"ת וכן בריש קמא נקט השור והבור בתחלה ולא כסדר הפרשה מפני שדרך התנא להקדים ההוה וכן האמורא כד' צריכין להורות דלא נקט כסדר שבתילים מפני שדור נקט המסוכני' תחלה וגמרא נקט המצוין תחלה כמו שכתב רבינו האי.

קדימת הפשוט לבלתי פשוט כמו שמצינו בריש סנהדרין גבי מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו. וכתבו התוספ' דרך הגמרא להקדים הפשוט וכן כשאומר אחת זו ואחת זו וכמו שפירש רש"י פ"ק דסוכה ד"ט וזה לשונו בקצור. דרך התנאים בכל מקום דההיא דפשיטא ליה תנא ברישא ואומר הב' בלשון אחר זו ואחר זו להשמיענו שהיא שוה לו שונה אחריה כדתנן כר"ה אחר יבנה ואחר כל מקום וכו' ובקמא אחד החופר בור ואחד החופר שיח ובסוטה אחד תבונה ואחד הלוקח עכ"ל. ובתוספות הביאו שם סוגיות שמזכיר הפשוט באחרונה ולכן יראה לאחוז בחלוק אשר חילק ר"י והביאוהו התוספות פרק ב' דכתובות סימן ב' ז"ל אומר ר"י היכא דקאי אפלוגתא או אקרא מזכיר הפשוט קודם כההיא דמחצלת ופ"ק דסוכה דפליג רבי אליעזר את"ק. ות"ק אחת גדולה שאחת מודה לי ואחת קטנה כלו' כך תורה בקטנה וכן אחד יבנה פליג אדרבי אליעזר ובסוטה קאי אקרא אבל היכא דלא קאי אאיירי אין להקפיד עכ"פ פירוש כגון ההיא דפרק ב' דכתובות דתנן התלוליות הקרובו' בין לעיר בין לדרך אחד חדשות ואחד ישנות טמאות דלא קאי איירי וקשה מדתנן אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה אף על גב דקאי אקרא וכבר תירצוהו התוספות פרק דם חטאת צ"ב דאיירי דאיירי בפ"ק דלעיל בדיני ממונות נקט ממונות ברישא. כו' דרכים אלו ינוסו מלפניך ספקות בענין קשר שכין משנה למשנה או בין פרק לפרק וכן בחלקי המשנה מינה ובדה בהקדימה הכתוב בתורה או בהקדימה הדברי' שהם תקנה כמו שכתב הר"ם שהקדים מציעא לבתרא מפני שבתרא היא כלה סברות ותקנות וכן אחד מהקדימות הנזכרות

והקפיד

17

להקפיד בזה כאשר ראית בעיניך שהקפידו בו גאוני עולם ·

אחר זה מצאתי קדימה אחרת והוא שראוי שיקדים המלמד ללמד וזה כתב רש״י פ״ק דקמא ד׳ וז״ל אין זה לשון הגמרא אלא הדיוא דבעי מגמר חבריה מינה נקיט ברישא כדקתני מתניתין לא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהר׳ האש שאין בו רוח חיים · ואי כתב הני תרתי לא אתי אש מתרוייהו אלמא כל היכא דקתני לא ראי זה כראי זה ההוא דבעי אגמורי חבריה מיניה נקיט ברישא וה״ק לא ראי זה כראי זה אין דין הכתוב בזה ראוי לנהוג בזה ע״כ ·

מצינו לפעמים שההפך הסדר כדי לתת קשר שנינו בפ״ק דגיטין ט׳ אחד גטי נשים ואחד שחרורי עבדים שוו למוליך ולמביא וזו אחד מן הדרכים ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים והקשו התוספות דאיפכא הוה ליה למימר ששוו שחרורי עבדים לגיטי נשים דעקר מוליך ומביא באשה הוא׳ ותירצו דאגב דעד השתא איירי בגיטי נשים נקטיה ברישא · וכן מצינו בנא מיותרת כדי לתת קשר עם משנה של אחריה שנינו ריש פרק בא סימן בא סימן התחתון עד שלא בא העליון אוחולצת או מתייבמת בא העליון עד שלא בא התחתון אף על פי שאי אפשר רבי מאיר אומר לא חולצת ולא מתייבמת · וחכמים אומרים או חולצת או מתייבמת מפני שאמרו אפשר לתחתון לבא עד שלא בא העליון אבל אי אפשר לעליון לבוא עד שלא בא התחתון והקשו בגמרא מפני שאמרו אפשר וכו׳ הא תנא ליה רישא והשיב בלשון ואי בעית איכא משו דקא בעי למתני כיוצ׳ בו ׳

כלל כה · כלל למדנו הרשבא בשיטת גיטין בההי׳ דאמר ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים אשר היה ראוי שיאמר להפך כמו שכתבנו לעיל וכתב הוא ז״ל שכל ב׳ דברים שוין זה לזה אין משגיחין מי קודם בלשון כענין שכתוב כעמי כעמיך כסוסי כסוסיך ודוגמתא בפרק בנות כותיים כימי נדת דותה הקיש ימי נדתה לימי לידתה והיה לו לומר הקיש ימי לידתה לימי נדתה ·

כלל כו מפני שלשה טעמים דרך התנא לחבר דברים שאינן שוין׳ הא׳ משום ששוין בגזירה כמו שמצינו בריש ביצה שהביא דין שאור בכזית וחמץ בככותבת ואין שם מקומו וכתבו התוספות הטעם מפני שהביא התנא ג׳ דברים גבי י״ט דב״ה לחומרא וב״ש לקולא · הב׳ מפני השוואתם בלשון כמו שמביא בריש ביצה מתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים והנה התר חתיך דלועין הוא מפני שאין בו טורח ביום טוב ואמנם חתיך נבילה אינו אלא משום דלית ליה מוקצה וכתבו התוספות שם דתנא להו אהדדי מפני ששוין בלשון ר״ל לשון מחתכין · הג׳ מפני שהורגל בגמרא להביא אותם דברים יחד כמו שמצינו פ׳ מי שמתו כ״א דתנן נשים ועבדים וקטנים פטורין מק״ש וכו׳ וחייבין בתפלה וכו׳ ופירש ר״ת דמיירי בקטן שלא הגיע לחנוך ׳ וחייבין רסיפא דקאמר קאי אנשים ועבדי׳ לחוד ואמאי תנא קטנים בהדייהו כיון שאינן שוין אלא מפני שדרך התנא לשנות יחד נשים ועבדים וקטנים שלא הגיעו לחנוך כמו נשי׳ ועבדים וקטני׳ פטורין מן הסוכה׳

חסורי מחסרא ויש חסורי מחסרא רחוק ואחר בלתי רחוק טוב לגו לאחוז ברחוק אם סברא או טעם מסייע כיון שהוכרחנו לבא לחסורי מחסרא מ״מ כן יראה מדברי הרשב״א בשיטת גטין פרק מי שאחזו סימן קכ״ב על אותו חסורי מחסרא שאמרנו לעיל וזה לשונו ת״מה מאי דוחקיה דמחסר לה למתניתין ומוקי לה בפלוגתא לימא חסורי מחסרא וכלה רשב״ג היא וי״ל משום דלא מסתבר טעמיה דרשב״ג כדאמרינן בסוף כל מקום ששנה רשב״ג כמשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וכו׳ ולא בעי לאוקמא לכולה מתניתין בטעמא רחיקא אלא מדמחסרי לה מוקמי לה בטעמא תריצא עד כאן׳ הח׳ אין אומרים חסורי מחסרא בראש המשנה וטעמו של דבר לפי שאין אדם שוכח ומחסר בראש דבריו כן פירש הר״ן בריש נדרים ואף על גב דבמסקנת הסוגיא יראה שאפשר לחסר בראשו של דבר ככר כתב שם הר״ן כי זה נאמר מתוך דוחק גדול עוד למרנו מרברי הליכות עולם ה״ל בהרבה מקומות שגירה הגמרא ומוסיף במשנה ואומר חסורי מחסרא ודוקא להוסיף אבל להחליף דבר והפכו לא כדמוכח בפ״ק דכתובות גבי בריתא דכל שלא נהג כמנהג זה אינו יכול לטעון טענת בתולים ואמר אביי תנא כל שנהג ואמר ליה רבא והא כל שלא נהג קתני והטעם שאדם טועה בגרסא לחסר על ידי שכחה אבל להחליף דבר והפכו לא וכן פרש״י פ״ק דסנהדרין ע״כ וקשה לי דבפ״ק דנזיר סימן י׳ תנן אמרה פרה הריני נזירה אם עומדת אני ומוקי להדבא דאמר הריני נזיר אם לא עמדת הנה שרב׳ עצמו החליף הן ללאו אבל לא נאמר דהתם רבה גרסינן ואפשר לומר דשאני ההיא דכתובות להחיא דנזיר לפי שחלוף בתוספת אינו מדרך השכחה וכההיא דכתובות אם איתא דכל דנהג תנן הרי על ידי שכחה הוסיף מלת לא אבל בההיא דנזיר על ידי שכחה חסר מלת לא וכיוצא כזה הוא דבר מצוי אי נמי אפשר שנאמר דהתם בכתובות שהיה לו לרבא תירוץ אחר בשלא יצטרך להגיה הבריתא אז הקשה והא כל שלא נהג קתני אבל בנזיר שלא היה לו אפשרות ליישב הבריתא אלא כשחסר מלת לא וכמו שכתבו שם התוספות הגיה המשנה ואמר דלא עמדה תנן ואיך שיהיה לדעת רבא כפי מה שהקשה בכתובות ובסנהדרין אין לומר חסורי מחסרא להחליף דבר להפכו׳

הכלל הו היא קושית השינוי כמו שמצינו בפרק הישן אשר הקשה גבי משיחתו של ר״ג למדנו מדוע לא אמר מדבריו והוציא מאותו שינוי סועט ששיחת ת״ח צריכה לטוד ויש כיוצא כזה הרבה ואין צורך להאריך׳

הכלל הז סתירת משנה ובזה ובכלל זה מצאתי בשיטת קמא וזה לשונו כשיש במשנה סתירה דרך הגמרא להקשות הא גופא קשיא או קשיא רישא אסיפא וכשיש שינוי בדבריהם או קושיא דרך הגמרא להקשות בלשון מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא וקשה למה לי מאי שנא מאי שנא תרי זמני לימא מאי שנא רישא מסיפא ותו לא אלא נראה שהמקשה הזה אין לו על רק אותה משנה דבר ברור לא אם ראוי לאסור ולא אם ראוי להתיר ואין כוונת קושיתו

אלא לפי סברת אותו תנא אשר דרך משל התיר ברישא ואסר בסיפא ונראה לו למקשה שהשני בבות שוות וראוי היה להנא להשוות מדותיו שאם ראה להתיר כמו שהתיר ברישא למה לא התיר בסיפא דמאי שנא סיפא מרישא׳ ואם ראה לאסור שאסר בסיפא למה לא אסר גם ברישא דמאי שנא רישא מסיפא׳ והיינו מאי שנא ומאי שנא תרי זמני עכ״ל׳ ואף על פי שלבעל שיטה זו כפל הלשון סייעו מ״מ לא ראיתי מי שדקדק בזה ואנו אין לנו אלא דרך גאוני עולם ומנהיג ראשי ישיבות והוא שיחקרו לדעת הי מנייהו ניחא ליה למקשה והי קשיא ליה אי רישא ניחא ליה וסיפא קשיא ליה או להפך׳ וכן מצינו בפרק מי שאחזו ע״ה דתניא הרי זה גטיך והנייר שלי אינה מגורשת ע״מ שתחזירי לי את הנייר הרי זו מגורשת ופריך בגמרא מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא ולפרש״י שם סיפא קשיא ליה׳ ובפרק השוכר את הפועל גבי היו פועליו טוענין טהרות דפריך מ״ש רישא ומאי שנא סיפא כתבו התוספות דקשיא ליה רישא ובפרק מי שאחזו ע״ג על הא דתניא אם מרתי פחולי זה דפריך גמרא מ״ש ומ״ש פרש״י דרישא קשיא ליה והרמב״ן והר״ן הקשו לו ואמרו דרישא לא קשיא מידי וברישׁ קדושין דקא פריך מאי שנא התם דתני האיש מקדש ומ״ש הכא דתני האשה נקנית פרש״י נתני הכא האשה מתקדשת אף על גב דהתם הסוגיא הכריחו׳ יצא לנו מפירוש הגאונים הללו דבמאי שנא ומאי שנא חד ניחא וחד קשיא והדין נותן שהרי גבי הרי זה גיטך והנייר שלי איך אפשר דמספקא ליה אם ראוי שתהא מגורשת אם לא׳ ודאי שכיון שאמר והנייר שלי לא נתן לה כלל וקרא כתיב וכתב ונתן וליכא וכן בשאר המקומות והכל כפי מה שהוא ענין והכרת הסברא׳

הכלל הח כל מקום שהגמרא אומר מ״ש ומ״ש צריך שיקשה מחד טעמא משל לזה שאם התיר ברישא ואסר בסיפא ויקשה על זה מ״ש ומ״ש צריך שיקשה שמכח טעם שהתיר ברישא ראוי שיתיר בסיפא או שמכח הטעם שאסר בסיפא ראוי שיאסור ברישא אבל אם בא להקשות ברישא מטעם אחר אז לא שייך למימר מ״ש ומ״ש אבל ראוי שיאמר דקשה לרישא מטעם פלוני ה״ל מהכא סיפא או דקשה לסיפא מטעם פלוני וה״ל מהכא רישא׳ וכן מצינו לתוספות כההיא דפרק השוכר את הפועל גבי ההיא דהיו חמריו טוענין טהרות שהקשו שם התוספות לרש״י דלפירושו הוה ליה לאקשויי מינה ובה וכן כתב הרשב״א בשיטת גטין פר׳ מי שאחזו גבי הרי זה גטיך והנייר שלי אינה מגורשת אשר הקשה מ״ש ומ״ש וה״ל האי לישנא לאו דווקא אתמר דפשטא משמע המחד טעמא איכא למפסל בין ברישא בין בסיפא וליתא דטעמא דרישא משום דאין כאן נתינה אלא אותיות פורחות וטעמא דסיפא משום דלכי מקיימא תנאה הדר גיטה למרה וכדקסבר דכל האומר על מנת לאו כאומר מעכשיו דמי אלא הכי קאמר סיפא נמי ליפסל ואמאי קאמר מגורשת ולא מחד טעמא כדאמרן א״נ י״ל דהכא והכא משום ונתן בידה ספר כריתות והא דליכא נתינת ספר בשעת כריתות ע״כ׳

הכלל הט' כל קושיא אשר מינה ובה היא קושיא יותר חזקה מאשר ממנה לזולתה וכן כתב הרשב"א בשטותיו והדבר מבואר מנפשו וכן יראה מן התוספות פרק המוציא יין ע"ס גבי מה ששנינו קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה דפריך גמרא מן הבריתא מרישא והדר פריך מסיפא וכתבו שם התוספות דהוה מצי למפרך בריתא גופה רישא לסיפא · ותירצו בשם ר"י שכן מצינו בהמפקיד גבי רמי גזל אגזל אבל רש"י נראה לו כל זה דוחק וכתב ז"ל והא סיפא וכו' וקשיא רישא אסיפא ע"כ ונפקא מינה שכאשר יקשה המקשה ממשנה לזולתה או מן הבריתא והיה יכול להקשות במשנ' או בבריתא מינה ובה ולא הקשה שצריך לבקש טעם לפחות לדעת רש"י והרשב"א דאילו לפירוש ר"י אין כ"כ קפידא·

הכלל הי' היא הקושיא אשר ממנה לזולתה אם ממשנה למשנה ואם מבריתא למשנה כשמקשה מבריתא דרך הגמרא להקשות בלשון והתניא וממשנה והתנן וכתב הליכות עולם ז"ל כשאומר והתנן והתניא קושיא הוא ופעמים שיבואו לסיוע והחפרש שביניהם הוא שאותו שהוא קושיא כתוב בלא אלף ובתמיה קרינן ליה ואותו שהוא סיוע כתוב באלף ובניחותא קרינן ליה וכן פרש"י פרקא קמא דקמא והתניא בניחותא גרסינן ליה וכן בהרבה מקומות וה"ק והא תניא והא לך סיוע וסעד מדתניא ופעמים תמצא תנן בלא ה"א ובלא אל"ף קושיא וזה כשמקשה ממשנה שאנו עומדים בה ע"כ · ובמה שכתב המחבר דוהתניא היא קושיא ובתמיהא קרינן ליה כבר מצינו מקומות בניחותא קרינן ליה פ"ק דקמא י"א והתניא אחרים אומרים פרש"י בניחותא אף על פי שמצינו גירסא באלף ובפרק בנות כותים ל"ח והתניא יולדת בזוב פרש"י בניחותא וכן בהחולץ מ"ב ובדם חטאת צ"ר ובשאר דוכתי·

הכלל יא כל קושיא שממשנה למשנה היא יותר חזקה שמבריתא למשנה מפני שהבריתא נוכל להשיב דלא מתנייא בי רבי חייא דאמר ר' לא שנאה ר' חייא מנין לו וכן כתב רש"י בפ"ק דמציעא י"ח ז"ל מתני' אלים' ליה לאקשויי כו' משום דהיא עיקר ויש תימה כשסותרת זו את זו וצריך לחזור שיתיישבו דאילו בריתא יש לומר אינה עיקר דאמר ר' לא שנאה ר' חייא מנין לו·

הכלל יב כשמביא קושיא על המשנה לא מכח בריתא או משנה אלא מסברא אין לומר כיון שהיא סברא בעלמא יש לדחות' בנקל שהרי מצינו בפרק שבועות שתים כ"ב דאמר בגמרא אי בעית אימא סברא אי בעית אימא קרא והקשו התוספות שם כיון דאיכא סברא למה לי קרא שכן מצינו בפרק ב' דכתובות גבי מנין להפה שאסר דפריך למה לי קרא סברא היא הוא אסרה והוא שרי לה ותירצו דיש לחלק משום שיש דברים שאין הסברא פשוטה כל כך וצריך הפסוק להשמיענו הסברא נראה מזה שכשהסברא פשוטה הוי כאלו כתיב בקרא וכן מצינו שמכח הסברא יוציאו הפסוק מפשוטו בפ"ק דיבמות י"א דאמר בגמרא אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה · וכתבו שם התוספות דקרא במחזיר

גרושתו ומפקי ליה מפשטיה משום דלא מסתבר למקרי טומאה לנישואי גרושה כיון דבעילתה היתר ע״כ׳

הכלל יג כל לשון אשר רש״י מפרש דבתמיהא גרסינן ליה פעמים שבא מכח משנה או מימרא מוסכמת ופעמים בא מכח סברא וכשרש״י אומר עוד לשון עם התמיהא מלשונו יראה כח התמיהא ואופנה וכשלא אמר אלא בתמיהא גרידא שמענו בזה ד׳ דרכים׳ הא׳ שנשמר מניחותא׳ הב׳ שרצה לומר דתמיהא גדולה וחזקה היא׳ הג׳ הפך מזה והוא שבא לומר לנו שהיא תמיהא בעלמא׳ הד׳ שבא להראות לנו מקום התמיהא אם היא מהתחלת הלשון או מסופו׳ והג׳ שמצאתי ספק הנני מבאר׳ ידוע שהדרך הראשון והוא שנשמר רש״י מניחותא הוא הדרך האמתי כמו שמצינו בריש חולין ו גבי בר בירב ליכול חמימא ואנא ליכול קרירא וכתבו שם התוספות פי׳ רש״י מורה היתר לעצמה לטובה אני מתכוונת בר בירב ליכול חמימא בניחותא ואין הלשון משמע כן וכו׳ והה״ר מנחם פי׳ דבתמיהא קרינן ליה וכו׳ וכן בהרבה מקומות בתוספות מצינו שרש״י אומר בתמיהא והם פירשו הלשון בניחותא משמע דלשון בתמיהה שולל ניחותא וכן הרב הגדול הה״ר אליה מזרחי גבי גדול עוני מנשוא דפירש רש״י בתמיהא כתב זה לשונו לא יתכן לפרשו בניחותא ויהיה פירושו מנשוא על עצמו שא״כ היה מגדיל חטאו חדא לא יתכן דא״כ מאי הן גרשת אותי וגו׳ הרי הודה גודל עונו וראוי לכל זה אם לא שנפרש עוני ענשי כמו שפי׳ ן׳ עזרא והרב ימאן זה לפי שעון בכל מקום הוא החטא לא העונש ופירוש כי לא שלם עון האמורי עד הנה לא נגמר עדין חטאו להיותו מגורש מארצו עד אותו זמן כי אין הקב״ה נפרע מאומה עד יתמלא סאתה ע״כ וכן בעתה לא יבצר מהם דפי׳ רש״י בתמיהא כתב הרב זה לשונו וכי לא נמנע מהם זאת המחשבה והלא אנחנו נרד ונבלבל ובהכרת תמנע מחשבתם אבל אי אפש׳ לפרשו בניחותא שהרי נמנע מהם אם לא שנפרש מהם מעצמם כלומר לא תהיה המניעה מעצמה ולכן אנחנו נרד ונבלבל וזה אי אפשר דאם כן מהם לא יבצר מבעי ליה ע״כ וכן כהכי קרא שמו יעקב שכתב רש״י לשון תימה כמו הכי אחי אתה שהוא מבואר ממה שכתוב אחריו ועבדתני חנם שאם לא כן יהיה ועבדתני חנם שמבקש ממנו זה ואינו שוהרי אמר מיד נקבה שכרך עלי׳ הנה יראה מדעת הרב שלשון בתמיהא שולל ניחותא׳ וכן מצינו בקצת מאלו המקומות שהרמב״ן ון׳ עזרא בקשו ליישבם בניחותא במקום שאמר רש״י בתמיהא כמו גדול עוני מנשוא שפירשו ן׳ עזרא בניחותא כמו שכתבנו למעלה וכן הרמב״ן פירש אותו בניחותא אמר זה לשונו בקצור אמת כי גדול עוני מנשוא ר״ל מסלוח והרבית עלי עונש כי הן גרשת אותי וכו׳ אבל שמרני שלא אענש יותר ממה שחייבת אותי כי בעבור שאהיה נע ונד כל מוצאי יהרגני׳ והלא יבצר מהם פי׳ ן׳ עזרא שפירושו אם אעזם יחשבו שיוכלו לעשות כל חפצם׳ וכן כהכי קרא שמו יעקב דפרש״י בלשון תמיהא שמא לכך קרא שמו יעקב׳ הרב ן׳ עזרא פירש הכי כמו אמת וכן הכי אחי אתה׳ הנה מבואר

מכל

שכל את הגדולים שבכל המקומות שאמר רש"י בתמיהא רצה לדחות פי' מי שפירשם בניחותא כמו שפירשו הרבנים הנזכרים ולדעתי נתעצמו הרמב"ן ון' עזרא ליישב הכתובים דרך ניחותא כי נרא' להם זר שנאמר במקרא לשון תמיהא משום דאפשר במקומות דנפיק מדרך זו חורבא ומ"מ בגמרא מצינו דרך זו לתוספות בקצת מקומות שפירשו בניחותא מה שפירש רש"י בתמיהא אבל יראה שהדרך הטיב שכשאומר בתמיהא נשמר מניחותא והנה לפי זה קשה למה קצת מראשי ישיבות ספרד בקשו להם דרכים אחרים בלשון בתמיהא והם הדרכים שכתבנו לעיל ויש להשיב שהם הלכו לשיטתן אשר אמר שכל פירוש שדוחה רש"י צריך שיהיה פירוש אפשרי אלא שיש בו דוחק מה אבל אם הפירוש שאנו אומרים שדחה רש"י ונשמר ממנו הוא פירוש שאי אפשר לפרשו שהרי יש לו שבירה מלשון הגמרא בסמוך או בלשון המקרא מיד או יאמרו שלא הוצרך רש"י להשמר מאותו פירוש או לדחות אותו שהרי הוא דחוי מעצמו ואין צורך לשמירה ממנו משל לזה שאם נפרש בניחותא גדול עוני והוא שמודה גודל חטאו הרי השבירה מיד ממה שאמר הן גרשת אותי וכן אם נפר' הכי אחי אתה ועבדתני חנם בניחות הנה השבירה מיד ממה שאמ' הגידה לי מה משכורתך לכן כאשר יראו בני ספרד בגמרא כיוצא באלה יבקשו לומר שלא נשמר רש"י מניחותא כי אם באחד מהדרכים בהתמיהות שכתבנו או דרך אחרת ובאותם שבמקרא נאמר שנשמר רש"י מפי' מה שפירשם בניחותא כדעת הרמב"ן או ן' עורא מפני שהם פירושים לדעתו רחוקים מאד והרב המזרחי במקום שרואה לפלפל פלפל כל הצורך ובמקומות שחשב שלא בא רש"י אלא לפרש ולהוציא מלב הטועה שלא ישת' ש לא בקש הרב ז"ל חשבונות רבים ועל כל הצדדין נראה שהיושר האמיתי שלשון בתמיהא שולל בניחותא ומ"מ מצינו סעד למי שפירש שרצה לומר תמיהא בעלמא היא וכן למי שיפרש מקום התמיהא לשהיא תמיהא והוא כמספק ושואל ולא כמי שחולק מצינו בפרק שני דיני גזירות ק"ח אמר אדמון בשביל שאני זכר הפסדתי אמר רשב"ג רואה אני את דברי אדמון ופירשו התוספות דאדמון לא לחלוק על חכמים בא אלא תמיהא בעלמא היא ורשב"ג דאמר רואה אני את דברי אדמון לא משום פסק דין אלא שיש לתמוה ופרש"י הפסדתי בתמיהא והקרוב שהוא פירוש ר"ת כי כל מה שאפשר לקרב הדעות הוא יותר נאות וכן מצינו לרשב"ם פרק חזקת ל"ט דקאמר בגמרא תהי בה רבי יוחנן ופירש רשב"ם וזה לשונו אף על גב דתהי בה רבי יוחנן תמה היה אבל ירא היה לחלוק על בר קפרא ועל מקום התמיהא מצאתי סמך יותר מבואר בפרק קמא דקמא ג' ובריש הנזקין גבי אכל שמינה משלם שמינה אבל כחושה משלם שמינה פרש"י זה לשונו אכל שמינה ודאי דין הוא דלשלם שמינה אבל כחושה מי משלם שמינה בתמיהא ע"כ וכן פירשו התוספות הנה הורו בזה מקום התמיהא שהיא מסוף הלשון ולא מתחלתו ולפירוש הב' אשר הביאו התוספות שם התמיהא וכחה היא מהתחלת הלשון וזה לשונם כיון דבשמינה אין משלם אלא שמינה כמו שהזיק ולא קנסינן ליה יותר לשלם ממה

שחיק

שתגמ אכ כשאכל כחושה נמי אין ראוי לקנסו לשלם שמינה הנה שלפי הראשון
תתמיהא היא מסוף הלשון לא מראשו ׃ ולפירוש הב׳ התמיהא היא מראש הלשון
וכן מצאתי להרב הגדול המזרחי גבי הכי אחי אתה זה לשונו פרש״י דהכי אחי אתה
בתמיהא וכי בשביל שאחי אתה תעבדני חנם פי׳ אין התמיהא הזו נופל על אחי אתה
כי אחיו היה כמו אנשים אחים אנחנו ועוד האחי אתה מבעי ליה רק הוא נופל על
ועבדתני חנם כאלו אמר התעבדני חנם מפני שאחי אתה וכו׳ הנה הורה שהתמיהא
היא מעבדתני חנם והתחלה ניחא ליה ׃ וכן מצינו שהאמורא יביא ג׳ חלוקות
להקשות ומן הג׳ אין לו סמנה תמיהא ואינה מדוייקת ׃ אמרינן בפרק כל הגט סימן
כה בעי רב הושעיה מרב יהודה אמר ללבלר כתוב לאיזו שתצא בפתח החלה מהו
אל חניתיה אמר ללבלר כתוב לאיזו שארצה אגרש פסול אלמ׳ אין ברירה איתיביה
הריני שוחט את הפסח על מי שיעלה מכם ראשון זכה ומזכה אחיו עמו וכו׳ אמר
אביי בעי מיניה תולה ברעת אחרים קא פשיט ליה תולה ברעת עצמו והדר מותיב
ליה תולה ברעת אחרים עכ״ל וז״ל זה כתבו התוספות וז״ל הדר מותיב ליה תולה
ברעת אחרים על זה אינו תמיהא דשפיר מותיב למאי דפשיט ליה וגם מזה למדנו
הוראת מקום התמיהא ׃

הכלל יד מצינו קושית אי הכי פעמים שבאה מכח סתירה כמו שדרך
הגמרא להקשות קשיא דרבי יהודה אדר׳ יהודה קשיא
דרבנן אדרבנן ופעמים באה לסתור האוקמתא השנית או התירוץ שעתה נתחדש
ולשון אי הכי כן יורה כי עתה לפי אוקמתא זו נתחדשה הקושיא הזאת מה שלא היתה
קשה מעיקרא ולכן כל אי הכי מתפרש באי אמרת בשלמא ולפי מה שכתב הליכות
עולם בניתא ונהי וכן נהגו ראשי ישיבות ונראה דלדעת רש״י כל אי הכי מוכרח לפרש
באי אמרת בשלמא שכן מצינו בפרק ב׳ דזבחים סימן כ״ב גבי אי הכי טמא שרץ נמי
שכתב רש״י דלא גרסינן אי הכי וכתבו שם התוספות דטעמו משום דמעיקרא נמי
הוה מצי לאקשויי הגירכא ההיא ובקשו הם ליישב הגרסא ׃ הנה מבואר שרש״י
שבש הגרסא מפני שלא מצא אי אמרת בשלמא ולפי סברת התוספות אינו כל כך
דוחק כי הם אמרו שהרבה פעמים מצינו אי הכי שאין כן אי אמרת בשלמא כמו
שכתבו פרק השוכר את הפועלים צ״ג גבי ארבעה שומרין הן וז״ל האי אי הכי אין כן
אי אמרת בשלמא דמעיקרא נמי הוה מצי לאקשויי הכי וכן יש הרבה בגמרא עכ״ל
וכן כתב הרשב״א בשיטת גטין פרק השולח ק״ב גבי אי הכי ארמפלגי בשערו וכו׳ וזה
לשונו האי אי הכי אינו מתפרש באי אמרת בשלמא כרוב אי הכי שבגמרא עכ״ל
למדנו מדברי התוספות והרשב״א דרוב אי הכי שבגמרא הם באי אמרת בשלמא
ונפקא מינה שצריך לתלמיד שיחקור בכל אי הכי אי אמרת בשלמא כי ראוי להטיל
כל אי הכי אל הרוב ולא אל המיעוט וכן מצינו שהתוספות עצמם בפרק בית כור ק״ד
גבי אי הכי פחות נמי אשר אמרו האי אי הכי מגומגם הוא שאין כן אי אמרת בשלמא
ונקשו ליישבו ׃

מצינו אי הכי כי גם מעיקרא הקושיא ההיא עומדת ומה שאמר אי הכי בבחינה שעתה אותה קושיא יותר חזקה בפרק כל כתבי ק"ט שנינו דלרבנן גורם כבוי מותר ולרבי יוסי אסור והקשו בגמר' מכתב שם על בשרו דלרבנן לא ירחוץ דמשמע גורם מחק אסור ולר' יוסי שרי ותירצו דר' יוסי דאסר גורם כבוי היינו משום דאי שרית ליה אתי לכבויי מתוך שאדם בהול על ממונו והקשו בגמרא אי הכי קשיא דרבנן אדרבנן ומה התם דאדם בהול אי שרית אתי לכבויי ועם כל זה התיר גבי מחק לא כל שכן ועל זה כתבו התוספות וזה לשונם בלאו הכי קשי' דרבנן אדרבנן אלא דהשתא פריך מכל שכן׳

מצינו אי הכי שהקושיא שעתה כא להקשות לא היתה עומדת מעיקרה אבל קושיא אחרת היתה עומדת כן מצינו בפרק עושין פסין סימן כ"ג דאמר אי הכי היינו ר' יוסי וכתבו התוספות ז"ל אף על גב דמעיקרא נמי איכא למפרך היינו ר"ע קיבא היינו ר' יוסי ליכא למפרך׳

מצינו אי הכי שאינו קושיא א"א סיוע בפרק במה מדליקין כ"ח אמר רב יוסף אי הכי היינו דמתרגמינן וכו' ופרש"י סיעתא היא וכן בפרק האיש מקדש מ"ו גבי אי הכי היינו דתנינא ואף על גב דלשון היינו מורה סיוע כ"ם הוצרך רש"י לומר דהוי סיוע מפני שטבע אי הכי לשון קושיא הוא׳ איכא אי הכי דמקשה גופיה סבר הכי שיטת הרמ"בן דבתרא לא יתפור דף מ' לשון אלא מעתה טבעו כלשון אי הכי וכן יורה לשון מעתה וכן מצינו בפרק במה מדליקין כ"ג גבי אלא מעתה ביום טוב נמי לישתרי' אשר כתבו התוספות וזה לשונם לפי פירו' זה מתיישב לישנא דאלא מעתה דמשמע שיש לפרש בענין אחר שלא יקשה כ"ט לישתרי' וכן בפרק ב' דיומא גבי אלא מעתה זה שסדר המערכה לחייב כתבו זה לשו' לא ידענא למאן פריך ומאי אי אמרת בשלמא איכא הכא׳

הכלל טו והיא קושית הכפל אשר מינה ובה׳ כשהתנא מביא במשנה ב' בבות או יותר ראוי להשגיח אם הם שוות או בלתי שוות שאם הם שוות אז ראוי להקשות תרתי למה לי ואם הם בלתי שוות אז יש לחקור אם נוכל להוציא האחת מחברתה משל לזה שאם נושא הרישא קל ונושא הסיפא חמור והתנא בא להתיר אז ראוי להקשות רישא למה לי שאם בסיפא התיר כל שכן ברישא ואם בא לאסור אז יקשה להפך וכן על דרך זו תקיש כשהחלוקות להפך ובכיוצא בזה דרך הגמרא לתרץ או לא זו אף זו או זו ואין צריך לומר זו ולפניך יאיר נתיב המתרץ יש בענין הכפל דרך אחרת והוא שלא בא מכח דיוק קולא ומ"כש לא שמן הבבא הא' הב' מבואר׳ ובזה אין למעיין אשם אם לא ימצא טעם כיון שמצינו לתוספות בכיוצא בזה שאמרו כי דרך הגמרא הוא זה יכמו שמצינו בשבת נ"ג והביאו ראיה מפרק אין מעמידין ל"ה דתנן אלו אסורין באכילה כבשין שדרכן לתת לתוכן יין ובסיפא אמר ואלו מותרין כבשין שאין דרכן לתת לתוכן יין והדבר מבואר דסיפא אתיא ממשמעות הרישא וכן רישא ממשמעות הסיפא וכן כריתות כ"ה הרי אלו

שלנ

שלו דבריש מציאות וכסיפא קתני וברשות היחיד חייב להכריזו כתב הרשב"א פ' חשותפ כ"ה דאורחא דגמ' להביא כהדיא מאי דמשתמע מדיוקא וכן הביא הליכות עולם וקשיא לי דבפרק הקומץ שני'ו שנינו הקומץ את המנחה לאכול דבר שאין דרכו לאכול ולהקטיר דבר שאין דרכו להקטיר כשר רבי אליעזר פוסל וכתבו התוס' זה לשונם איידי דבעי למתני ר' אליעזר פוסל אצטריך דלגופיה לא אצטריך דממתניתין דבפ"ק שמעינן דקתני לאכול דבר שדרכו לאכול ולהקטיר דבר שדרכו להקטיר חוץ למקומו פסול הא לאכול דבר שאין דרכו לאכול כשר· ולפי השטה שכתבנו בשם התוספות דאורחיה דתנא למתני בהדיא מאי דאתיא מדיוקא מה זה אשר אמרו שם דמשום ר' אליעזר אצטריך דהא מדיוקא אתיא· והלא כן דרך התנא ודוחק הוא לומר תוספות אחרות הם גם הוא דוחק כשבא הדיוק באותה משנה לכאשר נאמרה המשנה בפרק אחר כההיא דהקומץ ואפשר שנאמר שמה שאמרו דדרך התנא להשמיענו מאי דאתיא מדיוקא היינו כאשר לא מצאו מענה או תירוץ מתיישב אבל מ"מ כאשר ימצאו התוספות תירוץ שלא נצטרך לדחוק ולומר דאורחיה דתנא לכפול במה שאין בו צורך לא נמנעו וכן עשו בההי' דהקומץ אשר אמרו שהוצרכה אותה משנה מפני חדוש שנתחדש והוא שר' אליעזר פוסל·

בשמביא התנא בבא או בבות ים סברא יש עוד אחרות יש לחקור כמו שכתבנו למעלה והוא אם החלוקות שמסברא מבחוץ קלות יותר או חמורות יותר שאם התנא בא לאסור או נאמר שלכן לא הביא הקלות שמבחוץ שכיון שהם קלות יותר אין ראוי לאסרם ולכן התנא לא הביאם ואם הם חמורות והוא בא לאסור לכן לא הביאם דמכ"ש אתו· ועל זה הדרך תקיש כאשר בא להתיר והדבר מבואר·

הכלל יך והיא קושית הכפל שממנה לזולתה בקושיא כזו דרך הגמרא להקשות תנינא חדא זמנא ועם כל זה מצינו דהתנא ששונה וחוזר ושונה וזה לאחד מארבעה טעמים· הא' אם הדבר ההוא אינו פשוט ואיידי דחביבא ליה חוזר ושינהו· הב' כאשר נתחדש באותו ענין איזה חדוש שלא הוזכר במשנה ראשונה· הג' מטעם התייחסות או השוואה שיש לאותה משנה עם משניות אחרות אשר תיבאה בחברתם· הד' כאשר לא יאריך אם יחזור וישנה ומודיע אותנו הדבר בקצור· הא' מצינו לתוספות ביבמות פרק ר"ג אשר הקשה הגמרא בשלמא לרבי יוחנן אתא מתניתין לאשמועינן דאין קדושין תופסין בחייבי לאוין אלא לריש לקיש וכי אתא לאשמועינן דאין קדושין תופסין בחייבי' כריתות וכתבו התוספות וז"ל אף על גב דכבר אשמעינן מתניתין לעיל הכא תני ליה אגב שאר גווני כיון דלאו מלתא דפשיטא הוא ומענין זה יראה מה שלמדונו ראשי ישיבות שככל בשלמא יש בו מלחמה דאם לא כן יאמר מי שאליו המלחמה ומי שעליו השלום יניחנו ויהא שלמא רבא עליו אלא נראה שגם מי שאליו השלום יש נגרו קצת מלחמה או דוחק וחוי כאלו אמר בשלמא לפלוני אף על פי שיש עליו

כל שני דברים דקתני להו במתניתין אהדדי יש לנו להשוותן כל מה שאפשר כן מצינו בתשובה לגאון שמי שרגיל להתענות יום שמת בו אביו אם אירע אותו יום בשבת או ר״ח אין לו להתענות קל וחומר מיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם שאנו דוחין אותו כשא רע בשבת וגם מדקתני להו אהדדי יש לנו להשוותן כל מה שנוכל ׃ וכן כשאומר לא נחלקו על מה נחלקו וכו׳ כמו שכתב רש״י פ״ק דביצה י״ר שיטת הגמרא דעל מה נחלקו דומיא דלא נחלקו ע״כ ׃

כשמביא במשנה או בבריתא דעות תנאים ובאחרונה מביא לשון סתמי ׃ על הסתם יש לנו לומר שהתנא האחרון אמרו אם לא פירש הגמרא דאתנא קמא קאי ׃ תניא בפרק ב׳ שעירים ט״ז עשר סכות היו דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר תשע רבי יוסי אומר כו׳ חוץ מאהרן שנהם שלא הגיע עמו לצוק וקאמר בגמרא כמאן כרבי מאיר וכתבו התוספות וזה לשונם אף על גב דרבי מאיר הוזכר ברישא ובהר הכי רבי יהודה ובתר הכי ר׳ יוסי ולבאור׳ הוה משמע דמסקנא דמלתא כרבי יוסי היא להכי איצטריך לאשמועי׳ דאתאן לת״ק דהיינו ר״מ וכה״ג איכא בפ״ק דסנהדרין דן את הדין אתאן להנא קמא ובפ׳ לא יחפור נמי א״כ כהאי גוונ׳ ע״כ ׃

הנתיב הב׳ נתיב הקושיא

אחר שביארנו קצת מכלל המקשה אשר הוכרחו לבאר ה׳ דברים שצריך לחקור במשנה נבוא לשאר כללים אשר מדרך המקשה ׃

הכלל הא כאשר יביא סתמא דגמרא קושיות זו אחר זו ויש סתירה מקושיא לקושיא דרך קצת ראשי ישיבות לומר ב׳ מקשים הם אבל הליכות עולם ימאן ה״ל שיטת הגמרא לעולם בסוגיא א׳ הוא מקשה א׳ כאשר הראה התוספות משתדלים בכל מקום לישא וליתן בדברי המקשה מפני שהם קשה אחד ולא שנים וזו פנה מפורסמת בגמרא ופעמים דוחקין לומר בעל הגמרא הוא זה ולא המקשה הראשון וזה מתיך דוחק גדול שאין לנטות ימין ושמאל ע״כ ומכל מקום כפי הנראה מפירושי הרשב״א אינו כ״כ דוחק אם נאמר ב׳ מקשים הם וזה לשונו בקצור בשיטת ברכות ט׳ גרסינן בירושלמי הרי הבדלה שנייה היא שר׳ מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס התיבון הרי נברך שנייה היא שאם היו שנים יושבין ואוכלין אין אומרים נברך הרי הזן קשיא ׃ פירוש אי אמרת דברכה הסמוכה אינה פותחת בברוך הרי הבדלה דסמוכה ופותחת ומשני שנייא היא לפי שאינן סמוכות מדינן שהרי יכול לפזרן כדרבי הרי נברך כלומר הזן שאף על פי שסמוכה לנברך פותחת בברוך ותירץ שנייה היא שאילו היו שנים אין אומרים נברך ואז ברכת הזן אינה סמוכה ׃ וכיון דלפעמים מן הדין פותחת בברוך תקנו אותה בפתיחה לעולם ׃ הדר אקשי מסיפא דהזן והיינו ברוך אתה יי׳ הזן את הכל ואמאי חותמת בברוך שגם המקשה הזה היה סבור שהפותחת בברוך אינה חותמת ׃ אבל המקשה שהקשה

שהבדלה ידע דטופס ברכות ארוכות כך הוא שפותחין וחותמין בברוך לכן לא הקשה אלא מפתיחתה אבל המקשה הזה היה מקשה אחר ולא היה יודע כן ואף המתרץ לא ידע כן ועסרה להם בקושיא ע״כ וכאשר תאמר דרך הסדר הירושלמית לחוד והבבלי לחוד ועוד כי שם באותו ירושלמי כאשר לא מצא הרשב״א דרך לנטות אמר ב׳ מקשים הם ובכיוצא בזה הליכות עולם מורה׃ נביא ראיה אחרת מצינו להרשב״א בשיטת חולין כ״ג גבי בריתא דנעץ סכין ככותל שהקשה הוא ז״ל למה הובאה אותה בריתא מסורסת ראשונה פשיט מסיפא ובתר הכי מאמצעיתא ובתר הכי מרישא׃ ותירץ הוא ז״ל דכל הני ת״ש לאו חדא גברא מייתי להו אלא תלת גברי הוו ומאן דמייתי מסיפא לא היה סובר שיש להביא מרישא וכן כל אחד ואחד׃ אחר זה פירש שם הרשב״א פירוש אחר ליישבו בחד גברא׃ הנה מזה מבואר שאף ע״פ שהיה לו להרשב״א דרך לנטות ימין ושמאל פי׳ כפי׳ א׳ דתלת גברי הוו׃ לכן יראה שאם למעיין ילחצנו קושיא חזקה אם יאמר ב׳ מקשים וגם לא כפר בזה כפירה׃

הכלל ב

דבר גדול השריש לנו רש״י מועיל לשבר הויות וקושיות בכמה מקומות אמרינן בפרק הבונה קד״מ דמי פתוח ועשאו סתום עלוי׳ מעלי לה דאמר רב חסדא מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדים פי׳ שהיה מ״ם סתומה בלוחות דאי אפשר לאיקמה אלא בסהומות דכיון שהכתב היה נרא׳ משני עבר הם היה לה ליפול אם לא בנס׃ אלא סתום ועשאו פתוח גרועי גרעיה דאמר רבי ירמיה מנצפך צופים אמרום פי׳ והיינו פתוחות וכתב רש״י זה לשונו יש מקשים מסוגיא זו לסוגיא דמגילה דרמינן הא דר׳ ירמיה אהא דאמר רב חסדא ומאי תרוייהו בסתומות ואין זו קושיא שכן דרך הגמרא המקשן מהפך הסברא כאן כדי שיקשה ובמקום אחר מהפכו לפי הקושיא ואי היה בעי התם לתרוצי כי אתמר דרב חסדא בסתומי ודר׳ ירמיה בפתוחי הוה מתרץ לה אלא תירוצא מעלי׳ שני ליה התם והכא נמי ע״כ׃ ודרך זה מצינו להוספות במסכת תמורה פרק ולד חטאת כ״ג דאמרינן בגמ׳ הניחא לרב הונא כו׳ אלא לרבי אבא מאי איכא למימר׃ ואחר זה עם אותה משנה שאמר הניחא לרב הונא אמר בסוף ותיובתא לתרוייהו ועל זה כתבו התוספות ז״ל צריך לומר דלית ליה השתא סוגיא דלעיל׃ וכן דרך הגמ׳ א להפך קושיתו בכל ענין פעמים ככה ופעמים ככה ע״כ ואם יראה לך זר שהמקשה ישתנה מענין לענין ואין לו סברא קיימת אפשר לתרץ זה עם הכלל הנ׳ הבא׃

הכלל ג

ביארו רש״י כריש מגילה ז״ל אפשר היה לו לתרץ בריתא דרב חסדא בסתומי ודר׳ ירמיה בפתוחי והכי מוכח בפרק הבונה אלא הא פריך לה מלתא דשוייה לתרויהו ואורחא דסוגיא דגמרא להקשות דבר שאינו עד דטרח ומעמידת על בורייה מפי רבי ע״כ ׳ וענין זה מצינו להרשב״א בשיטת חולין ז׳ אשר הקשה בגמרא ולחלופי לא חיישינן והתנן הנותן לחמורתו מעשר את שהיא נותן לה מפני שחשודה מחליפת המתקלקל ומשני רוצה היא בתקנת ברית הדר מקשה מהנותן לפונדקית ומשני התם סורייה ואמרה וכו׳ ׳ והקשה הרשב״א

זה לשונו בקצור אי אית ליה להאי מקשה טעמא דמורייא היכי ניחא ליה רישא דמתניתין דהנותן לחמותו ופונדקית דברישא דהני מתניתין קתני בפרק ג׳ דדמאי המוליך חטים לטוחן כותי ולטוחן עם הארץ כחזקתן למעשרות וכו׳ אלמא לחלופי לא חיישינן ובשלהי הנזקין פרכינן להו אהדדי ושנינן התם מורייא ואפרה וכו׳ וי״ל מאן דמקשה הכא מהנותן לחמותו לאו למימרא דלחלופי חיישינן אלא דקשו ליה מתניתין אהדדי כדאמרן ובעי לברורי טעמא כי היכי דלא לקשו אהדדי וכההיא דגטין ע״כ׳ עוד כתב בשיטת גטין וז״ל טובא איכא דמקשה נופיה לא הוה ידע עיקר מימרא דמינה מקשה מאי פירושא ואפ״ה מקשה מינה א׳ אית כה מידי דמשתמע ליה מיניה דאיכא לאקשויי מינה וכיוצא בזה לא יחאור גבי אין פורשין נשבין ע״כ׳ ומדברי האונים הנ״ל נוכל לתת טעם למה המקשה יהפוך קושיתו והוא כי המקשה עצמו לא היה יודע עיקר המימרא או מימרות דמני׳הו מקשה ורצה לברר הדברים ומהפך הקושיות להעמיד הסוגיא על מכונה׳

כלל ד׳ כשאומר רש״י ופריך או ומשני נאמרו בו דרכים יש שאמרו שהוא והיינו ורצה לומר והשתא לפי שיטתי אתי שפיר הא דפריך בגמר׳ או הא דמשני ולכן הוכרחתי לפרש כן דאילו לפירוש התוספות או לפירו׳ שתוכל לפרש בסברא מבחוץ קשה׳ ויש אומרים להפך שהוא והא לפירוש רש״י והוי כאלו אמר ואף על גב דקשה ליה הא דפריך או הא דמשני יש ליישבו כך וכך׳ ויש שהוליכו השטה בשניהם׳ והכל כפי טבע הסוגיא וענינה׳ ולדרך הראשון סיוע יש מפרק גיד הנשה צ״ט דאמרינן בגמרא רישא במאה ואחד וסיפא במאה ופריך וכי יש לנו בו כדי לחמץ במאה ואחד אמאי לא בטילי ומשני דלמא שאור שאני שחמוצו קשה ופרש״י רישא במאה ואחד לבד האיסור וסיפא במאה לבד האיסור ופרכינן אי רישא במאה ואחד של היתר קאמ׳ אמאי קתני יש בו כדי לחמץ אף על פי שיש בו מאה ואחד אסיר וכי איכא דיהיב טעמא כולי האי ע״כ וכתבו התוס׳ ונראה דמשום האי פרכא דחק רש״י במאה ואחד של היתר מדפריך עלה כיון דמוקמת לה במאה ואחד של היתר אמאי לא בטיל׳ ואפשר לפי גלוי זה שלכן אמר רש״י ופרכינן כי הוא והיינו לפירושו׳

מפי מורי שמעתי הבדל כשאומר רש״י ופריך ומשני לכשאומר ופרכינן ומשנינן כי כשאומר ופריך הוא מפני שיש שם קושיא או סתירה שעליה הייתי אומר שהקושיא הב׳ מבעל הגמרא היא ולא המקשה הראשון בא רש״י ואמר ופריך כלומר הוא הוא הראשון וזה הדרך בעצמו כשאומר ומשני אבל כשאומר ופרכינן הוא להפך והוא שרצה לומר ופרכינן אנן ולא המקשה הראשון׳ וכן כשאומר ומשנינן׳ כשרש״י אומר וא״ת א׳ אחד מן הלשונות שהם לשון קושיא יש לעיין בו שהרי דרכו הכולל אינו אלא שהולך ומפרש ומפירושו נדע הקושיא שבא לתרץ ועל דרך זו פירש מורי הרב ר׳ יוסף טאיטאצק ז״ל גבי וחברון שבע שנים נבנתה אשר הקשה רש״י ז״ל אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם

שנכנה את צוען למצרים בנו הגדול · אא שהיתה מבונה בכל טוב על אחת משבעה בצוען ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראל והרגיש רש"י כי מה בא להשמיענו אם נבנתה קודם צוען מצרים לזאת אמר תקשה קושיא אחרת יותר חזקה והוא שאי אפשר שנבנתה קודם ועם תירוץ הקושיא ההיא תתרץ מה בא להשמיענו והוא שמגיד שבחה של א"י כשאומר רש"י דהא אשר יורה שבא לתת טעם לפירושו פירש מורי שנשמר מטעם אחר שהייתי אומר ולפי שאותו טעם רחוק בא רש"י ואמר כי לא מפני אותו טעם פירש מה שפירש אלא משום דהא וכו' ·

ועוד פירש מורי כי כשאומר רש"י הכי גרסינן ולא גרסינן ואינו נותן טעם ופעמים נותן טעם ואומר דהא וכו' מורי ה"ר יוסף פאסי ז"ל פירש כי כשאומר ולא גרסינן ואינו נותן טעם יש גרסא שלישית ואמר רש"י שלא בא לשלול אותה גרסא דודאי אין לה מקום אבל בא לשלול הגרסא שמזכיר ואז התלמיד צריך שיחקור הגרסא הג' ודחייתה אבל כשרש"י נותן טעם לא בא לשלול גרסא שלישית כי אם טעם אחר לפי שאם מאותו טעם גם הגרסא שגורס ראוי לדחות לזאת אמר ולא גרסינן דהא וכו' ·

כלל ה כלל למדנו הרא"ש ריש סוכה ס"א והוא להוציא התלמידים מכמה טרחים וזה לשונו הגמרא דפריך לשמואל משום דמצי לשנויי מתניתין אליביה אבל אליבא דשאר אמוראי לא מצי והכי אורחא דגמרא דלא מקשה אלא מאי דמצי לשנויי ע"כ וכעין זה אמרו בפסחים ק"ב אשר הקשה שם על מה שאמרו אין עושין מצות חבילות מדתניא הנכנס לביתו מוצאי שבת מברך על היין ועל הבשמים וכו' ואומר הבדלה על הכוס ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד אחר המזון ומשלשלן כלן לאחריו · אלמא עושין מצות חבילות אין לו שאני והקשו התוספות אדפריך מברייתא לפרוך ממתניתין דאלו דברים ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה דמשמע דעושין מצות חבילות · ותירצו ז"ל משום דבעי לשנויי אין לו שאני כדקתני בברייתא ודרך הגמרא להקשות ממה שמוצא להרץ בפשיטות ע"כ ·

כלל ו פעמים שהמקשה עושה פירכא מראש המשנה ויש עליה דחייה אלא שעל הסיפא סמך · וכבר הביא הליכות עולם כלל זה וראיה מפרק אלו נערות דאמר התם נערה אין קטנה לא ויש לדחות דלמא אתא למעוטי בוגרת אלא דאסיפא סמיך דקתני כל מקום שיש מכר אין קנס והיינו קטנה שיש לאביה זכות בה למוכרה דאא קטנה לא יצריך שנאמר דדוקא כשיש דחייה בעלמא אל הרישא אבל אם היא קושיא חזקה אז ראוי להקשות למקשה למה לא הקשה בהדיא מן הסיפא כיון דמרישא אינה קושיא כלל וראיה מפרק שלשה שאכלו אשר כתבו התוספות ת"ל ג' שאכלו אין רשאין ליחלק פירש"י אמאי אין רשאין ליחלק א מן השנים כיון דשנים נמי מזמנין ותימה דלמא אין רשאין ליחלק אחד מן השנים משום דיפטרו לשלישי מברכת זמון וגם הוא אין לו להפקיע ממנו ברכת זימון · ז"ל

דעקר פירכא סמי' אסיפא דקתני דארבע אין רשאין ליחלק אף על גב דאיכא שנים מכאן ושנים מכאן והוי כמו וכו' וכהג תמצא בהרבה מקומות · ותימה א"כ למה לא מקשי מסיפא בהדיא על כן פירש רבינו יהודה כו' הנה מבואר כשהקושיא חזקה ראוי להקשות למה לא הקשה בהדיא אבל כשהיא דחויה דרך הגמרא להתחיל הקושי' מרישא ואסיפא סמיך כמו שאמרו התוספות בעצמם דכה"ג תמצא בהרבה מקומות והרשב"א כתב דהכי גרסינן שלשה שאכלו כאחד אין רשאין ליחלק וכן ד' וכן ה' ומארבעה וה' מביא ראיה דאלמא שנים שרצו לזמן אין מזמנין דאם שנים מזמנין אמאי אין רשאין ליחלק הא איכא זמון בכל כת וכת · ועל כלל זה דאסיפא סמיך מצינו גדולה מזו והוא דסמיך על מה שלא הוזכר באותה בריתא או משנה כמו שמצינו בריש יבמות שבא להוכיח איסור צרת ערוה משאר עריות והקשו התוספות על אותה ילפותא ותירצו דאהיקישא דר' יונה סמיך דמייתי' גמרא לקמן·

הכלל הז כשהמקשן מביא ב' קושיות ויש חולשה בקושיא הראשונה יש לנו לומר שעל הקושיא השנית קא סמיך כמו שאמרנו למעלה דאסיפא סמיך · כן מצינו בפרק המפלת כ"ב אשר אמר שם דנין יצירה מיצירה ואין דנין בריאה מיצירה ופריך מאי נפקא מינה זו היא שינה זו היא ביאה ועוד נילף בריאה מבריאה פי' זו היא שינה דילפינן ג"ש כאלו כתיב בתרוייהו שינה וא"כ שפיר דיינינן יצירה מבריאה והקשו התוספות אמאי לא משני ה"מ היכא דליכא דדמי ליה דאז ילפינן מדלא דמי כההיא דזו היא שינה זו היא ביאה אבל הינא דאיכא דדמי כגון יצירה ויצירה מדדמי ילפינן ותרצו דעיקר קושיתו אועוד סמיך דאמר ועוד דנין בריאה מבריאה וכן כתבו בריש יומא ובריש ביצה גבי סתם ואחר כך מחלוקת ·

הכלל ח קושית ועוד ובשלשה דרכים נקנים, האחד אין אומרים ועוד לא כשהקושיא הב' מעין הראשונה למרנו זה מן התוספות ריש יומא אשר הביאי ההיא דיבמות פרק כיצד דפריך ולילף אחוה אחוה מלוט ול"א אמר ועוד לילף אחוה אחוה מלוט והיינו משום דלא דמי האי פרכא לקמייתא דמעיקרא פריך לילף מעריות ונימא אפילו אשת אחיו מאמו ומיהו אשת בן אחיו לא והדר פריך לילף מלוט ואפילו אשת בן אחיו וכיון דלא הויא הקושיא הב מעין הראשונה לא שייך לספרך ועוד, הב' צריך להקור אם היא קושיא ב' נפרדת וכל א"ר מהקושיות עומדת בעצמה או אם הב' לחזק הראשונה באה ושני הפירושי מצינו בריש מכות תנן התם כיצד העדים נעשים זוממין מעידים אנו בא"ש פלוני אין אומרים נעשה זה בן גרושה והקשו בגמרא כיצד אין העדים נעשין זוממין מבעי ליה ועוד מדקתני לקמן היאך אתם מעידין והלא הייתם עמנו במקום פלוני הרי לו זוממין מכלל דאלו אינם זוממין ופרש"י ועוד מאי בעי תנא כיצד נעשים זוממין הא קתני לה לקמן · הנה הפירוש הראשון אשר אמרנו למעלה והתוספות הביאו פירש"י ואמרו

וזה

הל׳ ועוד יש לפרש כלומר ואם תמצא לומר לשון הזמה הוא זר אינו דעל
כיחין דין הזמה כדקתני לקמן ולאלומי קושיא קמייתא ע״כ׳ הרי מבואר הפירוש
הב׳ שכתבנו למעלה׳ הג׳ שאין אומרים ועוד אלא היכא דפרכא בהדייתא עדיפא
מקמייתא כן פירש רשב״ם בבתרא קכ״ב׳

כשמביא במשנה לשון ועוד מצינו בגמר׳ חקירה בזה ומשם נוכל ללמוד
לועוד הגמרא או ועוד אשר בתוספות תנן בפרק עושין פסין
כ״ג ועוד א״ר יהודה הגינה והקרפף וכו׳ והקשו בגמר׳ מאי תנא דקתני ועוד פי׳ דמשמע
דאמר לעיל חומרא אחריתי אי נימא משום דתנא ליה חדא לחומרא גבי פסין וגבי
גינה קתני אחריתי אסר ועוד והא רבי יהודה בר אלעי תנא לעיל חומרא חדא
וחומרא אחריתי ולא תנא ועוד התם אפסקיה רבנן ופריך וכל היכא דאפסקיה לא
קתני ועוד והא רבי אליעזר דסוכה דאפסקוה רבנן וקתני ועוד פי׳ דתנן רבי אליעזר
אומר י״ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה וחכמים אומרים אין קצבה בדבר ועוד
אמר רבי אליעזר מי שלא אכל ליל יום טוב ראשון ישלים י״ט אחרון אלמא משום
דרישא וסיפא בסעודה דסוכה איירי תנא ועוד ואף על גב דאפסקוה ושמא הא דלא
תנא בר׳ אליעזר ועוד משום דלא דמי ודרבי יהודה בן בבא אמאי תנא ועוד ומשני
התם גבי סוכה במלתיה אפסקות דמיירי בסעודה אבל דרבי יהודה בר אלעאי לא
איירי אלא כפסי בראות ואהדרו רבנן בגינה וקרפף לכן לא תנא ועוד ובר׳ יהודה בן
בבא דלא אפסקי תנא ועוד׳ ובתוספות סרוקות אמרו ז״ל איכא משום דתנא
חדא לחומרא וכו׳ שייך למתני ועוד אף על גב דלא הוו מענין אחד אבל הא פשיטא
דשייך למתני ועוד היכא דהוו תרוייהו מענין אחד אף על גב דלא הוו תרוייהו
לחומרא כמו בסוכה ועוד כתבו דבפרק המביא כדי יין גבי רבי אליעזר אומר נוטל
אדם קיסם קתני ועוד אף על גב דאפסקיה במלתא אחריתי והשיבו בשם ר״ת דהתם
דהוו תרי קולי שייך למתני ועוד אף על גב דאפסקיה במלתא אחריתי משום דהכא
דהיתרא עדיף׳ יצא לנו מסוגיא זו שכאשר יהיו ב׳ דברים מענין אחד אף על פי
שאחד לחומרא והאחר לקולא לא שייך למתני ועוד ובלבד שלא הפסיק בנתים
בדבר שאינו עניינו׳ וכן אם שניהם לחומרא אף על פי שאינם מענין אחד יאמר
ועוד אי לאו אפסקיה במלתא אחריתי׳ וכששניהם לקולא יאמר ועוד אף על פי
שהפסיק בדבר שאינו עניינו׳

קושית ותו הוי כמו ועוד והוא מבואר ונאמר בתוספות ריש פרק דם נדה
דפריך יבש מעיקרו מנא לן ותו הספלת כמין קליפה מ״ל והקשו
התוספות דהיינו קושיא קמייתא ותירצו דה״ק וכי תימא דאין הכי נמי דיבש מעיקרו
טהור׳ והתנן הספלת כמין קליפה וכו׳

כל מה שנוכל להשוות הקושיות הוא הדרך היותר נכון ואפילו לא תהיה
הקושיא הב׳ בלשון ועוד כמו ששנינו בפ״ק דערובין י׳ דפריך ואמאי
עושת פס אמה ומחצה ופירש רש״י אמאי אצריכיה פס שלש אמות יתר משמע

שהקשה

שהמקשה בא להקל עליו וכתבו התוספות ז"ל לא משמע הכי מדשני כולי האי לא אורחות רבנן משמע שהמקשה להחמיר עליו כא׳ וגענין זה משמע שהיו כל הקושיות ע"כ וכן בנדה פרק תינוקת סימן ס"ו וכתבו ז"ל השתא אתי שפיר דחוי פרכא קמייתא כמו פירכא שנייה׳

כלל ט מצינו למקשה שני דרכים׳ הא׳ דלפעמים יקשה כל קושיות שיש לו להקשות ופעמים לא יקשה אלא קושיא אחת לבד אף על פי שמצינו שהיה יכול להקשות קושיא או קושיות אחרות וטעמו של דבר כי כאשר ראה המקשה שהקושיא הראשונה יש עליה דחיה אז יקשה כל מה שיכול להקשות כי אמר אם ימצא הרוחה דחייה לא׳ אולי לאחרות לא ימצא אבל כאשר ראה המקשה שהקושיא הראשונה חזקה מספקת לבטל סברת שכנגדו אז לא יחוש להרבות בקושיות כי למה יטרח ללא צורך׳ הדרך הא׳ כבר הביאו הליכות עולם ואף על פי שלא פירש הטעם מבואר הוא בדברי רש"י פרק החולץ מ"א דפריך בגמרא ולאו מי אותביניה תרא וסנא ומשני נימא נמי מהא תיובתא ופי׳ רש"י ונפקא מינה דאי מתרצא קמייתא תקום הא וכן פירש רשב"ם פרק ערבי פסחים ק"ב ז"ל אם יבוא ארם ויתרץ להא קמייתא או ישבש אותה על ידי בריתות אחרות אותביניה מחד וכן כתב הר"ן בנדרים ע"ט גם מהחיא דנדרים למדנו דלפעמים לא יקשה הגמרא קושיא מי אותבינית כי שם לא הקשה גם מכלל הסוגיות למדנו כי כאשר הרבה הגמרא בקושיות ראוי לעיין מה דוחק ראה שהוצרך לכל אותם קושיות׳ הדרך הב׳ מצינו לרש"י פ"ג דסנהדרין כ"ח ז"ל איכא לאקשויי לרב וכו׳ לא מלתא אחריתי אקשייה עד דאפקיה מהאי טעמא לגמרי ע"כ וכן בפ"ק דיומא י"ג על סוגיא דלכהן גדול מתקנין לו אשה אחרת פירש"י זה לשונו כל סוגיה זו אין תירוצים שבה יכולים לעמוד כי יש להם תשובות רבות ואינו אלא כי מלמדין אותנו ואם תאמר כן יש להשיב כן ואינו משיב כל תשובות שיש להשיב כי באחת הוא מסלקו לתרץ בענין אחר עד שמעמידה על מכונה ע"כ וכן לתוספות פ"ק דיבמות י"ד גבי מי סברת עשו וכו׳ ה"ל מה שלא הקשה רבי יוחנן לריש לקיש מההיא דגייתי בסמוך משום דאין חוששין כ"כ לדקדק על דבריו דממילא הוא מוקשה כמו שהוקשה מעצמו׳

כלל י דרך ראשי ישיבות לעשות המקשה חכם לתת לו סבר׳ נכונה אבל למתרץ מנהגם לומר כל הרוחה רוחה בקש ותת סברה למקשה מן התוספות לסרוה בריש עושין פסין תנן עושין פסין לבור ופריך בגמרא לימא מתניתין דלא כחנניא דתנן עושין פסין לבור ותבלים לשיירא וחנניא אומר תבלים לבור אבל לא פסין ומשני אפילו תימה חנניא בור לחוד ובאר לחוד איכא דאמרי מדלא קתני חנניא אומר עושין חבלים לבור ופסים לבאר מכלל דלחנניא לא שנא בור ולא שנא באר חבלים אין פסין לא ומשני אפילו תימה חנניא לטאי דקאמר תנא קמא מהדר ע"כ וכתבו התוספות ז"ל המקשה נמי היה יודע שיש חלוק בין בור

לבאר

לבאר דמתניתין היא אלא שהיה מדקדק לפרש מדלא פירש במילתיה ופסין לבאר מכלל דלא מפליג כמו שמדקדק הסמוך ע״כ· גם באיתה מוניא למדנו שאין לחולק לדבר אלא בחלוקה שדבר כר פלוגתיה לא לחדש חלוקה וכ״ש לכאי דקאמר ת״ק מיהדר וכן בפרק כמה מדליקין כ״ו כתבו התוספו׳ שהמתרץ לא הבין קושית המקשה לכן חזר ועשה אותה קושיא אלא שמפרש היטב והו לתת סברא למקשה למה חזר והקשה הקושיא עצמה· וכן הרמב״ן בשיטתו פרק לא יחפור י״ג ה״ל יש טועים ואומרים דדרך הגמרא להקשות כי היכי דתהדר שמעתא אף על גב דליכא ראיה לאקשויי מינה וזה אינו כלום שאין דרך הגמ׳ להקשות אלא אם כן מחוורא שמעתא מפי כפי ידעת המקשה· ואף על פי שדרך זו אשר כתבו דגאונים ההם הוא היותר כולל מ״מ הם בעצמם אמרו בקצת מקומות שהמקשה טעה בפרק בני העיר כ״ו פירשו התוספות שהמקשה טעה בב׳ דברים ובסוגית ריש הולין פירש הרשב״א שהמקשה לא הבין תירוצו של זה ולא זה קושיתו של זה והרמב״ן בשאלה רל״ט כתב שהמקשה לא דק ואמר ש״ש לנו כיוצא פרק לא יחפיר גבי פורשין נשבין ובפ״ק דגיטין גבי שנים שהביאו גט ובהאשה רבה גבי אמרו לו מהה אשתו וכן יראה בקצת מקומות מוכרח וכן בריש קמא דאמר רב זביד ואימא מבעה זה האש ופריך אי מבעה זה האש מי אית ליה רוח היים ותו מאי כהדרי האש ע״כ· הנה הקושיות מבוארות על רב זביד ויש שיטה בקש לתת לו סברא וכי׳ לא יכול אמר דאגב שיטפיה לא דק· ואפילו בסתמא דגמרא פ״ק דיבמות ח׳ כתבו התוספות שהגמרא טעה בסלתיה דרבא וכן בפרק הקומץ כ׳ כתבו שהגמרא טעה להקשות הנבעי ב״ צדדים והמתרץ מוכיח לו מן הכתוב דבחד צד כו׳·

כלל יא מצינו שהמקשה תירוץ קושיתו מבוארת ממה שכבר תירצו אבל מכל מקום הקשה לדעת אולי יתרצו לו תירוץ יותר מרווח כמו שמצינו פרק כירה מ״ג גבי כופה עליה כלי שכתבו התוספות זה לשונם כלהו דמייתי ידע המקשה דמצי לשנויי בצריך למקומו אלא שרצה לידע אם יש להרץ בענין אחר וכן בפרק כל הכלים קכ״ג כתבו דאביי הוה ידע דהא משני ליה רבא הכי לעיל אלא דפריך לרבא אולי יאמר תירוץ אחר וכן הרמ״בם פרק לא יחפיר י״ג ז״ל אורח׳ דגמרא לאקשויי קושיא אחריתי אף על גב דמפרקא בהאי פירוקא גופה ע״כ והיינו לדעת אם יתחדש תירוץ יותר מרווח כמו שיראה מן הגמרא פ״ד דקמא ט״ב דפריך אי הכי לר׳ אלעזר נמי הכי נמי סבר דלמא אית ליה טעמא אחרינא דעדיף מהאי וכשהגמ׳ מביא ת״ש זה אחר זה נהגו הרבנים כשיטה זו שכתבנו והוא שהכוונה למקשה לדעת אולי יתרצו לו תירוץ אחר יותר מרווח או ידחוק עצמו נאותו תירוץ שההחיל כבר להרץ וקשה לזה דבפרק כל ההדיר צ״א הביא כמה ת״ש זה אחר זה וכתבו התוספות דבכל אותם ת״ש צריך טעם מאי קס״ד אחר שכבר תירץ לו אטו מנהת למוספין אתנאי לתמידין לא אתנאי· ומאי קושיא דלמא רצה לדעת אם יתרצו לו תירוץ דעדיף ונראה לתרץ עם כלל יפה אשר הורו לנו התוספות בפר׳ ד׳ דקמא

פב והוא זה שלא נאמר דילמא אית ליה טעמא אחרינא אלא כשהטעם ההוא אינו טעם טוב אבל כשהוא טעם חשוב דליכא למפרך עליה מידי לא שייך למימר דלמא אית ליה טעמא אחרינא ובההיא דכל התדיר ראו התוספות שאותו תירוץ דאטו שבת כו׳ הוי טעם חשוב לכן תמהו מאי קס״ד וכו׳ ׃

כלל יב כלל פירשו לנו התוספות בפרק מרובה ס״ר ראוי לזוכרו כי הוא שורש וכולל עצמי אמרו וזה לשונם אומר ר׳ שהמתרץ לא חבין דברי המקשן וחוזר ומקשה לו אותה קושיא עצמה ומפרש דבריו ואין נראה דאין זו סוגית הגמרא אלא תנא אחד הוא ששואל ומשיב לעצמו לכן נראה וכו׳ ע״כ ולפי זה צריך שנאמר שבכל אותם מקומות שבקשו התוספות לתת סברא למקשה ולמתרץ כאלו הם שני אנשים נפרדים אינו לדעת תוספו׳ והנכון יותר הוא שנאמר שמה שאמר דאין זו סוגית הגמרא היינו סוגית הבריתא והתם על בריתא דבי חזקיה מיירי וכן יראה לשון אמרו אלא תנא אחד הוא וכו׳ ׃

כלל יג מצינו שהמקשה היה יכול להקשו׳ בהדי׳ ולא מכח דיוק והולך ומקשה מדיוקא וזה מצינו פ׳ אלו מציאות כ״ג אשר הקשה שם לרבה מככרות של נחתום דתנן הרי אלו שלו ודייק הא של ב״ה חייב להכריז ובהדי׳ תנן בסיפ׳ דמתני׳ ככרות של ב״ה חייב להכריז ומה אצטריך לדיוקא וכתב רש״י על זה דאיידי דנקט לאותביה מריש׳ ככרו׳ נר״ה דאות״ב מינה לרבא נקט נמי לאותוביה לרבה מדיוקא דריש׳ ואפי׳ בלא טעם אגב מצינו בפ״ק דמציע״ג וז״ל התוס׳ הא מבני חרי גבי בלא דיוק׳ הוה מצי לאתויי דקתני בהדיא וגובה מנכסים בני חורין אלא שכן דרך הגמרא ע״כ ׃

כלל יד פעמים שהמקשה יודע היה מה שיוכלו לתרץ ולא הקשה אלא מפני שיש לו להקשות קושיא אחרת כן מצינו בפרק יוצא דופן מ״א גבי פולטת שכבת זרע דפריך בגמרא ותיפוק לי דהא שמשה וכתבו התוספות דיודע היה דלישני ליה בשטבלה אלא משום דבעי למפרך דכל ג׳ ימים לא מהני ליה טבילה וכן בריש בתרא דפריך השותפין שרצו כי׳ רצו מאי הוי וכתב הרמב״ן יודע היה התירוץ שיתרצו לו דבקנין מיירי כמו שתרצו בגמרא לעיל ללישנא קמא אלא מפני שהיה לו להקשות וכי קנו מאי הוי קנין דברים בעלמא הוא ומן הגמרא למדו שיטה זו דבפרק ג׳ דיומא ל׳ פריך בגמרא ודקארי לה מאי קארי לה ומשני משום דקא בעי למרמא אחריתי ׃

פעמים שהמקשה יוכל להקשות בתחלה וממתין עד יסיים בר פלוגתיה את דבריו ואז יקשה לו ופעמי׳ עושה להפך שלא הניחו להשלים ומקשה לו מיד ׃ הדרך הא׳ מצינו פ״ב דיבמות י״ח אשר הקש׳ כגמר׳ ונפלוג ר׳ שמעון ברישא ומשני נטר להו לרבנן עד דמסיימי למלתייהו והדר פליג עלייהו וכן בכמה דוכתי ׃ והדרך הב׳ השרישונו רש״י ותוספות כמו שפירשו בפ״ק דקמא ט׳ גבי או בסף או מיטב כתבו ז״ל פירש בקונטרים שבא לתרץ קראי דלעיל וצריך לומר שלא הספיק לסיים דבריו עד שהקשה לו ׃ ובפרק כיצד הרגל כ״ב פרש״י בהדיא גמרא

לא שבק לאסוקי למילתיה ופרכיה וכן בפרק הפרה מ״ת ובפרק הערל ע״ג ובפרק ב׳ דנזיר וז״ל רש״י שם תנא דמסדר גמרא כיון דשמעיה לרבא דאמר מלתא דאית בה פרכא לא אנחיה לסיומי למילתיה ׃

כלל טו

אין דרך הגמרא להקשות מדבר שאינו עומד והיא דבר שכבר נדחה ׃ תניא בריש שמנה שרצים חכמים אומרים אין עור אלא למה שמנו חכמים ואמר אביי אין עור חלוק מבשר אלא למה שלא מנו חכמים א״ל רבא והא למה שמנו חכמים קאמר אלא אמר רבא וכו׳ וכתבו התוספות וז״ל ואמר אביי וכו׳ מסקנא דפירכא דאביי ותימה הוא כיון דלא קיימא שינויא דאביי היכי פריך מינה ע״כ ׃ אבל קשה ממה שמצינו פרק האשה שנתארמלה כ״א שהקשה מרב פפי ותמהו עליו התוספות דבפרק הכותב מסיק דליתא לדרב פפי ותירצו בשם ר״ת דדרך הגמרא להקשות אפילו מדבר שאינו הלכה וגם באותו פ׳ יו הקשה כיון דרוב נשים כתולות נישאות כ׳ לא אתו עדים מאי הוי ולא קי״ל הכי אלא כמ״ד אין הולכין בממון אחר הרוב ובפרק השואל צ״ה אמרו בגמרא אלא למ״ד וכו׳ מאי איכא למימר ׃ וכתבו התוספות דהיינו דמייתי בר חמא ולא קאי הכי ואפילו הכי אמר אלא למ״ר וכו׳ וכן הר״ן פרק אין מעמידין שנ״א כתב דפרכינן מדבר שאינו הלכה ואפשר לתרץ דשאני דבר שאינו הלכה לדבר שמציאותו בעצמו שקר והיא דשמונה שרצים מציאותו שקר שהבריתא אומרת אלא למה שמנו חכמים ואביי אמר לדבר שלא מנו וכפי זה סברת אביי דחוייה ולכן לא פרכינן מינה זכי ותאמר בלבבך מה עלה בדעת המקשה להקשות מדבר שאינו הלכה וכבר נדחה לגמרי ׃ יש לך להשיב עם מה שכתב מוהר״י ששת קפ״ג אמר זה לשונו כיון דרוב נשים וכו׳ הך פרכא אתיא כמ״ד הולכין בממון אחר הרוב ואף על גב דלא קי״ל הכי א״ה מקשה גמרא סתמא לתרוצי מתניתין אליביה בי היכי דלא תהוי תיובתיה וכן כתב הרשב״א פרק מי שמתו ל״ט על מתני׳ דלבו רואה את הערוה דלת״ק מותר ולר״י אסור ופסק הרא״בד כ״ש אומרים משום דתנן יתכסה במים ויקרא ואמר רבי אלעאי מים עכורים שנו אלמא סבר לבו רואה את הערוה אסור והרשב״א פסק כת״ק ואמר וההיא דרבי אלעאי דלמא לפרוקי מתני׳ ככ״ע אתא ובדרך בשלמא לת״ק אלא לר״א מאי איכא למימר וכתב ז״ל שכן דרך הגמרא בכמה דוכתי ׃

כלל יז

מצינו קושיא בלשון ודלמא אשר יראה שהיא דחייה ואינו כן אלא קושטא דמלתא כן פירש הר״ן פ׳ השולח גבי ודלמא אקנויי אקנו ליה וזה לשונו אף על גב דקאמר ודלמא קושטא דמלתא היא וכן שיטת הרשב״א פרק השוחט ל״ד הביא בזה ודלמא על זה האופן ׃

כלל יח

דרך הגמרא כאשר יקשה מברייתא דמתקן לה ברישא וחדר פריך מינה כמו שכתב הליכות עולם ואפילו במשנה אמרינן הכי מסה שמצינו בריש גטין דתנן המביא גט ממדינת הים ואינו יכול לומר בפ״נ ובפ״נ ופריך בגמרא מאי איריא עיבול אפילו חרש בר איתויי הוא והאמר רב יוסף וכו׳ והקשה

וחרשב״א

הר״שבא מאי איצטריך להקשות ולתרץ בלא הויה ופירוקא דרב יוסף מצי לאקשויי שפיר מגופא דמתניתין׳ ותירץ הרשב״א לזה משום דלא לידחי רבה משבשתא היא דמאי אינו יכול חרש וחרש לאו בר אחויי גיטא לכן הוצרך לפרקה כדפרקה רב יוסף והדר מותיב מינה וכתב עוד זה לשונו רשיטה זו פשטה בהרבה מקומות בגמרא וכן כתב בפ״ק דחולין ה׳זה לשונו אורחא דגמרא כשמביא מתניתין או מתני׳ דמהדר לפרושה והדר פריך מינה אף על גב דמעיקרא מצי נמי פריך׃ פעמים שמקשה בלשון שלילה ואינו אלא על החיוב כריש כל שעה פריך נימא מתניתין דלא כרבי יהודה ופי׳ התוספות דה״ק אלא כרבי מאיר׳

כלל יח

פעמים שמקשה מן הסיפא קודם שיקשה מרישא וזה מפני שקושי׳ הסיפא היא יותר בפשיטות דאלו קושית הרישא צריך לתקנה ברישא בסה שיש בה מן הדוחק והדר מקשה מינה וזה לשון התוספות פרק הרואה כתם נ׳ הא דפריך ממגעות דסיפ׳ ברישא משום דפשוט הוא יותר אבל רישא מיבעי׳ ליה להרוצא כדתרצין בגמרא׳

כלל יט

דרך הגמרא כל מה שיכול לדקדק מרישא מדקדק שכן מצינו בפרק כירה ל״ט דתנן חמין שהוחמו בשבת אסורים ברחיצה והקשו בגמרא מאי רחיצה אילימא כל גופו קשיא מהא וכו׳ אלא פניו ידיו ורגליו אימא סיפא וכתבו התוספות דמן הסיפא היה יכול להקשות ב׳ הקושיות אלא שכל מה שיכול לדקדק מרישא מדקדק וכן כתבו בפ״ק דערובין י׳ו ובפרק נערה נ׳א׳ כשהגמרא יקשה ומה ראית הכוונה היא דנימא איפכא אבל אין פירושו שנאמר זוה וזה כן דעת התוספות פרק שבועות שתים כ״א דאמרינן בגמרא ומה ראית וכתבו תוספות זה לשונם פרש״י דאתא נמי למעוטי אכלתי ולא אכלתי ואין ומה ראית שבגמרא כן אלא וכמא איפכא׳

כלל כ

מצינו הגמרא יקשה על האמורא ואותה קושיא היה יכול להקשות לאמורא שקדם באותה סוגיא וכן מה שהקשה לאותו שקדם היה יכול להקשות לזה וכתבו התוספות פרק מרובה ס״ז שכמו שהוקשו בבית המדרש הוקבעו בגמרא׳ פעמים שהיה יכול להקשות לשני האמוראים אשר באותה סוגיא ולא הקשה אלא למי שהקושיא אליו יותר בפשיטות פ״ק דנדה ב׳׳

כלל כא

דרך הגמר׳ להקשות לרווחא דמלתא והוא בדרך אם תמצא לומר כמו שמצינו לתוספות בשבת פק״ה דגרסינן בגמר׳ בשלמא לבן עזאי מהלך כעומד דמי ופטור אלא לרבנן נהי דסבר מהלך לאו כעומד היכ׳ אשכחן במשכן כה״ג דחייב והקשו לימא בשלמ׳ לבן עזאי לא אשכחן כה״ג דחייב כמו שהקש׳ מטעם זה לרבנן ותירץ ר״י דהכי קאמר בשלמא לבן עזאי אפי׳ משכחת כה״ג במשכן פטור דמהלך כעומד דמי אלא לרבנן דחייב היכ׳ אשכחן כה״ג דחייב וכן כפ׳ עושין פסין כתבו ז״ל אין זה סוגית הגמ׳ דלעיל אמרי היכ׳ דנקיט מנא ולא נקיט להלא תבעי לך דבעי׳ ראשו ורובו והשתא פריך וכי נקיט לה מי שרי וי״ל לא משום דפשיטא ליה אמר

הכי אלא הק אפי׳ תמצא לומר דשרי לא שרי אלא כראשו ורובו וכן דרך המקשה להקשות בהודאת סברת שכנגדו והיא הקושיא היותר חזקה מצינו בפ״ק דערובין ט״ו בלחי שנפל בשבת שצוה רב להעמידו והקשה לו רב הונא ולא סבר מר למסמך אדיקלא וכתבו התוספו׳ דרב הונא אית ליה הוא״ל והוהר׳ הוהרת ולא צריך למסמך אדיקלא והכא לפי דברי רב היה מקשה ׳

כלל כב

להרמ״בן כשיטת בתרא צ׳ על ההיא דאמרינן בכותב נכסיו לאשתו דקניא ופריך בגמרא אילימא כשם׳ הא אמרת לא עשאה אלא אפטרופא והקשה הרמ״בן דהוה מצי למימר דפריש נהדיא שנתנם במתנה אלא אורחא דגמרא למפרך כל דהו ע״כ ונראה שחולק עם התוספות שהם אמרו שצריך לבקש ולחקור לעשות המקשה חכם ואינו חולק שהרי הכא אמרו דלפעמים המקשה טעה ולא דק וכמו שכתבנו לעיל בכלל ה׳ בדרך הקושיות וכן מצינו אמרו תיובתא לכלהו ולא דק כן כתבו התוספות פר׳ נערה דלאו דוקא לכלהו אלא להנהו דאמרי אף לתרומה ואמרו שכן נמצא ביש נוחלין דקאמר תיובת׳ לכלהו ולא הוי אלא לחד ׳ וכן בשבת פרק אמר רבי עקיבא פ״ח דאמר לכלהו אית להו פירכא בר משמואל ולשמואל נמי אית ליה פירכא כמו שהוכיחו שם התוספות ופירשו הם ז״ל דה״ק ששאר תנאים מוקשים בסברתם כדאמר׳ התם אבל שמואל אינו מוקשה כ״כ אלא דאיצטריך קרא דידיה לדרשא אחריתי׳ מצינו לשון והא ואינה קושיא אמרינן בפרק המפקיד מ״א והא לא חסרה ופרש״י לאו פירכא היא אלא מסקנא וסיומא למלתיה ׳ כשיש קושיא מצד הדין וקושיא מצד הלשון ידוע שהקושיא מצד הדין היא יותר חזקה כן כתב הרשב״א ריש חולין ג׳ דאמרינן בגמרא כלהו כרב לא אמרי להך לישנא דאמר מומחין אין שאין מומחין לא דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם וכתב הוא ז״ל דניחא להו טפי לאוקמא כל חד וחד כדאית ליה ׳ ואף על גב דקשיא להו וכלן ששחטו משום דלא קשיא אלא לישנא ואילו לרבינא קשיא דינא ׳ אין דרך להקשות אי קשיא לי הא קשיא לי אלא כשהקשה ראשונה קושיא אחרת ותירצות וס״מ מצינו דאמר רבא אי קשיא לי הא קשיא לי ולא נמצא תירוץ קושיא קודם וכבר תמה עליו הרשב״א פ״ק דחולין סימן כ״ו׳

כלל כג

דרך המקשה להקשות על סדר המשנה כמו שפירשו התוספות פר׳ ג׳ דיומא זה לשונם ניחא ליה למפרך טפי ממתניתין דמעשר מלמפרך ממתניתין דיומא ומדות לפי ששנויה בסדר זרעים הקודם לסדר מועד וקדשים ועוד דפריך מינה ב׳ קושיות וכן בהניזקין נ״ד תמהו דפריך ברישא מוזתיא דמעשר והיא שנויה שם בסוף וכן בהגוזל ע״ש תמהו אמאי לא פריך מעיקרא ממתניתין דהשואל׳ עם כל זה מצינו הגמרא שמהפך הסדר כדי שלא נוכל לתרץ הקושיא הב׳ עם התירוץ שתירץ לראשונה כן מצינו בפרק הנושא את האשה ק״ב דאמרינן בגמרא ת״ש מתי בנותיהם ניזונות והקשו התוספות אמאי לא מייתי דרך מעיקרא מקמי דמייתי ההיא דמקתין שהיא נשנית תחלה במשנתינו ותירצו שכן

דרך הגמרא דאי הוה מייתי הך מעיקרא והוה משני בשקנו מידו תו לא הוה מצי למפרך מההיא דפקחין דאיכא לאוקמא נמי בשקנו מידו ופרק האשה צ״א כרתבו ז״ל אין הגמרא מביא הנך משניות כסדר המשנ׳ לא כסדר הראוי להקשות זה אחר זה דלא מתרצא בתרייתא בשינויא קמיתא ·

כלל כד ההבדל שיש בין קושיא לתיובתא ידוע דתיובתא היא קושיא יותר חזקה כמו שידאה ממ״ק דבתרא דפריך והא מבחוץ קרתני קושיא וכתבו התוספות ותיובתא אינה דמצינן למימר וכו׳ וכן הרשב״א בשיטת ברכות כ״א כתב נקטינן מרבוותא הא דסלקא בקשיא ולא בתיובתא לא מדחייא מתכרת כך דדלמא אי אשגחי בה הוו משכחי פירוקא וכן כתב רבינו האיי ע״כ וכן כתב הרמב״ן בשיטת בתרא זה לשונו כל קשיא לא לגמרי איתותב אלא למקשה בעלמא: דוא דקשיא ואיכא נמי דהלכתא נינהו ע״כ וכן כתב הרא״ש פרק מי שאחזו ק״י ורשב״ם פ׳ חזקת נ״ב חילק חילוק אחר וזה לשונו נקטינן מרבוותא כל היכא דאמרינן בגמרא תיובתא בטלו דברי מי שעליו התיובתא לגמרי אבל היכא דעלתה בקשי׳ לא בטלו דאמרינן לא הוה ברירה דבטלה שמועה זו לגמרי אלא דלא אשרתכח פירוקא בההיא שעתא ותליא וקיימא ואף על פי כן אין נראה בעיני דלא שנא תיובתא ולא שנא קשיא דקאי אמלתא דאמורא חדא היא ולא הוי עיקר אלא לגבי תיובתא ממשנה או מברייתא שייך לומר תיובתא ומפירכא דאמוראי שייך לומר קשיא ע״כ·

מציגו תיובתא דהוי כקשיא וקשיא דהוי כתיובתא הא׳ מצינו להרא״ש פר׳ מי שאחזו ק״י ז״ל אף על גב דלא מסיק בתיובתא קושיא חזקה היא· והב׳ מצינו בהקומץ כ״ט דאמר תיובתא וכתבו התוספות דלאו תיובתא גמורה היא אלא דבדוחק מתרצא·

מציגו שאומר תיובתא אף על גב שהוא מחלוקת תנאים כמו שכתבו התוספות פרק הניזקין נ״ג גבי אי היזק שאינו נכר אי שמיה היזק שאמרו דאף על גב דמייתי אחר כן תנא׳ אמרינן תיובתא משום שכן הלכה דלאו שמיה היזק וכן בפרק הפרה מ״ז אמרו זה לשונם דרך הגמרא כשאין הדבר עיקר אומר תיובתא אף על גב דיכול למצוא תנאי דפליגי ע״כ:

כלל כה פעמים שהיה יכול להקשות על המשנה ולא הקשה אלא לאמורא מפני שיש באותן קושיו׳ קושי׳ אחת שלא היה יכול להקשיהה על המשנה כמו שמצינו פ״ק דגיטין י״א גבי שטר פרמאה דפריך והא לא ידעי למקרי והא בעינן כתב שאינו יכול להזדייף והא בעינן שיחזור בשיטה אחרונה אי הכי ממשעבדי נמי ואלו הקושיות היה יכול להקשות למתניתין וכתב הרשב״א מי׳ סברות ולבסוף כתב דעת הרמב״ן זה לשונו ה״ה דהוה מצי לאקשויי אמתניתין לא הכא משום דבעי למפרך אי הכי משעבדי נמי הוא דמקשה ואזיל אבל במתניתי׳ שלא הזכיר בני חרי ומשעבדי לא פריך·

כלל כו כל דבר שבמסקנא אינו עומד ונשאר דחוי אף על פי שיש עליו

כדי להקשות לא חש הגמרא לדקדק עליו כן מצינו בפרק כלל גדול ע״א גבי מכלל דרישא מין אחר שכתבו התוספות שהיה יכול להקשות ולא חש להאריך כיון דלא קאי הכי וכן כתבו התוספות גבי אסור כולל בפ״ג דיבמות ל״ג וכן לרשב״א ברכות י״ד זה לשונו להודיעך כחו דרבי יוסי דאפילו דיעבד נמי לא ואף על גב דבכל דוכתא כהא דהיתרא עדיף הכא כיון דלאו בדוקא אמרינן אלא בכי תימא לא דייק בה דהא מ״מ לא קיימא אלא כדקתני הקורא דיעבד אין לכתחלה לא׳ פעמים שיש קושיא שנוכל לתרץ בכמה תירוצים ולא כיון אלא לבירור וכמו שלפניך א״ר נתיב הפירוש׳

מצינו הגמרא דפריך למאי דקס״ד מעיקרא אף על גב דכבר איתותב וזה לשון התוספות פ״ק דגטין ה׳ כתב רש״י כתב ידו דהך קושיא דאי הכי חד נמי איירי למאי דס״ד מעיקרא וכן דרך הגמרא דבתר דאתותב מחדא הדר מותיב מאידך ושוב מחקו רש״י וכתב הרשב״א סימן ו׳ פרש״י להאי פרכא אמעיקרא ובהרבה מקומות נוהגת שיטה זו דבתר דאיתותב מחדא מותיב מאידך ומשני ה״ה אי לאו מקמייתא מהא לא תותבן אבל קשה לישנא דאי הכי נמי ע״כ ונראה דמשום הכי מחקו רש״י ואולם הכלל מצד עצמו במקומו עומד׳

מצינו בגמרא דפריך מי איכא למ״ד אף על פי שנמצא תנא חולק וזה מפני שנעקר עם משנה סתמית כן מצינו בתוספות פ״ק דמציעא דפריך מנהיג לחידיה מי איכא למ״ד לא קני׳ ואמרו הם ז״ל דרבי שמעון אית ליה בפ״ק דקדושין דבהמה אינה נקנית אלא בהגבהה ותירצו דמ״מ פריך מכח סתם מתניתין דתנן אחד רוכב ואחד מנהיג׳

מצינו האמורא מוסיף על לשון הבריתא כדי להקשות עכה ובגמרא נתנו בזה טעם בפ״ג סימן ל״ט דפריך בגמרא מאחר דלא תנא חמש בבריתא מאי טעמא אותביה אמר רב פפא אנא סברי לאו גמרא הוא בידיה והדר ביה ולא ידענא דגמרא הוא בידיה ולא הדר וכתבו התוספות וזה לשונם בדיתי מלבי והוספתי על לשון הבריתא חמש להקשות לאביי לראות אם מדעתו אמרה במימרי דידיה דאז בנקל יחזור מדבריו ולא יחוק לתרץ הבריתא לדבריו ולא הדר ביה לכן בחנתי דגמרא הוא בידיה למדנו מזה שכל דבר שהוא מקובל המקבל לא הדר מיניה׳ ואם הוא סברא דנפשיה לא יחזיק בסברתו אם ימצא קושיא עליו׳

כלל כז מצינו האמורא שיקשה ואין עיקר קושיתו באותם דברי׳ שהזכיר אלא במה שלא הזכיר בפ״ק דנזיר סימן׳ תנן אסרה פרה זו הריני נזירה אם עומדת אני ב״ש אומרים הוי נזיר וב״ה אומרים אינו נזיר ומוקי לה רמי בר חמא שאמר הריני נזיר מבשרה אם עמדה מאליה ועמדה מאליה ותלכו בית שמאי לשיטתן דאסרי האומר הריני נזיר מן הגרוגרות הוי נזיר הכא נמי מבשרה וכו׳ וקשה דכיון דמחלוקת תנאי הוא אם נדר מן הבשר אי הוי נזיר למה לי פרה רבוצה ועמדה ליפלגו בהדיא בנודר מבשרה ותירצו התוספות דהת״נ פריך ועיקר קושיא זו אשר הקשה בגמרא מידי מאליה קתני לא הקשה אלא לגלגל עליו ולומר כיון דאינו פלוגתא׳

פלוגתא דתנאי כלל בעמידת הפרה אין לנו כח להוסיף על המשנה מאיליה וכיון דתנאי לא פליגי בעמידת הפרה כלל. א״כ תקשי לך טפי אם כן למה ליה לתנא להזכיר כלל עמידת הפרה ליפלגו בנודר מבשרה ולא הזכיר לו קושיא דמאיליה לא להזכיר לו הפלוגתא דתנאי לא תליא בעמידת הפרה ומעתה תקשי לך קושיא חזקה טפי דליפלגו בבשר בהדיא ע״כ. וכן מצינו פ״ק דמכות ד׳ אשר שנינו מעידין אנו בפלוני שחייב מאתים זוז לפלוני לוקין ומשלמין דברי רבי מאיר וחכמים אומרים המשלם אינו לוקה והקשו בגמרא בשלמא לרבנן כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות אלא לר׳ מאיר מ״ט וכתבו התוס׳ זה לשונם וא״ת מאי פריך לרבי מאיר והא בכתובות מוקי האי קרא ללוקין למיתה וי״ל דכל זה הוא מן הפרכא אלא לר׳ מאיר. הוה ליה למדרש כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ולא ללוקין למיתה.

כלל כח בתב גאון בתשובה כשהגמרא מקשה קושיא אחת במקום אחד ובסוגיא אחרת או מסכתא אחרת לא פריך. הכי אין בזה מן התימא כי כמה פעמים עולה ברעת האדם דבר אחד ועם הזמן לא מסיק הא ומסיק מלתא אחריתי אבל התוספות פרק ג׳ דשבועות כ״ט גבי על דעת הב״ח למה לי כתבו ז״ל הך פרכא לא מסיק בנדרים ואיכא פרכא דמסיק התם ולא הכא ע״כ משמע שנראה לתוספות דוחק למה שינה.

כלל כט כשהגמרא מביא סוגיא ומקשה עליה ובסוגיא אחרת דשייך אותה קושיא לא פריך יש לבקש טעם. כן יראה ממה ששנינו בסוף תמיד. נשחט קרעו והוציא אמוריו. נתנם במגס והקטירם והקשו בגמרא אטו במגס גופיה הוה מקטר להו ורש״י מחקו משום דבמנחות לא פריך בכמה דוכתי דקאמר ומקטירם בכלי שרת וכן מוחק בפרק ב׳ שעירים ועל זה כתבו התוספות ז״ל אין צריך להגיה הספרים דבריש פרק ב׳ דסוטה פריך לה ומשני ומשום דהתם פריך ומשני לא פריך לה במנחות והא דפריך הכא גבי אמורים אף על גב דככר פריך בפר׳ ב׳ שעירים משום דהתם בפרים והכא בשעירים ומיהו יש ספרים דגרסי בסוטה ומעלת ומקטיר בכלי שרת ומולחן ונותן על גבי אישים ופריך מקטיר בכלי שרת ס״ד פי׳ כמו שהיא בכלי שרת מקטירן הא לא מלחן ומשני להקטירן פי׳ אחר מליחה ולפי זה יתכן פי׳ רש״י ורבינו תם מפרש דגבי מנחה לא שייך למפרך דשייך למתני להקטירן בכלי שרת כיון שהיה ככר בו שהיא נתונה שם להתקדש אבל נתנם במגס משמע שבא לומר שתוך המגס מקטירן יצא לנו מפירוש רש״י ורבינו תם דוחק הוא כאשר יקשה במקום אחד ולא יקשה במקום אחר דהא רש״י מחק הגרס׳ ורבינו תם פי׳ איך לא שייך למפרכיה במקום אחר ואפילו לתוספות לא אסרו. אלא משום דהא שני לה במקום אחר הא לא שני לה היה נראה דוחק אבל אי שני לה תו ליכא למפרך אמאי לא פריך לה במקום אחר וכן פירשו בפ״ג דבתרא יב ז״ל ואם תאמר בפר׳ בין סורר האמר משחרב בית המקדש ניטל טעם ביאה ונתן לעוברי

עבירה

עבירה תקשי ליה נמי אטו קודם שחרב המקדש לא הוה להו טעם ביאה הא ספיק לה ממים גנובים ימתקו כדפריך הכא ויש לומר דאיכ׳ לשנויי התם כדמשני הכא ולא חש להקשות בכל מקום וכן ביומא פרק ת׳ כתבו התוספות משיעורא לא פריך דסמיך אשינויא דשאני התם בסוכה׃

כלל ל׳ מצינו המקשה אשר יקשה מן הבריתא וממנה אין קושיא אלא שסמך על סתם מתניתין אשר נשנית במקום אחר כן מצינו פרק המוכר נ״ר אשר הקשה לרבי מ״איר מן הבריתא וממנה אין קושיא וכמו שכתב רש״י דדלמא רבי יהודה היא דלאו סתם מתניתין היא וכתבו התוספות דאסתבם מתניתין דכיצד צולין סמיך ומייתי בריתא דמפרשא בהדיא׃

פעמים שהיה יכול לעשות קושיא יותר מרווחת ולא הקשה אותה מפני שהיה צריך להאריך כן מצינו בפ״ד דקס׳ מ״א דפריך ונוקמה לרבה כגון שגבו מעות וכתבו התוספות דהוה מצי למימר לרבה בין גבו קרקע בין גבו מעות דהכי ס״ל בגט פשוט אלא שלא חש לדקדק ככ ולהאריך שהיה צריך להקשות כמו שהקשה שם ולהרץ׃

כלל לא כשמביא בגמרא בריתא וכפי אותה בריתא מה שנסתפק בגמר׳ באותה סוגיה למעלה אינו ספק יש לנו לומר שעתה נתחדש ידיעת אותה בריתא וזה לשון התוספות פ״ב דיומא כו׳ אין להקשות מה״א דאמר לעיל אי משכחת תנא דאית ליה חמש משמע דגמרא לא הוה משכח תנא דאית ליה ה׳ פייסים והא תנא דהכ׳ אית ליה דיש לומר דלעיל אכתי לא ידע ברית׳ דהכא׃

כלל לב מצינו בפרק המפלת כ״ד כלל זה דאמרינן בגמרא המפלת מי שפניו ממוסמסין רבי יוחנן אמר אמו טמאה לידה ריש לקיש אמר אמו טהורה איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש וכו׳ אמר רב פפי בפניו ממוסמסין כ״ע לא פליגי ע״כ והא אשכחן דפליגי ממה שאמר איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש ותירצו התוספות זה לשונם הא דקאמר לעיל איתיבי׳ וכו׳ לא היו דברים מעולם כענין זה יש בריש חולין ע״כ וכן בענין אחר ריש פרק החולץ פירשו התוספו׳ כן׃

כלל לג מצינו קושיא לא ממשנה ולא מבריתא אלא מכח המציאות כההיא דפ׳ במה טומנין דפריך מ״ש מיחם על גבי מיחם וכתב שם רש״י דלאו מכח בריתא פריך אלא ממעשים בכל יום שנוהגים מיחם על גב מחם׃

פעמים שהיה יכול להקשות על המשנה ונטר עד דמייתי בריתא ופריך להרוייהו כן פירשו התוספות פרק כיצד הרגל כ״ב׃

פעמים דפריך פרכא דלא שייכא כגון מה לאשה שכן אינה במילה תוספ׳ ריש קמא ת׳׃

כלל לד פעמים שהיה יכול להקשות לתנא אחר שבאותה משנה או בריתא איתה קושיא ולא הקשה אלא לראשון הקודם בבריתא חרש״בא ריש ברכות׃ דרך הגמרא להקשות כעין קושיא הראשונה ולתרץ כעין תירוץ ראשון

ראשון ובלבד שישמיענו קצת חדוש שלא השמיענו בראשונה פ"ק דנזיר ׃

כלל לה פעמים ישים אוקמתא שאינה צריכה אלא שלפי דרכו האמרת אומר אמרינן בפ"ק דנדרים י"ג סתמא תנא כרבי מאיר והתניא וכו׳ וכתבו התוספות וזה לשונם ה"ה נמי דא׳ תנא לה תנא אחרינ׳ קשיא נמי בריתא אמתניתין אלא קושיא ועיקרא דמלתא קא מפרש׳ וכן כתבו בפ"ק דיבמות ד׳ וזה לשונם ותכלת עמרא הוא לא היה צריך לכך דבין הוא כיתנא בין הוא עמרא יכול לדקדק דכלאים בציצית שרי דאמר רחמנא בגדיהם דהוו צמר ופשתים לעבר תכלת שהוא או כיתנא או עמרא שאין בבגדי כהונה אלא או צמר או פשתים מדכתיב בהו בגדיהם אלא האמת אומר׳ פעמים שהיה יכול להקשות קושיא אחרת ולא הקשה אלא אותה שכבר התחיל להקשות כחרא י"ח׃

כלל לו דבר חדש הודיענו הרשב"א בשיטת חולין ז׳ וז"ל תימה אמאי לא פריך כרישא מהנוחן לפונדקית והדר מתנותן לחמותו דהתיא, דפונדקית עדיף לאקשויי דלא קתני טעמא דרוצה אשה בתקנת בתה וכו׳ ועוד שכך נשנו במשנתינו י"ל משום דההיא דחמותו היא בסוף הפרק וסיפא דכלהו מתניתין פריך מינה תחלה דריש פרקין וסופא מסוים יותר מאמצעיתו ע"כ׃

כלל לז כפי הנראה מפירוש הרא"ש גם ממה שהשרישונו ראשי ישיבות דרך הגמרא הוא להביא הקושיא היותר חזקה באחרונה שכן ריש פרק לא יחפור אשר הקשה הרא"ש למה הסתין להקשות ממשנה ששנויה ראשונה במשנה עד סוף הסוגיא ומתוך קושיא זו וקושיות אחרות חפש שם גרסא אחרת ואמר בסוף זה לשונו והשתא ניחא דנטר לאקשויי עד לבסוף דעד הנה דחה לו כל המשניו׳ וממשנ׳ זו הוצרך לחזור בו ע"כ אחר זה מצאתי כי הם הם דברי התוס׳׃

כלל לח כבר ביארנו למעלה שאין דרך הגמרא להרבות בקושיו׳ ובפרט כאשר יתורצו כלן עם תירוץ הראשונה וזה הכלל על הרוב יאמר׃ כתב רש"י פ"ק דנדה ד׳ כי היכי דפריך אככר מצי למפרך אמחט ואמטלית ולשנויי כדמשנינן ע"כ׃ וכתב הרב רבי נתן כתשובה דבכיוצא בזה כוונת המקשה לקצר ולא בא אלא לפרש שבתירוץ אשר יתרץ הקושיא שהקשה יתורצו כל הקושיות שאפשר להקשות כמותה לכן הקשה אותה לחיות בנין אב לכל קושיא אחרת אפשרית להקשות דוגמתה׃

כלל לט מצינו לשון ואימא שאינו קושיא אלא שאלה כמספק כמו שמבואר בפרק נערה שנתפתתה מ"ט גבי ואימא דהיכא דהדר לבי נשא ופרש"י דאינה קושיא כ"כ אלא בעיא בעלמא היא׃

כלל מ בפרק המוכר את הבית ס"ה גבי הא דפריך התם הי ר׳ אליעזר כתב רשב"ם דה וה מצי למפרך ה רבנן אלא שאין דרך הגמר׳ להאריך׃

כלל מא כתב רשב"ם פר׳ יש נוחלין אין שיטת הגמרא שיכחיש המקשה סברת המתרץ בלא טענה אחרת אלא א"כ מקשה לו מצד אחר׃

כלל מב אמרינן בפרק רבי ישמעאל נ״ד אמר חזקיה מאי קראה וכתבו התוספות זה לשונם צריך לומר דחזקיה אברייתא קאי ולא על דברי רבי יוחנן שהרי חזקיה רבו של רבי יוחנן תיהו ומיהו בפרק ארבע׳ אחין ביבמות עו׳ שח אביי תירוץ על מה שהקשה הגמרא על רב אשי ולא ודאי גם אביי ידע דברי רב אשי והוצרך לתרץ ותגמרא סדר כן לפי שהוא מתיישב היטב אחר הסוגי׳ ע״כ׳

כלל מג דרך הגמ׳ כשהתירוץ פשוט להקשות ודקארי לה מאי קארי לה ודרך זו נהגו התלמידים בתוס׳ כאשר יקשו דבר שתירוצו פשוט וזה לשון הגאון בתשובה אין לדמות קושיות ותירוצים שבתוספות לקושיות ותירוצים שבגמרא שהרי הגמרא בא לפרש אפילו דברים פשוטים מה שאין כן בתוספות ואדרבה מרגלא בפומיה דחברייא ליישב דעת התוספות כשמקשי׳ קושיא שהתירוץ פשוט כהרבה תירוצים שבגמרא ע״כ׳

כלל מד פעמים שהגמרא אינו מקשה אלא משום דקים ליה דגופא דעובדא הכי הוה מצינו בפרק המצניע צ״ב גבי אגד כליידאבי ורבא חזרו בהן זה לסברתו של זה וזה לסברתו של זה ועל זה הקשה הגמ׳ קושיא מדבריהם ולא שייך אותה קושיא א״א אחר הזרה׳ ויש להקשות על זה דלמא קודם חזרה אמרו כן והשיבו התוספות דקים ליה לגמרא שאותם דברים אחר חזרה נאמרו׳

כלל מה לשון והא אפכא שמעינן להו צריך שיהא אפכא ממש ומ״מ מצינו איפכ׳ שאינו איפכא ממש כמו שמצינו גבי עושין מחיצה מכלים בפרק כל כתבי ק״ב דאמרינן בגמרא למימרא דרבנן סברי גורם כבוי מוהר ור׳ יוסי סבר גורם כבוי אסור והא איפכא שמעינן להו דתניא עושין מחיצה בכלים ריקנין ובמלאים שאין דרכן להשתבר ואלו מלאין שאין דרכן להשתבר כלי מתכות רבי יוסי אומר אף כלי כפר שיחין וכו׳ וכתבו התוספות וזה לשונם לאו דוק׳ אפכא דרבי יוסי דברייתא הוי כמו מתני׳ דאסר דרכו להשתבר אלא היינו אפכ׳ דבמתניתין מחמיר רבי יוסי טפי מרבנן ובברייתא מקיל טפי׳

כלל מו פעמים שהגמרא עושה אוקמתא שאינה צריכה ואינו אלא לחזק קושיתו וז״ל התוספות פרק מי שהיה טמא צ״ג והא אמרת שוחטין וזורקין על טמא שרץ לאלומי פרכיה הוא דאמר הכי ואפילו סבר אין שוחטין הוה מצי למפרך מטבול יום דלכ״ע שוחטין וזורקין עליו אף על פי שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה׳

כלל מז כל מימרא או משנה דאתיא באגב לא פרכינן מינה כן משמע מן התוספות פרק אין נערכין י״א׳

הנתיב השלישי נתיב המתרץ

נתיב זה מתפשט לג׳ דרכים והם תירוץ׳ תורה׳ דחיה׳ ובדרך התירוץ נודעו דרכים רבים ולא אביא אלא היותר מוכרחים אשר נרא׳ לע״ד ואלו הם׃

כלל א הוא כשמביא התנא בבא פשוטה ואחרי׳ בבא יותר מחודשת דרך הגמרא לומר בזה לא זו אף זו קתני וכשהוא להפך אומר זו ואצ״ל זו וכאשר הוקשה על התנא למה זה האריך והיה לו להודיע לנו החלוקה היותר מחודשת וישתוק מהפשוטה בקשו לתת טעם והסכימו כמה שכתב רבינו שמשון בזה ואמר שהתנא שמע לשון ראשון וכתבו ושוב שמע לשון ב׳ וכתבו לפי שנראה לו חדוש יותר ואף על פי שלפי הלשון הראשון לא היה צריך לאמרו לא רצה לסלקו ממשנתו וזה הטעם באצ״ל זו שמע ראשונה לשון א׳ וכתבו שוב שמע לשון ב׳ וכתבו ואף על פי שאינו צריך כלל למען כי רצה לכתוב דברי כל התנאים שהיו לפניו ושמעתי שכונת התנא לומר שלא נחשוב החלוקה המחודשת לפשוטה מפני שלא ראינו חולק כי ודאי נמצא חולק עליה שלא רצה לתפוש המרובה לכן מי שירצה להחמיר כבר ימצא מי שחשבו לדין ולא לחומרא כתב הליכות עולם זה לשונו זה הטעם בזו ואצ״ל זו אינינו שוה לי ולקוצר דעתי אין צורך לפי שדרך התנא לומר זו ואצ״ל זו בפירוש כמו שמצינו בפרק היה קורא בפרקים שואל מפני הכבוד ואצ״ל שמשיב ופעמים יקצר התנא וישמיט זו ואצ״ל זו והיינו מה שאומר הגמרא זו ואין צריך לומר זו קתני כאלו אומר בפירוש זו ואין צריך לומר זו ע״כ ומה שאמר דרך התנא לומר ואין צ״ל בפירוש איני מבין כי גם שם אקשה מה הוצרך לומר ואין צריך לומר זו אם אינו צריך אלא על כרחין דעת תנא אחר הוא והתנ׳ הביאו בלשון ואצ״ל זו והנה תורגו לדעת רבינו שמשון ובשיטת הרמ״בן היה כתוב ז״ל דהתנא בתחלת עיונו ראה ב׳ חלוקות הא׳ מחודשת והב׳ מחודשת ממנה ומשום תפשת מועט לא כתב אלא המחודשת קצת אחר זה בטוב ההשקפה ראה שכפי הדין גם המחודשת ביותר ראוי לכתוב וכתבה אחר הראשונה ולא מחק הראשונה כי לא יכול לפי שכבר נתפשטה בין התלמידים ונשארה אותה בבא בלא זו אף זו וכשאומ׳ זו ואין צריך לומר זו על דרך זה היה כי ראה התנא חלוקה מחודשת וכתבה ואחר עיון ב׳ הבין חלוקה אחרת יותר מחודשת וכתבה אבל לא כתבה אחר החלוקה הראשונה כמו שעשה בלא זו אף זו אלא מפני חשיבותה כי היא מחודשת תכלית החדוש הקדימה וכתבה למעלה מהראשונה ונשארה ראשונה לאחרונה והיינו זו ואין צ״ל זו עתה שנכתבו כסדר זה ולא עשה כן בלא זו אף זו מפני שהחדוש היה מועט ולא חבבו להקדימו וכתבו באחרונה וראיה לזה בפרק ג׳ דיבמות לגבי ג׳ אחים שנים מהם נשואין לשתי אחיות וכו׳ אשר שם ב׳ משניות שהשניה באה מכל

שכן דראשונה ותירצו בגמרא הך תנא כרישא וכו׳ ואיידי דחביבא ליה אקדמה ומשנה לא זוזה ממקומה ופרש״י משנה זו אחרונה שנה בתחלה והחיא דלעיל לא א״ה כרעיהו למתני סיפא אלא הואיל ונשנית לא זזה ממקומה ויש כאן כנין אב לכל מקום שאומר זו ואין צריך לומר זו כי על דרך זה היה הענין ע״כ ויש על שיטה זו גמגום וכ״ש למה שפירשו התוספות שם וזה לשונם איידי דחביבא ליה אקדמה בשאר מקומות אין דוחק לומר כן שלא אומר זו ואצ״ל זו קתני וכאן דוחק לומר כן לפי שבבא שלימה היא ולא צריכת ע״כ למדנו מדבריהם שאין תירוץ איידי דחביבא ליה תירוץ זו ואין צריך לומר זו ושנית דתירוץ איידי דחביבא הוא תירוץ יותר דחוק מזו ואצ״ל זו וכל זה שלא כדברי השיטה ההיא ולכן חזרנו לדברי רבינו שמשון וכדאי הוא לסמוך עליו׳

כלל ב

לא יאמר לא זו אף זו כשהאחד בכלל חבירו לגברי כמו שביארו התוספות פרק ב׳ דיומא וזה לשונם שתים מוציא אחד מבעיא אף על גב דבכמה דוכתי קתני לא זו אף זו מ״מ היכא דאיכא שינויא אחרינא קאמר ליה ועוד דהיכא דהוי זה בכלל זה לגברי לא הוה ליה למתנייה וה״א דלא פריך הכי פ״ק דערובין ובריש פ״ק דסוכה דאמר רבי יהודה מכשיר עד ארבעים וחמשים אמה השתא חמשים מכשיר ארבעים מבעיא יש לומר דכל היכא דלא הוי דוקא אלא ה״ה יותר לא פריך ע״כ ופרק י׳ דנדרים ס״ז גבי קיים אחד והפר אחד דפריך צריכא למתנא כתבו התוספות אע״ג דאורחיה דתנא למתני זו ואין צריך לומר זו היינו דוקא במילי דלא דמו אהדדי דאע״ג דאתא בהריתא סק״ו מקמייתא תני לה אבל הכא הדא מלתא היא דהפר אחד וקיים אחד היינו ממש הפר זה בלא זה כתב גאון בתשובה שאין דרך התנא במשנה אחת שיהיו השני בבות ראשונות לא זו אף זו והדר בשני׳ או ואין צריך לומר זו וה״ה להפך והאריך בראיות מן הגמרא ומתוספות פ״ק דמעילה ואני לקצר באתי׳

כלל ג

כשיש במשנה סתירה מרישא לסיפא דרך הגמרא לתרץ א׳ משני תירוצים או דמוקי לה בתרי תנאי ומי ששנה זו לא שנה זו או בחד תנא ובתרי טעמי ואי זה משניהם עדיף מחלוקת הוא בפרק רבי עקיבא פ״ו תנן התם מנין לשכבת זרע ביום השלישי שתהא טמאה שנאמר והיו נכונים ואמרינן בגמרא דרישא דמתניתין דלא כרבי אלעזר בן עזריה שהוא אומר בברייתא דטהורה ומשני מאן דלא מוקי כתנאי תנא רישא טהורה ומאן דמוקי כתנאי רישא רבנן וסיפא רבי אליעזר בן עזריה ופרש״י מאן דלא מוקים כתנאי דרחיק ומוקי מתניתין בתרי טעמי ומשבש לה דלא לאוקמה כתנאי משבש ותני טהורה ומאן דמוקי כתנאי דניחא ליה לאוקמא כתנאי מלומר משבשתא היא ומלאוקמא בתרי טעמי ופלוגתא דהיא בהמפקיד גבי חבית ע״כ הרי מבואר הבדל הפירושים וכ״יש מי שירצה לשבש לשון המשנה ולא שיאמר תרי תנאי וכן במשנה דחבית כ״א בקשו דאמוראים להעמידה אליבא דחד תנא ובתרי טעמי כמו שמוכית שם מדברי רבי יעקב בר אבא ורבי נתן

פי' אבא ורב ששת ואפילו רבי יוחנן דמוקי לה בתרי תנאי אינו אלא מצד לשון המשנה כדמוכח התם והוא אמר מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא סובילנא מאניה לבי מסותא דמשמע דהוה ניחא ליה אם אפשר להעמידה בחד תנא ובתרי טעמי וכן בפרק האומר סימן ס"ג אמר ריש לקיש ש"ם מרבי ינאי דחקינן ומוקמינן מתניתין בתרי טעמי ואליבא דחד תנא ולא מוקמינן בתרי תנאי ובחד טעמא הנה מבואר דחד תנא ותרי טעמי עדיף וכן בפרק ג' דתרומות כתב רבינו שמשון ש"ם דייקינן ומוקמינן מתניתין בתרי טעמי ולא מוקמינן בתרי תנאי׃

כלל ד כתבו התוספות בפרק א' רבי עקיבא פ"ו וז"ל לא קפדינן לאוקמא כתנאי אלא בב' בבות סמוכות זו לזו אבל במשניות המרוחקות לא קפדינן׃ עוד הדשו לנו שם התוספות דבמתניתין דפליגת מאן דמשמש לה ותני טהורה אינו מניה למתניתין טהורה לאוקמא אליבא דחד תנא אלא בלאו הכי איכא דתני טהורה ואיכא דתני טמאה׃

כלל ה אין אומרים תרי תנאי אליבא דפליגי אלא כשהגמרא ביאר אותו כן כתבו התוספות פרק כהן גדול ס"ט וז"ל דוחק הוא לפלוגי סוגיא דשמעתין אההיא דפרק טבול יום דהא א"ר ואי"ר רבי יעקב היא ואין סברא לומר תרי תנאי נינהו אליבא דרבי עקיבא מדלא קאמר גמרא בהדיא אבל קשה דבפרק המפלת ל' כתבו התוספות ח"ל הך ברייתא סברא דלב"ש וב"ה אין עולין ימי לידה לספירת זיבתה ובפר' בנות כותים איכא ברייתא דעולין וי"ל תרי תנאי היא אליבייהו ע"כ ויש להרץ דבההיא דפרק כהן גדול כי מצאו התוספות תיקון אחר לא סמכו על תירוץ תרי תנאי כיון שהגמרא לא הזכירו אבל בההיא דהמפלת שאין שם תירוץ אחר סמכו לומר דתרי תנאי נינהו׃

כלל ו פעמים כשיש סתירה או קושיא מרישא לסיפא אומר הגמ' נעשה ויש לראות אי נעשה עדיף או תברא עדיף ונראה מן התוספות פ' הפרה מ"ח דתברא עדיף וז"ל הכא לא משני נעשה כדמשני בפ"ק דקדושין גבי נתן הוא ואמרה היא משום דאית ליה שינויא אחרינא דקאמר תברא׃

כלל ז כשמצינו קושיא מדרבנן אדרבנן אין לומר תרי רבנן נינהו וכן יראה מן התוספות פרק ג' דיומא ל' אשר כתב רש"י זה לשונו ניכא כרבנן דפליגי עליה דרבי יהודה בן זוכא סבירא להו וניסא דלאו היינו רבנן דמהני' דפליגי עליה במשנה דמדות ע"כ והקשו התוספות דבכמה דוכתי פריך קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא דרבנן אדרבנן ולא משתמיט בשום דוכתא דניסא תרי רבנן נינהו לכן פירשו פירוש אחר וקשה דפרק ג' דערובין מ"א כתבו התוספו' וזה לשונם מורה היה שאין משלימין משמע דלרבנן דפליגי עליה דרשב"ג סברי דאפי' מפסיקין ולקמן אמרינן ח' דברי רבי כאיר שאמר משום ד"ג אבל חכמים אומרים מתענות ומשלימים אלמא אדרבא דלרבנן משלימין ושמא הנהו חכמים דפליגי אדרבי מאיר סברי דמשלימין והכא קאמר מוהו אדרבנן דפליגי אדרשב"ג והנהו סבירא להו

דמפסיקין

דמפסיקין ע״כ והנה שבכאן אמרו תרי רבנן נינהו וי״ל דתרי רבנן דפליגי בחד תנא כגון רבנן דפליגי אדר׳ יהודה ואמרינן קשיא דר׳ יהודה אדר׳ יהודה קשיא דרבנן אדרבנן באותו מקום אין לומר הרי רבנן נינהו כיון דלא מישתמיט בשום דוכתא לתרץ הכי אבל לרבנן דפליגי אדרבי מאיר ורבנן דפליגי אדרשב״ג אין כאן דוחק כאשר נאמר תרי רבנן נינהו ·

כלל ח

כשיש סתירה בדברי האמורא מדידיה אדידיה אין לתרץ הא דידיה הא דרביה דאם כן לעולם לא נמצא קושיא מדידיה אדידיה דר׳ נמי״א מלא מקושיא זו אבל קשה דבבתרא פרק יש נוחלין סימן קט״ו אמרינן קשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן ומשני הא דידיה הא דרביה ושם קשה נמי מדרבי יהושע אדרבי יהושע ולא הקשה בגמרא בזה ותירץ הרשב״א זה לשונו הא דתריצנן דרבי יוחנן אדרבי יוחנן הא דידיה הא דרביה סמכינן אמאי דקאמר התם רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אמר ולהכי לא תריצנן הכי אדרבי יהושע בן לוי· ולמדנו מסוגיא זו שכשאומר משום פלוני רבו הוא וכן למדנו שאין מוכרח שיסביר כמותו כאשר יאמר משום ניועי״ל יהלך כאשר תבא בנתיב השמועה ·

כלל ט

כשמצינו כפל בדברי התנאים או האמוראים דרך הגמרא לעשות צריכות׳ ופעמים עושה ב׳ צריכות אף על פי שתיה די באחד וכן מצינו פ״ק ח׳ דשבת אשר הביא הגמר׳ שם הא דתנן אם היה רקק מים ור״ה מהלכת בו הזורק לתוכו ארבע אמות חייב וכמה הוא רקק מים וכו׳ ורקק מים שרשות הרבי׳ מהלכת בו הזורק לתוכו ארבע אמות חייב ואומר הגמרא בשלמא רקק תרי זמני חד בימות החמה וחד בימות הגשמים וצריכא דאי אשמעינן בימות החמה דעביד איניש לקרורי נפשיה אבל בימות הגשמים איכא לא ואי אשמעינן בימות הגשמים אגב דמטניף מקרי ונחית וכו׳ ועל זה כתבו התוספות וזה לשונם בצריכותא חדא סגייא דאי תנא חדא זמנא רקק הוה מוקמינן לה בדדמי ליה להכי תנא תרי זמני רקק אלא כיון דמשכחת צריכותא עביד כאילו תנא בבריתא כחדיא רקק בימות החמה ורקק בימות הגשמים וכן כתבו התוספות דדרך הגמרא לעשות שני צריכות כמו שכתבו בפרק המדיר ע״א ובחולין פרק השוחט ל״ו ·

כלל י

כאשר נמצא שבמקום אחד יתרץ תירוץ אחד ובמקום אחר יתרץ בדרך אחרת אין זה מזה שיקשה דדרך הגמר׳ הוא כן כמו שכתבו התוספות פרק ארבע מיתות ס״ה והביאו ראיה מפירקא קמא דחולין דאמר דיהו היסנית מדרבה בר בר חנה נפקא ומשני כהונה בעיא אצבע ובסוף פר׳ הפרה משני כדי נסכה ובסוף דם חטאת משני הנך תרי שנויים ועם כל זה כאשר נמצא תירוץ אין לסמוך על שהוא דרך הגמרא שהרי בפ״ק דחולין ז׳ אשר תירץ מקום הניחו לנו אבותינו הקשו התוספות למה לא תירץ כמו שתירץ בפרק בסה בהמה ונתנו שם חילוק ליישבו · וטעם הדבר למה ישנה תירוצים אפשר שהוא כמו שאמרנו בנתיב המקשה סימן ס״א בשם הגאון דלפעמים גמרא לא מסיק בליביה ענין אחר או קושיא

אחרת · אבל הרשב״א שאלה רצ״ח כתב זה לשונו בקצור על מה שמצינו שהגמרא הבבלי שינה התירוץ ממה שתירץ בירושלמי אפילו בגמרתינו יארע כן שיתרץ במקום אחד ענין אחד ובמקו׳ אחר בענין אחר והוי כאיכא דאמרי וגדולה מזו הרבה יש בגמרתינו סוגיות מתחלפות והוי כלישנא אחרינא וכדברי רבינו תם ז״ל וכל שכן שיארע כן בין הבבלי והירושלמי עד כאן · ובסוף השאלה ההיא כתב וזה לשונו הירושלמי לעתים מהפך הסוגיות ופעמים אפילו גרסת הבריתא ואפילו המשניות ותמצא זה בהרבה מקומות ע״כ ·

כלל יא כשהגמרא יתרץ תירוץ ומסברא מבחוץ היה נראה כי היה יכול לתרץ תירוץ אחר · יש לחקור אם התירוץ היה יותר חשוב מאותו שתירץ או שוה לו או גרוע ממנו שאם היה יותר חשוב אז תפול הקושיא למה לא הביאו ואם הוא שוה אין כאן קושיא וכמו שאמרו התוספות בכמה דוכתי הדא מתרי טעמי נקט וכן אם הוא גרוע לא קשה מידי מ״ט לא תירצו וכמו שאמרו התוספות בכל מקום הוה מצי לשנויי ועדיפא מיניה משני אלא שאז ראוי לחקור על התוספות אם הוא עדיף מה הוצרכו לומר הוה מצי וכו׳ ע״כ ·

כלל יב כמו שדרך המקשה להקשות לפעמים לרווחא דמלתא ברוך אם תמצא לומר כמו שפירשנו בנתיב המקשה כן הוא הדרך בתירוץ המתרץ אשר פעמים יתרץ אפילו באם תמצא לומר כמו שמצינו בפרק כל הגט כ״ה דבעי התם מי שאמר בתוב לאיזו שתצא בפתח תחלה אם יש ברירה או לא ותירץ דאין ברירה וחקשה על זה מן האומר הריני שוחט את הפסח על מי שיעלה מכם ראשון לירושלם דכיון שהכניס ראשון זכה בחלקו ומזכה אחיו עמו מי זכה בחלקו ראמרינן יש ברירה דמשעת שחיטה היה זה ראוי לכך ונשחט פסח זה עליו והשיב מה ענין פסחים אצל גיטין דהא אתמר עלה כדי לזרזן במצות פירוש אביהם דמנה את כלן עליו משעת שחיטה והא דקאמר על מי שיעלה ראשון לזרזן בא ודיקא נמי דקתני מזכה אחיו עמו אי אמרת בשלמא דאמנינהו מעיקרא שפיר משום הכי מזכה אחיו עמו אלא אי לא אמנינהו לאחר שחיטה מי קא מהני ע״כ וכתב הרשב״א סימן ל״ח וזה לשונו והא דאמרי דאמנינהו מעיקרא הקשו התוספות דאסיקנא עלה בנדרים דשה לבית אבות לאו דאורייתא דאי אמרת דאורייתא אבישרא קא׳ ומזכה להון ואלא מאי דאמר להון כדי לזרזן במצות וא״כ מאי קאמר דאמנינהו והא לא צריכי מנוי ותירצו דסוגיא דשמעתין איירי אי אמרינן שה לבית אבות דאורייתא ונראה דלרווחא דמלתא אמר ליה הכי דדרך הגמרא בכך לאריוחי פירוקי והכא פירוקי ווחא מפרק ליה וכסברתיה דמקשי כינהו לומר לדידך ליכא למפרך מינה דשה לבית אבות לאו דאורייתא ובריתא כדי לזרזן במצות כדאיתא התם אלא לדידך דסביר לך דמחמת מינוי האב הוא שזוכה זה שנכנס ראשון אי אמרת הש״מ דאמנינהו בפירוש לזה ולאחרים כשעת שחיטה שפיר ע״כ · הנה הכלל מבואר כמו שכתבנו וכן בפ״ה דיומא ס׳ אשר הקשה אלא למ״ד מלמדין מאי איכא למימר

כתבי דתוספות ה"ל הוה מצי לשנויי דמאן דאמר מלמדין סבר כרמן דרבי דוסא. ע"כ וכן במסכת שבת פרק כירה מ' כתבו התוספות ה"ל הוה מצי למימר דאין הכרעת תלמיד הכרעה אלא רבותא אמר דאפי' לא היה תלמיד אינה הכרעה

כלל יג כמו שמצינו המקשה שכאשר יש חולשא בקושיתו אנו אומרים ש"נ ל הקושיא הב' אשר עשה סמך וכמו שביארנו בנתיב המקשה כן מצינו דרך זו למתרץ דאמרינן בפ"ק דפסחים י"ג ונימא מר הלכה כר"ג דהוה לית מכריע אמר ליה ר"ג לאו מכריע הוא טעמא דנפשיה קאמר ואי בעית אי"רב דאמר כהאי תנא וכו' והקשו התוספות דליסא הלכה כר"ג דסתם לן כוותיה בפרק כל שעת ותירצו דאי בעית אימא סמיך ופעמים שהמתרץ סומך על הבריתא אף על פי שלא הזכירה כמו שמצינו בפ"ק דחולין ט"ו דאמר כאן בתלוש ולבסוף חברו כאן במחובר מעיקרו ומנא תימרא דשנילן לתלוש ולבסוף חברו למחובר מעיקרו דתניא השוחט בכוכב וכו' והקשה הרשב"א סימן כ"ב אמאי לא מוקי אוקמתא אחרינא וחשיב שהמתרץ על הה"א בריתא סמיך והביא ראיה מדאמרינן ומנא תימרא דשני וכו' דתניא ׃

כלל יד מצינו בגמרא שמקשה ב' קושיות והמתרץ לא חשש לתרץ כי אם הקושיא הב' כן מצינו בריש נדרים אשר הקשו ב' קושיות ולא תירץ אלא אחרונה עד שחזר המקשה והקשה מה יתרץ לראשונה אמרינן התם פתח בכינויי מכל כנויי נדרי' כנדרי' ומפרש ידות האומ' מודרני ממך ׳ והו ידות אינשי איירי בהון ותסורי מחסרא והכי קתני כל כנויי נדרים כנדרים וידות נדרים כנדרים וליפרוש כנויים ברישא ההוא דסליק מיניה מפרש ברישא וכתב הר"ן ז"ל לשונו בקצור איירי בהון ומתרץ קושיא בתריתא ופריך ולפרוש כנויים ברישא כלומר אף על גב דתרצתא קושיא בתריתא מיהו קמיתא אכתי קשיא ומתרץ אורחיה דתנא וכו' וכן בפ"ק דשבת י' אמרינן בגמרא טריחותא למיכר המייניה ועוד ליקום דהכי וליצלו ומשני משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ולא חייש לשנויי קושיא קמיתא וכן בפרק מי שהיה נשוי צ"ה כתבו התוספות ז"ל בכמה מקומות בגמרא דלא חייש לשנויי אלא קושיא בתריתא ובפרק גט פשוט קע"ב ונרא' טעמו של דבר כי המקשה כשהקשה קושיא שנית ובפרט אם היא כלשון ועוד הנה בזה הודה שיש דחייה לקושיא הראשונה ועל הב' סמיך וכמו שפירשנו בכלל י"ג ולכן הגמרא לא חשש אלא לקושיא אחרונה אשר בה שם המקשה עיקרו ׃ כשהמתרץ בא לתרץ כל הקושיות דרכו לתרץ על הסדר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ופעמים אינו חושש וזה לשון הר"ן פ"ק דקדושין תרכ"ז ומיהו להאי פירושא מתרץ גמרא ברישא הה"א דסליק מינה ואף על גב דאורחיה לפרוקי קמיתא ברישא אשכחן דוכתי דלא קפיד בהכי ע"כ ׃

כלל טו אין מדרך הגמרא לתרץ אלא קושיא שמקשים לו ואף על פי שיש שם קושיא אחרת אינו חושש כן נמצא בפרק כל הגט כ"ט

אשר הקשה מתרומה לגט ותירץ ואחר כך אומר ורמי תרומה אתרומ׳ ועל זה כתבו התוספות ה״ל תימה וכי לא היה יודע המתרץ מתניתין דתרומה ואיכא לאקשויי תרומה אתרומה כדבסמוך · וי״ל שכן דרך הגמרא שאינו חושש אלא מתרץ קושיא שמקשים לו ע״כ וכן כתבו התוספות פרק מרובה ע״ג וכן דרך המתוכח שאינו נוטה אוזן אלא למה שלפניו ·

כלל יו פעמים שהיה יכול לתרץ תירוץ אחר יותר מרווח ולא מפני שאותו תירוץ שעתה תירץ מוכרח במקום אחר לתרצו ורצה להוליך שיטה שוה וזה לשון התוספות ריש פרק הזורק הוה מצי לשנויי בשכותב לו בלשון טוב המועיל ולא משום דבפ׳ הכותב איצטריך לשנויי כי הכא משני נמי הכא עד כאן· וכן במסכת נדה פרק י״א אמר תניתא ללוי אלא לרב קשיא וכתבו שם התוספות שהיה יכול לתרץ לרב תירוץ אחר אלא דניחא ליה לשנויי אליבא דתרוייהו מתני׳ בענין אחד וכן בגיטין גבי מאי שלו ושל חבירו איכא וכן מצינו בפרק חרש ק״ב דאמר רבי יוחנן בדמאי הקילו וכתבו התוספות דהוה מצי למימר דאפילו לא הקילו בדמאי כיון דאינו אלא מדרבנן שאני אלא משום דהאי שינויא בכמה דוכתי ·

כלל יז מצינו האמורא אשר יחדש תירוץ על מה שתירץ חבירו אף על פי שתירוץ חבירו מרווח אלא שיש לנו לומר כי האמורא המחדש התירוץ לא שמע דבר חבירו · וכלל זה למדנו הרמב״ן ז״ל בשיטתו לבתרא דפריך התם ולהדרו בתו קנין דברים בעלמא הוא · ותירץ רבי יוחנן בקנין הרוחות · ורב אשי תירץ בשהחזיק ברוחות ומה חדש רב אשי מה לי קנין מה לי חזקה · בין בחליפין בין בחזק׳ בין בשטר דין א׳ הוא · וכתב הרמב״ן דרב אשי לא שמעה לדרבי יוחנן דמתרץ לה בקנין דרוחות ותירצה בחזקה דרוחות וגמר׳ סברינהו לתרוייהו ·

כלל יח מצאתי לגאון בתשובה דלפעמים האמורא מתרץ מה שהקשו לאמורא אחר אשר הוא לא ראהו ולא היה בימיו ותירץ שגני השיב׳ הביאו סברת אותו אמור׳ לפני רבן והקשו עליה והרב השי׳ למה שהקשו הם ·

כלל יט פעמים שהמתרץ יתרץ לא מכח משנה או ברייתא או מכח סברא אלא מפני שכך קבל · אמרינן בפרק אותו ואת בנו פ״ב עגלה ערופה אינה משנה וכתבו התוספות זה לשונם וא״ת למה דחק לומר אינה משנה ליכא תנאי היא כדאמרן בפ״ב דכריתות דתנאי פליגי בה ויש לומר שכך היתה קבלה בידם ע״כ ·

כלל כ כשהגמרא מביא ואי בעית אימא יש לחקור אם הוא מוסיף טעם ואינו חולק כלומר דליכא פלוגתא בין טעם לטעם או דאיכא לפלוגי שכן מצינו להרשב״א גבי אי בעית אימא חוץ מגיטי נשים דכתב הרשב״א פ״ק דגטין ט״ו דאיכא מאן דאמר הני לישני פליגי ואיכא מאן דאמר דלא פליגי ע״כ ·

כלל כא אינו מן הדוחק כשמצינו תירוץ אחד בגמרא שלנו הבבלי ובירו׳ הקשה ותירץ תירוץ אחר כי נוכל לומר שהבבלי נראה לו

25

שתירוץ הירושלמי דחוק הוא ולכן תירץ תירוץ אחר חדושי הראש בברכות וכבר פירשנו זה בנתיב המקשה׃

כלל כב כשהגמרא מקשה ותו ליכא לפעמים מתרץ אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו וזוץ מכתב גאון בתשובה גם מוהרי קולון שאלה י׳ דווקא בדברי ההנאים מפני שהיו שונים דרך קצרה ולא יכלו לבאר כל הצורך וגם בדברי התנאים אין אומרים כן אלא על ידי הדחק אבל אם היינו יכולים לתרץ תירוץ אחר לא׳ הדע שכן הוא שהרי בכמה מקומות בגמרא מקשה ותו ליכא ולא רצה ליכנס בזה הדחק׃

כלל כג מצינו האמורא מתרץ דברי חבירו אף על פי שהוא אינו סובר כמותו׃ למדנו זה מפי הרן פרק שבועת הדיינין וזה לשונו אף על גב דרב אשי מתרץ כשמואל ליכא לאוכיחי דס״ל כותיה דאמוראי מהרצי אליבא דחד אמורא כי שמעי מאי דפרכי ליה אף על גב דלדידהו לא סבירא כותיה ע״כ ועוד יתבאר זה בנתיב ההלכה׃

כלל כד פעמים יכול לתרץ באוקמתא אחרת ולא רצה אלא בהעמיד האוקמתא דאוקי לעיל אמרינן בפרק המוציא יין ע״ש אידי ואידי אמזווה וכתבו התוספות דה״ה דהוה מצי למימר אידי ואידי אתפילין אלא דניחא ליה לקיומי שינויא קמא דשני אמזווה׃ פעמים שמתרץ לא מכח טענה אלא משום דקים ליה לגמרא דהכי הוא ובבר נתבאר לעיל׃

כלל כה פעמים דמתרץ לרישא תירוץ דמריוק סיפא דאותה משנה אינו עולה אמרינן בפ״ק דחגיגה ב׳ הכל לאיתויי מאי לאיתויי מי שחציו עבד וכתבו התוספות וז״ל דבסיפא קאמר עברים שאין משוחררים הא חצי עבד פטור ומ״מ מתרץ רישא לתיוב לפי מאי דס״ל השתא ואדיוקא לא חש ע״כ פעמים שיכול לתרץ תירוץ אחר אלא משום דלאמורא דבתריה אינו תירוץ לכן נקט תירוץ דשוה לתרוייהו חגיגה ב׳

הדרך הב הוא דרך החזרה׃ כאשר יתרץ תירוץ ונדחה ובא לתרץ תירוץ ב׳ אומר אלא ועל כלל זה כתב הליכות עולם זה לשונו כשהגמרא מתרץ תירוץ אחד וסתרינן ליה והדר בעי לפרוקי פירוקא אחרינא אמר בתירוץ בתרא אלא שלשון אלא מורה שהתירוץ הראשון דחוי שכך משמע לא כך אלא כך ודוקא כשהמתרץ אינו המקשה אבל כשהמתרץ הוא המקשה בעצמו שייך לומר אלא אף על פי שלא קדם לו תירוץ אחר וכן הוא בשבת פר׳ במה אשה כתבו התוספות לפי שרב עצמו היה המקשה שייך לומר אלא ע״כ׃ ומ״מ מצינו האמורא שחוזר בו ואינו אומר אלא וזהו לפי סברת רבינו חננאל אשר הביאו התוס׳ פרק הזורק צ״ח אבל הלכות גדולות כתבו דהרבה מצינו כן בגמרא שחוזר בו ולא אמר אלא וכן כתב הרמב״ן בשיטת בתרא אבל התוספות כתבו דשמואל שם לא בא אלא לפרש דברי רב בהנא ולכן אינו אומר אלא לפי שאינו חוזר׃

כלל ב׳ מצינו להר״ן פרק ג׳ דע״א באלפס שס״ב כלל מחודש גבי אמר אביי לא אסרה תורה וכו׳ וז״ל נאדי אביי מענין לענין ולא אמר אלא אמר אביי לפיכך נראה דכלהו מסרי דאביי איתנהו ואביי לא אמרינהו אהני אלא דגמרא מייתי מיסרי׳ דאביי לפרוקי מאי דקשיא ליה ע״כ׳

כלל ג׳ כל לשון אלא משמעו שחוזר לגמרי ולא במקצת וכן יראה מן התוספות פ״ק דמציעא ג׳ וז״ל אלא מחוורתא כדשנים מעיקרא נוכל לומר דהדר ביה ולא סני בטעמא דמפסיד הרמאי וכו׳ מיהו לשון אלא משמע דחדר לגמרי ע״כ וכן כתבו בריש יומא דלא אמר אלא משום דלא הדר לגמרי פעמים שאומר אלא ואינו חוזר אלא פירוש כן מצינו בפרק דם הנדה נ״ז אלא אמר רב ארא דומיא דעצם וכו׳ וזה לשונם אינו חוזר בו ממה שאמר אלא מפרש והולך מעט מעט׳

הדרך הג׳ הוא דרך הדחייה והיא שאין כוונת המתרץ אלא דחייה בעלמא להנצל מקושיות המקשה וכתב הרא״ש פרק החולץ דדרך הגמ׳ לדחות בכל דהוא והתוספות פרק אין דורשין י״ז כתבו זה לשונם רב אשי אמר אפילו תימא צרדין מותרין דחייא בעלמא היא דהא ס״ל לרב אשי נפרק בתרא דשבת צרדין אסורין אלא הכי קאמר דמהא ליכא למשמע מינה וכן הר״ן בנדרים פרק השותפין בסופו ז״ל אף על גב דאמר רב אשי מאן לימא לן דסודרה אי תפיס לא מתפיס דחייה בעלמא היא וליה לא סבירא ליה דהא בפ״ק דקדושין אמר דאי תפיס לא מתפיס עוד כתב דלדעת הרמ״בן כיון דפירכא קמייתא דרב אשי דחייה כל מאי דקאמר ליה הוי דחייה ולא לאפלוגי עליה׳ כשאני דוחין הסיוע לא מפני זה נדחת הסברא כן כתב הר״ן פרק ב׳ דנדרים׳

הנתיב הרביעי נתיב הפירוש

שלשה אנשים נצבים על מלאכת הקדש פירו׳ המשנ׳ והם בעל הברית׳ האמורא׳ והמסדר׳ ולכן ראוי לבאר ראשונ׳ דרכי הבריתא והיא נחלקת לכללים׳ הא׳ ידוע הוא שהבריתא לפרש כל סתום אשר במשנה באה ודרכה היא להרחיב הפי׳ יפה וכן כתבו התוספות בתמורה פ׳ כל האיסורין זה לשו׳ במתניתין לא רצה להביא משום דמשנה אין דרכה לפרש אבל בריתא אם היה אתנן נבעלת לכלב אסור היה לה לפרש ע״כ׳ וכיון שהבריתא לפירוש המשנה באה צריך שנמצא במשנה תיבות סורות על מה שפירש הבריתא עליה שאם לא כן יכולין אנו לומר משובשת היא וכן מצינו להוספות פרק ט׳ דנדה ס״ב על מה שאמר ריש לקיש לרבי יוחנן אם רבי לא שנאה רבי חייא מנין לו זה לשונם אם כן לעולם לא נתיב תיובתא מבריתא דמיתניי׳ בי רבי חייא וי״ל דבכלם איכא למימר כמו שאמר אילפא בתעניות ובכתובות כל דאמר מלתא דבי רבי חייא ולא פשיטא

לה ממתניתין וכו׳ והא הוה פשיטא ליה לר״ל דלא רמיזא במתניתין עכ״י

כלל ב מצינו מביא בריתא בלשון תנן כמו שמצינו כשמביא משנה בפר׳ כסוי הדם פ״ז תנן דם שנתערב במים וכו׳ והקשו התוספות אם משנה הי״א הא דקאמר לעיל במתניתא תנא הוה ליה לאתויי מתני׳ דהכא ותירצו דבריתא היא שכן מצינו בהחולץ דאמר תנן רשב״ג אומר כל ששהה ל׳ יום באדם אינו נפל ואינו משנה בשום מקום וטעם לזה מצאתי בשיטת חולין להרשב״א דף י״ט על הא דתנן הלוקח יין מן הכותים וז״ל משנה היא בדמאי פרק ו׳ ומיהו התם לא מסיים בה דברי רבי מאיר ורבי שמעון וכו׳ ואורחא דגמרא היא דכל בריתא דאית לה עיקר במשנה אמרינן עלה דתנן עכ״י ולפי מה שכתבנו לעיל בכלל ראשון שכל משנה צריך שנמצא בה רמוז מה שמביא בבריתא וכפי טעם הרשב״א היה ראוי שיאמר בכל בריתא תנן ויש לחלק שכשנזכר במשנה עיקרו של דבר בפירוש אז יאמר הגמרא על איתה בריתא תנן מפני שאז הרי הוא כמו אם הביא המשנה בעצמה ולא הביא הבריתא אלא מפני שהרחיבה הפירוש אבל כשאינו נגלה במשנה אלא רמוז לבד אז יאמר תניא׳ כשמביא בריתא להקשות אומר והתניא בלא אלף וכשבא לסיוע כתוב באלף כמו שפירשתי בנתיב המשנה ומשם הראה מה שיש בזה תוספת׳

כלל ג אין להקשות על הבריתא מאי קמ״ל תניא שהרי דרכה להביא מה שמביא במשנה ולהרחיב בפירושה ולגלות הרמוז כן מצינו בפ׳ השוחט ל״ת דתניא בהמה דקה שפשטה ידה וכו׳ ובעוף אפילו לא רפרף אלא גפו והקשו בגמרא מאי קמ״ל כלהו תנינהי ומשני עוף איצטריכא ליה דלא תנן וכתב שם הרשב״א סימן ל״ז וזה לשונו מאי קמ״ל רבא דאמר הלכתא כהאי מתנית׳ פשיטא דכלהו תנינהי במתניתין ומשני משום עוף דתני בבריתא דלא תנן במתניתין אבל לא אקשינן מאי קמ״ל תנא דהא כלהו מתניתא תנו מאי דתנן במתניתין עכ״י והם הם דברי רש״י וזה לשונו כלהו תנינהי לשון קושיא כלומר למה ליה לרבא לאשמעינן דהלכתא הכי הא סתם מתניתין הי״א׳

כלל ד מצינו שגדול כחה של בריתא שעמה יכול האמורא לחלוק עם התנא וכן מצינו בריש יומא ג׳ שהביא רבי יוחנן מימרא משום רבי ישמעאל והוא אינו סובר כן והקשו התוספות איך רבי יוחנן חולק עם רבי ישמעאל שהוא תנא ותירצו מפני שמצא בריתא לקמיה דתניא כותיה א״נ מדקאמר ר׳ יוחנן משמיה דרבי ישמעאל מכלל דרבנן פליגי עליה ואיהו סבר כרבנן׳ למדנו מן התירוץ הראשון כח הבריתא ומן הב׳ שכשאומר משמיה דפלוני אינו מוכרח שיסבור כמותו ויועיל זה לנו בנתיב ההלכה׳

כלל ה כמו שמצינו שהתוספות הקפידו בסדר המשנה וכמו שכתבנו כך ראוי להקפיד בסדר הבריתא שכן מצינו בפ״ק דמציעא ה׳ דתניא ד׳ צריכין כפירה במקצת שומר חנם והשואל נ״ש והשוכר וכתבו התוספות חל

שומר חנם פטור מכל חוץ מפשיעה ושואל חייב בכל חוץ ממתה מחמת מלאכה ונ"ש והשוכר חייב במקצת ופטור במקצת לכך תנא להו כסדר זה ושלא כסדר כתיבתם ע"כ׳

כלל ו מצינו מביא ברייתא להקשות אף על פי שיש חולק עליה כמו שהביאו התוספות פרק אלו נערות ל"ה דפריך התם מי איכא למ"ד חייבי מיתות שוגגין חייבין והא תנא דבי חזקיה וכו וכתבו שם התוספות דרבי חנאי מדרומא פליג דאייתי מתניתין כו׳ והא דאמר מי איכא למ"ד היינו משום דתנא דבי חזקיה עיקר שהיה שונה הברייתות של רבי חייא אביו והם עיקר ומותבינן תיובתא מינייהו׳

כלל ז מצינו שיקשה מברייתא אף על פי שיש חולק עליה מפני שסמך על דיוק משנה העוזרת לדברי הברייתא וזה לשון רשב"א בפרק אלו נערות משום הכי פריך מתנא דבי חזקיה אף על גב דאיכא דפליג משום דמדיוק מתניתין משמע כתנא דבי חזקיה והוי מצי למפרך ממתניתין לא דלא מצי למפרך אלא מדיוקא לכך פריך מתנא דבי חזקיה ואמתניתין קא סמיך וכן מצינו לפעמים דפריך ממתניתין ואברייתא סמיך וזה לשון התוספות פ׳ שור שנגח ד׳ וה׳ מ"א בדין הוא דבעי לאתויי ברייתא דבכל שוחטין בין בצור בין בקנה דמשמע לכתחילה לא דניתא ליה לאתויי המשנה ומ"מ סמיך אברייתא דשריא אפילו לכתחלה׳ דוחק הוא לומר דידע רישא דברייתא ולא ידע סיפא בהמה המקשה ע"ד׳

כלל ח כתב רשב"ם פרק יש נוחלין קל"ה זה לשו׳ כשאמרו הלכה כרשב"ג במשנתינו היינו משנה אבל ברייתא לא אלא הלכה כרבנן דמשנתינו מתניתין משמע׳ אבל היכא דאמרי משנה היינו נמי ברייתא כרא׳ בעלמא משנת רבי אליעזר קב ונקי ומה קי"ל כותיה בין במשנה ובין בברייתא׳

כלל ט כשאומר תני פלוני כגון תני דמי בר יחזקאל ברייתא כגון תני אבימי אנא מתניתא ידענ׳ ואבימי אמורא היה רבו של רב חסדא ואף על פי שהוא אמורא אומר תני משום שהיה מקובל מאותה ברייתא והוא היה שונה אותה על כן נקראת על שמו וכן כתב מוהר"י ששת שאלה ש"ה׳

אף על פי שהברייתות לא היו שגורות בפי הכל כמו שאמרו בכמה דוכתי מ"מ אין להרץ תירוץ זה אלא ע"צ הדחק כן יראה מן התוספות פרק טרף בקלפי מ"ג וזה לשונם לא פליג דרבי יהודה תימא דבתוספתא תניא בהדיא רבי יהודה מכשיר בקטן ושמא המקשה לא שמיע ליה ברייתא הנדה מבואר שעשו התוספות תמיהא והירצו בלשון שמא כנראה שתירוץ לא שמיע ליה הוא דוחק וכן בפרק ג׳ דשבועות כ"ט אמרו מסתמא דבה היה יודע הברייתא׳ מצינו בפרק עושין פסין י"ט דאמר רב פפא ברייתא לא שמיע ליה והוא לעיל באותה סוגיא דבר עליה והירצו התוספות דהיינו בתר דשמעה׳

כלל י כל מקום שאומר והא קתני אברייתא דלעיל קאי וכשאומר והתניא ברייתא

בריתא אחרת היא כן כתבו התוספות פרק מי שמתו כ"ה וביומא פרק הוציאו לו נ"י ·

כלל יא כתב מגיד משנה פ"ב דגניבה מצינו בריתא חולקת על המשנה ולא אמר בגמרא ורמינהי וזה לרוב הפשיטות שהיא חולקת ע"א מהם פרק הגוזל זוטא · כתבו התוספות ערובין פרק ד' ת"ש אנשי חצר כו' לא גרסינן תנן דאינה משנה בשום מקום אלא ת"ש גרסינן נראה מזה דלשון ת"ש על בריתא נאמר ·

כלל יב מצינו הגמרא שחלק בריתא אחת לשתים כן כתבו התוספות פרק גט פשוט קס"ו וזה לשונם אי הכי רישא נמי פי' ר"ת דהיינו בריתא קמיתא וכן נראה אף על פי שהגמרא חילקה לשתים שאמר בכל אחת תנו רבנן הגמרא היה יודע שכך היא הבריתא שנייה וכעין זה נראה לי בתחלת ראש השנה שמחלק הגמרא לתנו רבנן אף על פי שהיא אחת ע"כ וכן מצינו שמקשה הגמרא היינו רישא והיא בריתא אחרת בריש נדרים ד' אי הכי היינו רישא וכתב הר"ן לאו רישא ממש קאמר אלא כיון דאיתי' הך בריתא קמייתא מקמי דהך קרי ליה רישא כלומר ראשונה עד כאן ·

כלל יג כשיש בריתא חולקת והגמרא לא הקשה ממנה יש לומר דמשבשתא היא וכן מצינו בפרק בכל מערבין ל"ח שכתבו התוס' אין להקשות לרבי יוחנן מבריתא דדילמא לא מיתנייא בירבי חייא · כל תוספתא שלא הביא הגמרא כתב הרא"ש ריש יומא דמשבשתא היא ·

המפרש הכ הוא האמורא וגם הוא דרכו לפרש ולא לסתום כמו שכתב רשב"ם פרק ערבי פסחים ק"א והרשב"א פרק אלו טריפות זה לשונו הוה ליה לאמורא לפרש בהדיא שאינו דרך האמורא לסתום אלא לפרש וכן הגאון בתשובה זה לשונו אין מדרך האמורא שישמיענו חדוש מתוך דיוק שהוא אין דרכו לסתום אלא לפרש יותר מן המשנה והבריתא · כבר כתבנו בנתיב המתרץ דהא דאמרינן אין למדין מן הכללות היינו מתניתין או מתנית' אבל במימרא דאמוראי לא דאינהו ברוקא קא אמרי וקשה וכי אפשר שהאמורא דבר יותר בדיוק מהמשנה אבל עם מה שכתבנו בנתיב התירוץ הדבר מבואר והוא שמה שאמרו אין למדין מן הכללות היינו מפני שדרך התנא לדבר בדרך קצרה ולכן תנא ושייר דלאו כרוכלא הוא אבל האמורא דרכו לפרש ואם איתא שהיה לו חלוקה אחרת לא הוה שתיק מינה ·

כלל ב האמורא יש לו כח לשבש הבריתא אבל יש בזה חילוק אשר הביא האשרי פרק ג' דברכות זה לשונו אף על גב שהאמורא יש לו כח לשבש הבריתא ה"מ היכא דהאמורא יודע הבריתא ומשבש אותה אבל אם האמורא אומר סברא דנפשיה ונמצא בריתא דלא כוותיה אבריתא סמכינן דאילו האמורא היה יודע הבריתא לא הוה פליג עלה ·

כלל ג דרך האמורא לקצר הבריתות ואינו מביא אלא הלשון שממנו

מקשה

מקשה או מסייע וזה לאהבת הקצור כמו שנבאר בחלק המסדר ׳

כלל ד כמו שמצינו לשון הגמרא מדקדק בסתירת דברי התנא או כשיש בדבריו כפל כמו שכתבנו בנתיב המשנה כן מצינו שמדקדק כשיש סתירה או כפל בדברי האמורא ׳ וכאשר יקשה מסתירה אומר לשון תרתי ופירושו בתמיהה ר״ל תרתי דסתרן אהדדי ׳ כמו שמצינו בפרק ב׳ דקמא כ״א ד״דר בחצר חבירו שלא מדעתו אמר רב אין צריך להעלות לו שכר והשוכר בית מראובן מעלה שכר לשמעון ופריך שמעון מאי עבדתיה ומשני נמצא חבית של שמעון מעלה שכר לשמעון ופריך תרתי וכתב רש״י זה לשונו תרתי בתמיהא כלומר תרתי מילי דסתרן דהא שכר בית שמעון מראובן הוי דר בחצר שמעון שלא מדעתו ואמר צריך להעלות לו שכר ורישא קאמר אין צריך ׳ והליכות עולם כתב על כלל זה וזה לשונו יש מקומות דלא סתרן אבל נגען דבחד מינייהו סגי כההיא דפ״ק דקדושין דאמר שם אין יעוד אלא מדעת ואין יעוד אלא בגדול ופריך תרתי כלומר חדא מלתא נינהו ותרתי למה לי ׳ וכן בסוכה פרק הישן דאמר עד שיאור ויעלה עמוד השחר ופריך התם תרתי ע״כ ׳ ונראה לי שהראיות האלה שהביא אינם מכריחות שהרי באותה שהביא פרק הישן כ״ט מצינו שפירש רש״י זה לשונו דברים אלו סותרים זה לזה שיאור משמע שהאיר לו המזרח ׳ ויעלה עמוד השחר משמע קודם ע״כ ׳ ואני לא מצאתי מי שיפרש שם פירוש אחר וכאשר ימצא כפירוש הליכות עולם הדבר ידוע שכל לשון שיש לו פירושים אין כח להכריח דז״ל הכא קא מרחי לה וז״ל הכא קא מרחי לה ׳ וראיה שהביא מפ״ק דקדושין ג״כ אינו ראיה דאף על גב דלדעת רש״י משם יש לו להליכות עולם סיוע להר׳ אלחנן שהביאו שם התוס׳ פירושו תרתי דסתרן אהדדי דרישא אמרינן אין יעוד אלא בגדול משמע אפילו בגדול שלא מדעת מהני והדר אמר אין יעוד אלא מדעת אבל שלא מדעת לא מהני ע״כ ׳ וכיון דברוב המקומות משמע דסתרן ואפילו באותם שהביא הליכות עולם יש להם פירוש דלא כפירושו נראה מזה שהפירוש הטבעי כשאומר תרתי הוא להקשות מסתירה וכן נראה שהרי כשרצה הגמרא להקשות מכפל אומר תרתי למה לי דלשון למה לי היא קושיא מכפל ׳

כלל ה כשיש קושיא על האמורא מדידיה אדידיה וגם מן המשנה קשי׳ ליה ניחא ליה למקשה להקשות מסתירה אשר בדברי האמורא ההוא כן מצינו בפרק הקומץ י״ט דאמרינן בגמרא אמר רב כל מקום שנאמר תורה חוקה אינו אלא לעכב קס״ד תרתי בעינן וכתבו התוספות דהוה מצי לאקשויי דתנן שני מינין שבנזיר מעכבין אלא דניחא ליה לאקשויי דרב אדרב ׳

כלל ו אין מקשים מאמורא אאמורא וזה מוסכם ועם כל זה אם הוא גדול ומפורסם דרך הוא להקשות ממנו כמו שמצינו פ״ק דביצה נ״ו שכתב רש״י זה לשונו אף על גב דרב אמורא הוא מקשינן מיניה מפני שרבן של כל בני הגולה היה ברורו חוץ משמואל ע״כ ומשמע נמי פרכינן כמו שכתב הרמב״ן בשיטה

בתרא

בתרא ג׳ וזה לשונו אף על גב דאקשיה משמואל שאני שמואל דרב גובריה אבל אביי מאמוראי בתראי הוא ולא מקשינן מיניה עכ״ל וכן מרב כהנא מקשינן משום דגברא רבא הוא כמו שמצינו במעשה דרבי יוחנן דהיה חריף טפי מועד קטן כ״ו ובהגהת פרק המניח ל״ג בכתוב דמאדם חשוב כמו רב. או רבה פרכינן כאלו כתוב במשנה או בברייתא׃

כלל ז כמו שדרך הגמרא להקשות תנינא חדא זמנא כשנמצא במשנה כמו כן מצינו על האמורא שאומר עליו והא אמרה חדא זמנא ואם הם שנים שחלקו במקום אחר אומר והא אפליגו חדא זמנא וכאילו אמר היה ראוי לכוללן יחד במקום אחד ולא לחלקן בב׳ מקומות כן יראה מהתוספות פרק המדיר ע״ג׃

כלל ח כתב רשב״ם פרק בית כור קי״ז וזה לשונו היה ראוי שיקשה והא אמרה רב הונא חדא זמנא ודלמא חדא מכלל חברתה אתמר ומשום דמלתא דפשיטא הוא דהיינו הך לא חש הגמרא להקשות והא אמרה רב הונא חדא זמנא אלא היכא דלא דמו אהדדי הנהו תרתי מילי שפיר שיש שינוי לשונות בין זו לזו והטעמים שוים התם אורחיה דגמרא לפרושי׃

כלל ט כשמביא אמורא על דברי הברייתא או המשנה הוא מפני שנוכל לעשות פירוש אחר באותה ברייתא לכן הביא דברי האמורא לבררה והדר פריך מינה כן כתבו התוספות פרק זה בורר כ״ג ופעמים מביא אמורא על הברייתא ואין צריך אלא לרווחא דמלתא וכן מביא אמורא כאשר נודע שהברייתא לא מיתניא בי רבי חייא כן פירשו התוספות בריש שבת גבי נזרקה מפי חבורה אשר הקשו שם דהוי כמו יהודה ועוד לקרא וכתבו התוספות דהיא חבורת של תנאים ולדעת ר״י הביא נזרקה מפי חבורה על הברייתא משום דלא מיתניא בי ר׳ חייא׃

כלל י פעמים שהאמורא ישמיענו מה שהוא מפורש בברייתא וטעם לזה ראינו ממה שכתב רשב״ם ערבי פסחים ק״א מפני שלפעמים אין הכל בקיאין בברייתא וגם האמורא עצמו זמנין דלא ידע לה׃

הדרך הג דרך המסדר׳ ידוע הוא לכל שרב אשי סדר דגמרא כמו שהביאו התוספות בריש חולין ובשבת פ״ק ושאר דוכתי וראוי לכתוב הנה מה שכתב רש״י ריש השוכר את הפועלי׳ דאמר בגמרא רב אשי ורבינא סוף הוראה וזה לשונו כל האמוראים עד ימיהם לא היתה גמרא על הסדר אלא כשהיתה שאלה נשאלת בטעם המשנה בבית המדרש או שאלה על מעשה המאורע כל אחד אומר טעמו ורב אשי ורבינא סדרו שמועות אמוראים שלפניהם וקבעו על סדר המסכתות כל אחד ואחד אצל המשנה הראוי׳ והקשו קושיות שיש להשיב ופירוקים שראוי לתרץ הם והאמוראים שעמהם וקבעו הכל בגמר׳ מתיבי ורמינהי ואיבעיא להו והתירוצים שעליהם מה ששיירו אותם שלפניהם ואותם שאמרו לפניהם הקושיות והתירוצים לא קבעום בגמר׳ על סדר המסכתות והמשנה

שסדר

שסדר ובאו רב אשי ורבינא וקבעום ע״כ והכלל שעיקר מסדור הגמרא רב אשי הוא · וקשה לי דבפר׳ כירה מ״ג גבי פורשין מחצלת על גבי דבורים בשבת הקשה רב עוקבא לרב אשי והשיב סתמא דגמרא לא נצרכה וכו׳ ובסוף הסוגיא מביא תירוץ רב אשי ועל זה כתבו התוספות וזה לשונם מסתמא רב אשי השיב מיד לרב עוקבא כששאלו אלא שסדר הגמרא תירוץ שלו תחלה וכו׳ ואם רב אשי הוא המסדר והוא בסוף הביא תירוצו מה הוא זה שאמר שסדר דגמ״א שלו והלא רב אשי הוא המסדר ודוחק הוא לומר דתירוץ שלו חוזר לרב עוקבא דהוא אמר לה והוא מתרץ לה ועם כל זה שאל דעת רב אשי ועם מה שפירש רש״י לעיל ופי׳ שר לתרץ דקרי גמרא למה שהקשו הראשונים ותירצו על אותה שאלה ורב אשי סידרו כמו שמצאו · ואחר זה בא בזמנו רב עוקבא והקשה אותה קושיא ורב אשי השיב מיד אבל כאשר קבע הדברים קבע ראשונה מה שמצא מן הראשונים ואע״ג מה שאמר שסדר הגמרא תירוץ שלו מיירי על בני הישיבה אשר לפניו והם הנו׳ אותו תירוץ שמביא הגמרא סתמא ורב אשי קבעו באותו מנין ומצינו דסתמא דגמ׳ מקרי בני הישיבה שהרי על הא דתנן לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה הביא סתמא דגמרא איקמתא אחת ואהדריה דעת רב אחא בר יעקב וכתב הרא״ש שם דהלכה כלישנא קמא דסתמא דגמר׳ קאמר לה דהיינו רב אשי ובסוף לשינו מביא דעת רבינו יונה דפסק כלישנא בתרא משום דלישנא קמא לאו רב אשי אמרה אלא בני הישיבה שנשאו ונתני כרבר ועמדו בקושיא והוצרכו לתרץ כדוחק שלא יצאו חלוקים מבית המדרש עד שבא רב אחא בר יעקב שינויא רויחא ע״כ ולפי זה נאמר דתרי סתמא דגמרא נינהו חדא מבני הישיבה וחדא מרב אשי הוא כפי דעת הקדוש ההוא רבינו יונה ·

דרך האיתנים האלה רבינא ורב אשי · לקצר · לדלג · להפך · להוסיף · לשנות · לפרש · לסדר · לקצר ולדלג כבר הביאו הליכות עולם והם דברי התוספות כשמעתא דבהרת וכן אמרו בסכה פ״ק וככמה מקומות דדרך הגמרא לקצר משניות של טהרות ולא לבד בקצור לשון כי אם בקצור ענין או דין שכן מצינו בפרק לולב הגזול דאמר רבא הילך אתרוג זה ע״מ שתחזירהו לי ס׳ וכתבו התוספות אין הגמרא מדקדק תנאי למעשה והן קודם ללאו אף על גב דבדא מיירי ומקצר לשונו לפי שלא על הרוש זה בא לחשמיענו וכן בקניא דרבא פרק נ׳ דנדרים דפוקי בגמרא דאמר ליה פרעתיך כתב הר״ן דאמר ליה פרעתיך בכקצת ואי הכל היכי נקיט ס״ת הא לא מחייב אלא חיסית דליתיה בנקיטת חפץ לא מקצת חית והגמרא לא חש לפרש כיון דלאו בהה״א דינא עסיק ·

להפך בפרק תפלת מביא המשנה ומהפכת שינו שם סימן כ״ו תגור התחלת׳ כל שהוא משתגבר מלאכהו ושיריו ברזנו וכמדה כל שהוא א״ר ינאי מפת וכתבו התוספות וזה לשונם במשני׳ גרסינן תחלתו כל שהוא שיריו ברובו משתגמר מלאכתו ואיזה הוא גמר מלאכתו וכו׳ ודרך הגמרא כ כהפך

29

פעמים מסדר המשנה לפי הצורך משום דבפרק העור והרוטב בעי רובו טפח למאי הויתנא ליה בסוף ע״כ׳ להוסיף מצינו בפרק המפלת כו׳ דתניא המשרין שיעורן טפח שלייא׳ שופר׳ שדרה׳ דופן סכה׳ והאזוב׳ ואמ׳ בגמר׳ טפח שדרה מאי היא א״ר פרנך א״ר יוחנן שדרו של לולב צריך שיצא מן ההדס טפח ודקשו התוספות דתקשי מברייתא זו לרבי יהודה דאמר דאין צריך ומשני כתירוץ שני דברייתא לא תנא שדרה והגמרא קבע בברייתא שדרה משום דקים ליה הכי׳ לשנות ר״ל שינוי סגנוא כמו שמצינו ריש כיצד מברכין וזה לשון דהתוספות אלא סברא הוא דאסור לאדם שיהנה מן העולם בלא ברכה וקרא רנסי״ג לע״יל אמסכת׳ בעלמא והגמרא היה סבור דלסיד גמור הוא ע״כ וכן מצינו שמהפך הסבר׳ ממסכתא למסכתא כמו שמצינו בריש מציעא ד׳ דקאמר דלרבי מאיר עדים מחייבין אותו אשם והקשו התוספות דבארבע שומרין תנן דעדים אין מחייבין אשם ומוקי לה בפרק הגוזל דלרבי מאיר היא׳ ותירצו דסוגיא דהכא דלרבי מאיר עדים מחייבין אשם לא יעמיד ההיא משנה כרבי מאיר אלא כאוקמתא אחרת דאוקי התם וסוגיא דהתם דלרבי מאיר עדים לא מחייבין אשם לא סבר כסוגיא דהכא אלא כמסקנא דהכא וכן ריש יבמות ה׳ כתבו התוספות וזה לשונם סוגיא דהכא סברה דאיצטריך ראשו לאשמועינן דהקפת כל הראש שמה הקפה אבל ההיא דשני נוירים סוברת דמסברא ידעינן לה ע״כ׳ לפרש׳ ר״ל שדרך רב אשי לפרש בכל ענין כל הצורך׳ אין להקשות והלא אמרת שדרכו לקצר ואפילו בענין אחד הין שהרי אמרנו הטעם למקלה למה קצר ולא פירש בההיא דקניא דרבא ותה״א דאתרוג וכאשר האמר למראית העין מצינו הגמרא מקצר עד שהוצרך פירוש ופירוש לפירוש יש להשי׳ שאם קצר במקום אחד כבר האריך ופירש במקום אחר כמו שכתבו התוספות ריש פ״ק דנדרים דרגילות הגמרא הוא לקצר במקום אחד ולהאריך במקום אחר׳ וכן כתבו התוספות פרק מי שאחזו ע״ב דכיון דדקדק במקום אחר לא חזר לדהאריך וכמ״ש דברי תורה עניות במקום אחד ועשירות במקום אחר הלא תראה דברי הר״ן בנדרים בב׳ מקומות בפ״ק י״ב גבי איזהו איסור וז״ל הך סוגיא סוגיא קיטא היא דלא פריש גמרא מאי אתא לאשמועינן אלא סמך אסוגין דריש פרק שבועות שתים בתרא דאמרינן התם תאי לישנא מ״מש ופירש מאי אתא לאשמועינן והכא אהתם סמיך וכן בפרק ד׳ נדרים ל״א ה״ל לא חש לפרש בדקייצי דמיה דאפרק הספינה סמיך וכן נמי התם לא חש לפרושי רמ״ירי בזבינא חריפא כי הכא משום דההיא סוגיא דהתם אהכא סמיך׳

כלל א כאשר תראה המסדר שיתרץ תירוץ מבואר הבטול והוא סתמא דגמרא יש לנו לומר שאין כוונת המסדר אלא להרחיב ולפרש הענין ההוא דרך קושיא ותירוץ וכמו שכתבו התוספות בסוגיא דמתקנין לו אשה אחרת י״נ וזה לשונם בקצור המתרץ היה דעתו לתרץ כדמסיק אלא שבעל הגמרא לא מסיק למלתיה של מתרץ והולך ומדקדק בפירושא דמלתיה כלומר היכי בעית

למיעך

למימר דמגרש על תנאי אי דאמר כך וכך יש להקשות אלא דאמר כך ג״כ קשה עד מסקנא ומלתא דשינויא ולא מתוקמא אלא כדמסיק עכ״י והדרך רש״י כך הוא במעט שנוי וכבר פירשתיו בנתיב המקשה וכן פ״ק דסוכה סימן ט׳ כתבו התוספות אורחא דגמרא לפרש דרך קושיא ותירוץ וכן בפרק ט׳ דנזיר סג״נתכו התוספות וזה לשונם הגמרא הולך ומפרש פשיטות דרבא דרך קושיא ותירוץ וכן בפרק ג׳ פינין ל״ה וכן כתב הר״ן בגיטין גבי לרמאי לא חיישינן תקס״א · מצינו במאי מוקי לה ופירש רש״י דאינה קושיא אלא פירוש בעלמא חולין ק״ט · מצינו לשון קושיא ואינו אלא פירוש נפרק התקבל כ״ד ·

כלל ב אמרינן תינח אמרה קבל למה לי הא כגי וכו׳ קרע למה לי וכתב הרשב״א דף פ״ט זה לשונו לאו למימרא דמעיקרא קשיא ליה למה לי אמרה דלעולם צריכה כת אחת שיאמר בפנינו אמרה אלא פרושי מפרש מתניתין כלומר תינח אמרה דעלה לא מקשינן כלום וקרע למה לי אינה קושיא לרב חסדא אלא לברורה למתני׳ קא בעי עכ״י פרק אלו מציאות כ״ה לפיכך דרבי טרפון למה לי דאינו אלא פירוש ·

כלל ג כבר כתבנו דדרך המפרש לפרש הדברים כסדרן לכן בפ״ק דיומא י״ט הקשו התוספות מאי שנא דכי תנא להו ברישא נקט לשכת המלח ולשכת בית הפרוה ול׳שכת המדיחין וכי מפרש להו מפרש לשכת המדיחין והדר לשכת בית הפרוה ונתן שם טעם בזה ·

כלל ד אין דין קדימה באמוראין וכן כתב הליכות עולם וזה לשונו דרך הגמרא לסדר דברי האחרונים לפני הראשונים כמו בשמעתא קמיתא דפרק אין מעמידין דמסדר התם דברי רבינא ורבא לפני דברי רבי פרת שקדם הרבה והטעם משום דכל אחד מוסיף על חבירו ומאן דטפי אחבריה ראוי לקבעו באחרונה אי נמי משום דדברי רבי פרת עיקר קבעו באחרונה עכ״ל למדנו מזה ב׳ טעמים למה משנה הסדר · הא׳ שהמוסיף ראוי לקבעו באחרונה · והב׳ שמי שהוא עיקר ראוי לאחר והטעם הא׳ הביאו הרא״ש בכמה מקומות כמו שנבאר בנתיב ההלכה והטעם הב׳ הביאו התוספות בכמה מקומות · מצינו טעם ג׳ להר״ן פרק אין בין המודר מ״כ אשר באותה סוגיא בהתחלתה הביא דברי רב ושמואל ואחריהם רבי יוחנן וריש לקיש וזהו כסדרן ובמסקנא הביאם להפך ועל זה כתב הר״ן דטעמא משום דכל שקלה וטריא דאותה סוגיא נקטינן דרבי יוחנן ור״ל קיימי אמילתא דרב ושמואל ופליגי עלייהו ולכן כי הדרי במסקנא ואמרי דלא פליגי מקדימין לרבי יוחנן וריש לקיש לומר דלא פליגי עלייהו ולאו אמלתייהו קיימי עכ״י מצינו טעם ד׳ והוא קדימת המציאות כמו שמצינו בפרק המפקיד ל״ה דאמר רבא מכי מטא אדרכתא אביי אמר עדיו וחותמיו וכן רבה אמר מכי שליםו ימי אכרזתא ופירשו התוספות דהקדים רבא לאביי ורבה משום דאדרכתא קודם לאכרזתא ומגרי אביי דאמר עדיו וחותמיו מיושב טפי לשנות בתר דברי רבא עכ״ל וכן בפרק

30

שבועות שתים ו׳ קבע דברי רבא אחר דברי רב אשי ויום שמת רבא נולד רב אשי נכתבו התוספות שרבא על המשנה חוזר ליישבה אלא מפני שעל פי דרכו יתורץ קושיא שעליה בא רב אשי לכן קבעו באחרונה כתב הרא״ש פרק הזהב קל״ט לא מצינו בכל הגמרא שקבע רב אשי דברי רבא קודם אביי כי אביי מלך קודם רבא נהיה פותח התחלה בבית המדרש לכן נקבעו דבריו תחלה טעם ה׳ והוא שמסדר האמוראים כל אותם שאמרו סברא אחת יחד אמרינן בפרק ערבי פסחים קנ״ג רב אמר יקנה״ו ושמואל אמר יה״ק ורבה אמר יה״נק ולוי קנה״י ורשב״ם מהפך הסדר משום דרב ושמואל ולוי חברים היו והתוספות כתבו דאין צורך דהגמרא נקט כל אותם שאומרים י״ן תחלה׳ טעם ו׳ כתבו התוספות ר״נ ל״א קאי על דברי שמואל דהא איהו קשיש מיניה ועיקר דבריו של ר״נ גבל גאמר ביבמות והגמר׳ קבעו הכא לפרש מלתא דשמואל פרק ר׳ ישמעאל נ״ו

הנתיב החמישי הוא נתיב הבעיא והפשיטות

דרך הבעיא הוא בעי פלוני או איבעיא להו או מאי בינייהו וידוע שלשון מאי בינייהו הכוונה לומר ששני התנאים שוים ומסכימים בדין ולא חילקו אלא בטעם יש לחקור מה נפקותא דדינא יש בין שני הטעמים דאי לאו הכי למה חילקו בטעם ולכן שיאל מאי בינייהו׳ ודרך המעיין אם הוא פשוט מאי דאיכ׳ בינייהו דבעי מה עלה ברעת השואל וכי לא ראה מאי דאיכא בין האי טעמא להאי טעמא וכן מצינו בתוספות פרק חזקת ל״ו דבעי מאי בינייהו והקשו התוספו׳ דטובא איכא בינייהו ותירצו וכן בפרק חזקת נ״ב אשר שאל מאי איכא בין רבא לר׳ אלעי והקשו התוספות דאיכא טובא ובדרך זו הלכו התלמידים גם לפשוט איכא בינייהו כך וכך אם מצאו דברים אחרים שהיה יכול לומר דאיכא בינייהו אבל שאלת זו אינה מוכרחת ר״ל שנשאל למשיב מדוע לא אמר דברים אחרים דאיכא בינייהו שהרי התוספות לפעמים אמרו הכשיש יותר נקט ופעמים אמרו חדא מינייהו נקט׳ הפשוט יותר נקט מצינו בפרק בנות כותיים סימן ל״ח אשר כתבו התוספות וז״ל איכא בינייהו שופעת וכו׳ איכא בינייהו טובא כל הנך דפריך בסמוך אלא הפשוט יותר נקט והדא מינייהו נקט מצינו בפרק תמניא ל״ג גבי הקדישו ניזקא איכא בינייהו אשר הביאו התוספות כמה דברים שהיה יכול לומר דאיכא בינייהו ומשני הוא מינייהו נקט ותירוץ זה הביאו התוספות בכמה דוכתי ואפשר שנאמר שהטעם הוא שכיון שהפושט סלקו בא״ז לא חש עוד להאריך וכמו שכתבנו בנתיב המקשה אבל קשה דבפרק חזקת פריך אמאי לא משני איכא בינייהו חרפי ואפלי כדמשני בע״א וכו׳ ומאי קושיא התם נמי חדא מינייהו נקט וי״ל דההיא דחזקת לא הקשו דלימא איכא בינייהו אחר אלא משום שכבר תירצו תירוץ זה במסכתא אחרת וה״ש כדמשני בע״א אבל במקומות אחרות אמרינן חדא מינייהו נקט ותמיהא לי על מוהר״יבר ששת

אשר הוציא נפקותא דדינא במה שלא אמר איכא בינייהו אחר וזה לשונו שאלה
דל"ג כי אמרינן בפרק הבא על יבמתו מאי בינייהו איכא בינייהו דארסה אי נמי דנפל
מדקלא ומה הוה ליה למימר נמי דאיכא בינייהו גירושין אלא ודאי בגירושין מותרת
וכו' ומאי קושיא כפי מה שכתבו התוספות בכמה מקומות דחדא נקט וי"ל דההם
דייק בר ששת משום דהא נחית למניינא וכיון שכן דנקיט תרתי אמאי לא אמר
תלת ואילו לא היה מתרץ אלא בחדא לא חוה קשיא עוד קשיא לי מאותם מקומות
דקאמרי התוספות דאיכא טובא ותדא נקט למה לא הקשו הם דבעיין מאי בעי כיון
דאיכא טובא · ואפשר שנאמר שדרך התוספות כדרך הגמרא שאינם מקשים
אלא מה שיוכלו לתרץ כמו שכתבנו בנתיב הסקשה ובאותם מקומות דאיכא טובא
ולא ראו התוספות טעם לבעיין שתקו ממנו · אנ"ב באותם מקומות שלא מצינו טעם
מאי בעי אפשר שנאמר שאינו בעיא אלא פירוש והוא לשון נרדף עם איכא בינייהו
כמו שנפרש בסמוך ·

כלל ב ולמדנו אותו ממה שכתב הרשב"א פרק חזקת מ' דאמרינן הה"ר מתנה טמירתא אמר רב יוסף דאמר לסהדי איטמרו וכתבו לה איכא דאמרי אמר רב יוסף דלא אמר להו תיתבו בשוקא וכתבו לה מאי בינייהו איכא בינייהו סתמא והקשו התוספות דאיהך גרסא קשה לר"י מאי בעי מאי בינייהו הא בהדיא חולקין בסתמא ותירץ הרשב"א ז"ל וזה לשונו איכא למימר מאי בינייהו לאו דוקא אלא בעי לפרושי דפליגי בסתמא כדמשמע ובעו למפלג עלה לקמן בסמוך ע"כ יצא לנו מפירוש הרשב"א ז"ל שכאשר לא נמצא לבעיין מאי בעי שדהרי הפשיטות מבואר אז נוכל לומר שלשון מאי בינייהו איכא בינייהו הוא לשון נרדף ובניחותא גרסינן ליה אלא שהתוספות לא הביאו חילוק זה ·

כלל ג דרך הגמרא לקבוע בבעיא מה שנראה לו ששואל כמו שמצינו בפרק המקבל דבעו מרב ששת קבלן עוכר בבל תלין או לא אומן קונה בשבח כלי וכו' ובהגוזל קמא קמ"ט מוקי לה בשליח דאיגרת דלא שייך אומן קונה בשבח כלי וכתבו התוספות שהם שאלו סתם והגמרא מפרש שאלתו שסבור שמזה מספקא ליה וכן כתבו בפ"ק דשבת גבי הזמינו לבית הכסא מהו ·

כלל ד מצינו ששואל מה שהוא פשוט מן הברייתא אלא ששאל הלכה מאי כמו שמבואר בריש כתובות דבעי מהו לבעול בתחלה בשבת ופרש"י לא ידע ברייתא דלעיל אנ"י ידע ובעי הלכה מאי וכן כתבו התוספות שם ובפ' נערה נ"ג גבי בעיא דארוסה יש לה מזונות ובפרק נ' דנזיר י"ט פירשו דשמיע ליה ברייתא ובעי טעמא מקרא ·

כלל ה אשכחן דבעי דבר שהוא פשוט ולא בעי אלא משום דאית ליה בעיא אחריתי כן מצינו פ"ק דחולין י"ט דבעי בגמרא שחט במקום נקב מהו והקשו התוספות דפשיטא דכשרה מידי דהוה אמצא חצי קנה פגום ותירצו דלא נקטיה אלא משום דבעי למבעי אחריתי · פעמים שהיה יכול
לעשות

לעשות הבעיא כ״ד על האוקמתא קמייתא ונטר עד לבסוף ובע״י מעילה פ״ק בפירו׳ רש״י אין רגילות לסבעי אדרא סלתא בחרי דוכתי כן פירשו התוספות פ׳ בנות כותיים סי׳ ל״ז

כלל ו כתב מגדל עוז ז״ל מקובלים אנו מפי רבותי׳ בעלי התוספות שכל זמן שהבעיות רבו׳ אומר על מקצתן אם תמצא לומר והוא הוא פשיטות הבעיא והדבר ברור לגמרא ולהכי א״יל כסדר דגמרא בסוגיא נהדיא שיטתא והכי איתא ריש פרק ד׳ וה׳ גבי מועד למינו דפסקינן כרב פפא מהך טעמא ע״כ הלכות אישות מגדל עוז רל״בי

כלל ז מצינו דבעי בעיא והוא מחלוקת בברייתא אלא שרצו לדעת פירו׳ הברייתא משום דסוברת דלא פליגי וסוברת דפליגי יכתיך בעייתו יתברר הדבר כן מצינו בפרק המוכר פירות צ״ז דבעי רב כהנא סרכא חמר חיוור מהו א״ל אל תרא יין כי יתאדם וכפרק ערבי פסחים ק״ח הנ״א ארבע כוסות הללו צריך שיהא בהם כדי רביעית אחד חי ואחד מזוג אחד חדש ואחד ישן רבי יהודה אומר צריך שיהא בו טעם ומראה יין ואמרינן בגמרא מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב אל תרא יין כי יתאדם ופירשו שם דמספקא ליה לנעיין דלמא ת״ק נמי בההוא ישן וחדש בעי נמי מראה יין ורבי יהודה אע״ג דקאמר ר׳ יהודה אמר פרושי מפרש כדאשכחן בכמה דוכתי וא״כ הבעיא פשוטה או דילמא רבי יהודה חולק כדמשמע פשטה לת״ק חיוורין כשר ואז תפול הבעיא הלכה כמאן ומשני אל תרא יין כי יתאדם כלומר טעמא ברירה אית ליה לרבי יהודה וא״כ כדידיה פסקינן וכן מצינו דבעי בעיא והיא משנה מפורשת וכתבו התוספות דבעי משום דב״ה פליגי ושמא הלכה כוותיה פרק הזהב מ״ד י

כלל ח מצינו לפעמים דמקשה קושיא ואינה קושיא אלא לשון בעיא כדי לפרש הענין כן פי׳ הרשב״א פרק חוקת ל״ט גבי הא דאקשי בהאי זכותא דמפיק מלוי ליפקה מיהודה זה לשון בקצור בעיא בעלמא היא כי היכי לפרושה דהא משכחת לה בכמה גווני עד כאן י

כלל ט פעמים דבעי הרי בעיי והכ׳ פשוטה עם פשיטות הראשונה ומ״מ בעי וכבר נתן רש״י בזה טעם אמרינן בפ״ב דכתובות פ״ב בעו מיניה מעולא יבם ואח״כ חילץ מהו לא עשה ולא כלום חילץ ואח״כ יבם מהו לא עשה ולא כלום מתקיף לה רב ששת השתא יבם ואח״כ חילץ לא עשה ולא כלום חילץ ואח״כ יבם מיבעיא ומשני ב׳ מעשים הוו ופרש״י מי ששאל זו לא שאל זו ולא שמע האחרון את הראשונה שלא נשאלו יחד בבית המדרש י פעמים שהבעיות נשאלו יחד והגמרא סדרם כל אחד במקומה כן כתב רשב״ם פרק ערבי פסחים י

כלל י מצינו מאי בינייהו שפירושו מאי פלוגתיה אמרי׳ בפ׳ בנות כותים ל״ח בשלמא ללוי היינו דאיכא בין ב״ש וב״ה אלא לרב מאי בינייהו ופרש״י כלומר במאי פלגי ומאי טעמייהו דב״ש דמטמאי וכן בפר׳ המפלת כ״ב פרש״י

מאי בינייהו מאי פלוגתייהו וכן בפרק המוציא יין ע"ש ׃

כלל יא פעמים שיכול למפשט מדברי האמוראים ולא רצה אלא ממשנה או ברייתא כן כתבו התוספו' פ"ק דיומא י"ט וכתבו דכה"ג צריך לומר אהא דאיבעיא לן בפ"ק דמציעא ובפרק הכותב אי אלמנה מן הארוסין אית לה כתובה ולא איפשיטא אע"ג דבכמה דוכתי בגמרא משמע בפרק נערה ובפ' האומר דאית לה כתובה כמו שהוכיח שם רש"י וכן כתבו התוספות פרק כלל גדול ע"כ ׃ כשאומר במאי קא מפלגי היא שאלת טעם מחלוקתן וראוי להשיבת באיזה משניהם קשיא ליה אע"ג דבפ"ק דיומא ד' פרש"י מה ראיה מביאין לדבריה' דמשמע דלא ניחא ליה בחד מינייהו אבל הרשב"א פרק ב' דגיטין גבי אין גט יוצא מתחת ידי שניהם דפריך במאי קא מפלגי כתב ז"ל מ"ט דר' יהודה דמכשיר ובלישנא בתרא מאי טעמייהו דרבנן קשיא ליה וכתב דלרש"י ור"י אף ללישנא בתרא טעמא דרבי יהודה קשיא ליה יותהייב לפי' רושים אלו שהכל כפי מה שהוא ענין וכפי מה שיכריע המעיין ׃

הדרך הב הוא דרך הפשיטות ויש בו כללים ז' הא' לפעמים הבעיא לא פשטוה במקומה ופשטוה במקו' אחר וכן כתב הרשב"א פרק השולח ס"ח וז"ל איכא בגמרא דקאי הכא בתיקו ומפשטא בדוכתא אחרינא וחדא מנייהו לעיל דאיבעיא לן מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה ׃

כלל ב מצינו פשיטות מסוגיא בגמרא פרק כיצד הרגל כה"ג תיפשוט דפי' פרה בחצר הניזק וכתבו התוספות שם דבריש שבת איכא נמי תפשוט מדבעי רב ביבי בר אביי לא פשטינן מאמוראי כתבנו לעיל בחלק הבעי' ׃

כלל ג לא פשטינן מן המשנה כאשר יש לה פירושים כמו שמצינו פ"ק דיבמות י"א הקשו התוספות וזה לשונם וא"ת לרב חסדא שרוצה לדקדק דסוטה דאורייתא שרי' אקשי ליה מתניתין דפ"ק דסוטה אינה מתייבמת וי"ל דהוה אמינא דהא דקתני שאינה מתייבמת היינו מדרבנן אף על גב דהתם מוכח דמיירי מדאורייתא מ"מ מכח המשנה עצמה אין להוכיח ׃

כלל ד היה יכול לפשוט מן המשנה ומביא הברייתא כדי להקנה על פי דרכי כן כתבו התוספו' פרק מי שמת קנ"ט גבי נפל הבית עליו וכו' ׃

כלל ה פעמים שראשונה עלתה הבעיא בתיקו והדר פשטוה בפרק השוכר ס"ח ה"ל אף על גב דפשטינן לה בפ"ג מ"מ עלתה הבעיא בתיקו והדר פשטיה בבית המדרש ושוב פשטוה וכה"ג מצינו בפרק המפלת גבי מחלוקת בעכור אבל בצלול לא ׃

כלל ו בדבר דאתי באגב לא פשטינן מיניה שנינו בפרק ספנין דמפנין תרומה ודמאי ומעשר ראשון ומעשר שני וכו' ובכלהו פריך בגמ' פשיטא ומשני לא צריכא שנתן את הקרן ולא נתן את החומש וקמ"ל דאין החומש מעכב וכתבו התוספות אע"ג דאיבעיא לן בפרק הזהב ולא פשיט מהכא משום

דהוה

32

דהוה מצי למדחי דאגב אחריני תניא וכן פירשו בערובין ל"א׳

כלל ז כתב הרשב"א פרק יש נוחלין מצינו הרבה בגמר׳ דמעיקרא פשיטא ליה והדר מבעיא ליה כדי לפרשה׳ פעמים שפושט מכח סתם לבר כמו שמצינו בריש ברכות י"ז דפשיט יהוידע בן בניהו מבניהו בן יהוידע משום דמסתמא ממלא מקום אביו היה׳

הנתיב הששי נתיב הפלוגתא

מתפשט לג׳ פלוגתא׳ ילפותא׳ וסיעתא׳ בחלק הפלוגתא כללים יש בו׳ הא׳ כל מה שנוכל לקרב הדעות שלא לאפושי במחלוקת הוא דנכון כמו שמצינו בכיצד מברכין מ"א בההיא דפתיתין שהקשו התוספות לרש"י דאין סברא דפליגי בהפוך סברות דלרב הונא פתיתין שהם גדולים עדיפא ולרבי יוחנן שלמה עדיפא׳ וכן בתמורה י"ב ז"ל סברת אמוראי המוכרח כזו לא מצינו ע"כ׳ וגדולה מזו מצינו שהגמרא מהפך לשון רבים ליחיד כדי למעט המסברות אמרינן בפ"ק דנדה ח׳ מאן חכמים רבי אליעזר׳ וכתבו התוספות אע"ג דתנא בלשון חכמים ניחא ליה לאוקמה כרבי אליעזר ולא לימא שלשה מחלוקות בדבר וכן בלשון איכא דאמרי אמר תקשה הרב רבינו שמשון ממקוצי בפ"ק דיום טוב גבי מחלוקת בשכלין דבכל הגמרא לא מצינו איכא דאמרי שהוא להפך מן הראשון אבל מצינו לישנא קמא ד"ח׳ ואיכא דאמרי בהא נמי פליגי׳

כלל ב מצינו בגמרא כמה כוגיות המוכות אביא כהם ואחריהם טעם החפוך׳ הא׳ פרק תכפלת כ"ג אמר רבא ושט נקוב אמו טמאת לידה קסבר טרפה חיה ורב חסדא אמר טרפה אינה ה"ח וזה המחלוקת ג"כ בפ"ק דתמורה גבי רגלת של זו עולה ובפ"ק דבכורות הוי פלוגתא איפכא דרב חסדא סבר טרפה חיה ורבא סבר אינה חיה׳ ב׳ סוגית ידים מוכיחות פלוגתא דאביי ורבא בריש נדרים דאביי אמר הויין ידים ולרבא לא והוי המוכרח בנזיר כמו שכתבו בתמורה פ"ק׳ ג׳ פרק כיצד צולין פ"א גבי כי דרך מהדרך רחוקה וכו׳ ובנזיר בסופו ליתא כהאי גוונא׳ ד׳ בריש השולח גבי מתנה מבוטלת ובפרק בתרא דכריתות גרסינן איפכא והיא מן הסוגיות ההפוכות׳ ה׳ בריש פ"ק דקדושין י"ד גבי מלוה על פה גובה מן היורשין ובשלהי בתרא הוי המחלוקת להפך דלהר"ן הוי מן הסוגיות הפוכות׳ ופרק הניזקין כ"ג גבי בראשונה היו אוסרין המטמא והמנסך׳ ובהגוזל בתרא הוי איפכ׳׳ ז׳ פ"ק דיומא מ"א גבי נזיר אם צריך העברת תער ובפ"ק דתמורה הוי איפכא׳ ח׳ הביא הר"ן פרק השולח תקע"ז פלוגתא דרב ושמואל גבי גדילים תעשה לך׳ דסוגיא דסכה מחלפא מסוגיא דפרק התכלת׳ ט׳ סוגיא דניקף ומקיף מתחלפת בפ"ק דבתרא ובקמא פרק כיצד הרגל וכמו שכתב הרשב"א שאלה רצ"ת׳ בשבועות כשמעתא דשוענו שור ושה שמתחלפת בכתובות במתניתין דהפוגן

את חבירו פרי יין וכמו שהביא הרשב״א שאלה רצ״ח ויש הרבה כיוצא וכאשר ראיתי שהטורח בקבוצם הרבה והתועלת מועט אחרי שכבר נודע לנו שיש סוגיות מתחלפות קצרתי וטעם החלוף כתבו התוספות בשם ר״ת בפרק המפלת כ״ג דהוא כאיכא דאמרי וכן כתבו בבתרא סימן ק״לח וכן כתב הרשב״א שאלה רצ״ח והר״ן בפ׳ השולח תקע״ו כתב וזה לשונו בקצור מה שמצינו בגמרא סוגיות מתחלפות היינו או משום דבההיא סוגיא לא שמיע לן בריתא דשמעינן לה בתר הכי באירך או משום דבתר הכי מתחדש אוקמתא וסברא חדתא ע״כ׳

כלל ג כשיבואו אמוראים סתם וסובל ענינם פירוש אשר ממנו יראה שחולקין ופירוש שאינם חולקין יש לנו לפרש הפירו׳ אשר יראה שאינם חולקין ואפילו שהוא פירוש רחוק מאד כן כתב הר״ן בשיטת מציעא׳

כלל ד אין לאמוראים להביא במחלוקתם אלא החלוקה שבה חולקים אבל לא המוסכמת וכמו שכתבנו בנתיב המקשה וכן מצינו בפרק בנות כותיים ל״ז דתניא אין לידה סותרת כזיבה ואיבעיא לן מהו שתעלה אביי אמר אינה סותרת ואינה עולה ורבא אמר אינה סותרת ועולה ותמהו התוס׳ כי מה להם לאביי ורבא להזכיר סתירה לא היה להם להזכיר אלא עליה לבד דפליגי בה׳ ע״כ׳

כלל ה כשהגמרא אומר לעולם וכו׳ הרי הוא חולק וזהו לפירוש התוס׳ כמו שמצינו בפרק כיצד צולין פ״ב דאמר בגמרא רב זביד אמר לעולם וכו׳ ופרש״י דרב זביד לא פליג אלא מפרש והקשה ריב״א כי לא מצינו בשום מקום שיאמר לעולם כדי לפרש׳

כלל ו מצינו במשנ׳ לשון יחיד כנרא׳ שהם חולקין ואינו כן כן מצינו להר״ן פרק התקבל תקפ״ו זה לשונו רשב״ג אומר אם מעצמו הרי זה גט אעפ״י שמשנתינו בלשון יחיד לא פליגי רבנן עליה ויש כיוצא בזה בשבת וביום טוב גבי רשב״ג אומר לא כל הכיבדין שוין ובפרק אלו קשרים רבי אליעזר אומר קושרין לפני הבהמה ובכתובות רשב״ג אומר הכל כמנהג המדינה ע״כ׳

כלל ז כתב הליכות עולם וזה לשונו כל מקום שיש מחלוקת בין החכמים אומר הגמרא בחכם אחרון פלוני אומר שמקדים שמו לאמירתו ולא אמר אמר פלוני וכלל זה יהיה שמור בידך שכל מקום שתמצא בגמרא פלוני אומר בידוע שהוא חולק אמר פלוני בידוע שאינו חולק ולא בא אלא לסייע או להוסיף ע״כ וכן כתב רשב״ם פרק יש נוחלין קכ״ב ה״ג אמר רב יהודה וכו׳ ולא בא לחלוק מדלא קתני רבי יהודה אומר ומ״מ מצינו בפ״ק דקמא י״ג ומעלה מעל בה לרבות קדשים קלים דברי ר׳ יוסי הגלילי בן עזאי אומר לרבות את השלמים ופרש״י דבן עזאי מלתיה דרבי יוסי מפרש׳ הנה שאמר פלוני אומר ועכ״ז אינו חולק אלא מפרש ובגמרא עצמה מצינו בפ״ק דמציעא י״א ריש לקיש אמר קטנה אין לה חצר ואין לה ד׳ אמות רבי יוחנן אמר יש לה חצר ויש לה ד׳ אמות ומסיק בגמר׳ מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי׳ ריש לקיש מיירי לענין מציאה ור׳ יוחנן לדין גט

ובמועד קטן רב פפא אמר סלו סלו וכו׳ וכתבו התוספות דלא פליגי אלא אורחא דמלתא כל חד וחד מסיק ארעתיה מאי דלא מסיק חבריה עכ״ל אשר יראה שאף על פי שאמר פלוני אומר אינו חולק׳ כלל חדש הרא״ש סוף פ״ק דקידושין זה לשונו לכן סמך רב אשי דברי רבי אליעזר בתר ר׳ ינאי לאשמועינן דפליג עלהו דלא קאמר רבי אליעזר אומר לפי שלא היה בדורו של רבי ינאי׳

כלל ח כשהגמרא אומר זו דברי פלוני על הסתם פליג עליה ולא סבר כוותיה וכן כתבו התוספות בפרק חוקת ל״ח ז״ל זו דברי סומכוס משמע זו ולא סבירא ליה אע״ג דמוכח בפרק בית כור דאיכא זו וסבירא ליה מ״מ התם זו לא ס״ל וכן כתב הר״ן פרק אלו נערות דזו לא ס״ל כל דהיכא דלא מפרש בהדיא זו וסבירא ליה׳ כשאומר הני פלוני על הסתם סבר כוותיה אמרינן בריש עירובין ט׳ הני ר׳ חייא וכו׳ ואם איתא דלא סבר למה ליה למתנייה והקשו התוספ׳ בסדר עולם מצינו תני ולא סבר ומשני דהיינו דברי הראשונים ממנו אבל דברי בר פלוגתיה לא תני אילא סבר׳

כלל ט מצינו בפרק ב׳ שעירים שסבירא מימרא דרב דימי ואח״כ מימרא דרבין ואומר עליהם ופליגא דרבי חזקיה וכתבו התוספות דלעיל ברב דימי הוה מצי למימר ופליגא ונטר עד סוף לומר ופליגא אתרוייהו׳

כלל י מצינו א״ד דלא פליג ואין המחלוקה אלא בנוסח המימרא כן הביא סמ״ג משנה הלכות ברכות סס״כ זה לשונו חני תרי לישני חדא טעם׳ איתא להו ואין לשם חלוקה אלא בשינוי המימרא בלבד ויש מקומות בגמרא כזה שמקפיד על נוסח המימרא היאך היתה אע״פ שאין ביניהם הפרש בענין ע״כ׳

הדרך הב דרך הילפותא׳ מצינו ילפותא מכח ק״ו ואינו ק״ו נמור כי אם גילוי אמרינן בריש כיצד מברכין כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ״ש וכתבו שם התוספות דלאו ק״ו נמור הוא דאם כן תהא ברכה שלפני׳ מדאוריתא והנה בפרק מי שמתו משמע שאינו מן התורה לכן כתבו דלאו ק״ו גמור הוא וכן בפרק א״ר עקיבא פ״ו דאמרינן בגמרא נשא משה ק״ו ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהם אלא שעה אחת אמרה היו נכונים לים הג׳ אנו שבכל שעה מדברת עמנו עא״כ ואמרינן התם דמשה הוסיף מדעתו וקשה דק״ו הוא לכן תירצו התוספו׳ דלאו ק״ו גמור הוא דשאני התם משום עשרת דברות וכן כתבו שם בק״ו אחר אשר עשה משה ומה פסח וכו׳׳ כתב הרב ר׳ יוסף ן׳ מוסא למה אנו אומרים ק״ו ואין אנו אומרים חמור וקל דאף על גב דלא נפקא לן מידי אי אמר הכי או הכי ט״ס כשאתו מילין קולא בדבר החמור הוי רבותא טפי מכאשר נטיל חומר׳ בקל ויש שפירשו כי משני מלות אלו יוצאים ב׳ המדות כשהוא קל נטיל בו החומר ואח״כ ההפך ונאמר חומר וקל ר״ל אף על פי שהוא חמור נטיל בו קולא וזה אינו כן לא משום שתפשו דרך הכתוב אשר ממנו למדנו הק״ו והוא ואביה ירוק ירק הלא הכלם ק״ו ושכשאת הרי קל ותומר דאלו לפירושם קשה דעשו מלת חמור תאר והוא שם דבר:

מצינו

מצינו בפרק הזורק דאמר דר׳ יהודה ג״ש לא גמיר והקשו תוס׳ דלגמור מר׳ עקיבא שהיא קבלה מרבו ותירצו שהיה להם בקבלה מנין הג״ש וזו היתה יהדא לפיכך לא קבלה מצינו בבריתא שדורש הכתוב בכלל ופרט וכלל והכלל האחרון לא הוזכר׳ כן הוכיחו התוספות בפרק הישן כ״ד ג׳ ויוכתב ו׳ה מכל מקום וכו׳ · מצינו שמביא הגמרא ראש הפסוק לבד ואין הילפותא אלא מסופו והוי כמו וכו׳ כן פירשו התוס׳ גבי קרא דלא התחתן קדושין ס״ח · בכל דוכתא דדרשינן ואו לרבות ובפ׳ המפלת ל״ב באה למעוטי ופירש רש״י כיון דלא אצטריך לרבוי מפרשי דלכך מיחד׳ כתב מרדכי סוף הערל כל היכא דאמרינן כגון זו למדין ממנו דבר תרומה לו קצת אע״ג דלא דמי לגמרי · ביומא נ״א כתבו התוספות שלא מצינו בבריתא ב׳ דרשות בסתם שסהדות זו לזו׳ ובתרי תנאי יש דבר אחד ד״א דמקרא אחד יוצא לכמה טעמים · מצינו בסוף יומא שמביא ראיה מדברי קבלה והדר מן התורה ופירשו התוספות דה״ק אפילו לא היה לנו פסוק לאסור מן התורה יש לנו לאסור מדבנן מדברי קבלה וכן כתבו בריש קמא גבי בריתא דכאשר יבער הגלל דאלו לא נאמר ושלח את בעירו קאמר · מצינו הגמרא עושה פסוק אחד מלמד ואחר למד ובמסכתא אחרת עשה מהלמד מלמד לחברו. כן כתבו ההוספות ריש תפלת השחר גבי ויצא יצחק לשוח בשדה · דרך הסיוע מבואר הוא שאין מביאין סיוע מאמור לבריתא משום דהוי כמו יהודה ועוד לקרא כמו שכתבנו בחלק הבריתא · ואם הלכה כאותו אמורא מביאין סיוע כן יראה מן התוספות פ״ק דיום טוב · פעמים מביא סיוע מאמורא לבריתא כשהבריתא סובלת פירוש אשר כפי אותו פירו׳ לא היה יכול להקשות או להוכיח כן יראה מן התוספות פרק זה בורר כ״ג וכן רש״י בפרק המפקיד מ׳ גבי וכן אמר רב השביחו לאמצע׳

הנתיב השביעי נתיב השמועה

הלשונות שיורו מי הוא הרב ומי התלמיד שקבל ממנו ד׳ הם׳ הא אמר פלוני אמר פלו׳ · הב׳ אמר פלוני משום פלוני · ג׳ בעא פלו׳ מפלו׳ · ד׳ יתיב פלוני קמיה דפלוני · כתב הליכות עולם כשאומר אמר פלוני אמר פלוני רבו הוא כגון אמר רב יהודה אמר רב ע״כ ומ״מ יראה שאינו מוכרח שיהא רבו ממש אלא גדול ממנו וראוי להיות רבו וזה לשון התוספות פרק אין לומדין ל״ה הרב הונא כתלמיד לגבי רב אסי שהרי בכמה מקומות אמרינן אמר רב הונא אמר רב אסי ע״כ · הרי שכתלמיד אמר ולא תלמיד ממש אבל מקטן ממנו אין מביאין שמועה ולכן תמהו התוספות דריש חולין שהביא רב הונא ראיה ממה שדרש רבי חייא בר רב והוא קטן מרב הונא · בלשון משום כתב הרמב״ם בהקדמה לפירוש המשנה כשאומר במשנה בשם רבי פלוני דע שהוא תלמידו ע״כ וכן מצינו במקומות כגון בפרק היה קורא הא דידיה הא דרביה דתניא אמר פלוני

34

משום פלוני וכו׳ וכתב הליכות עולם כשאומר משום לא שמעה ממנו אבל סאחר שקבלה ממנו וכן כתב רש״י בחולין ומוכח לה מהא דאמרינן אמר רב אשי משמיה דרבא ורב אשי לא ראה את רבא מעולם כדאמרינן יום שמת רבא נולד רב אשי והרמ״בם בפתיחת חבורו כתב דרב אשי קבל מרבא ונראה שאינו גורס אלא עד שלא מת רבא נולד רב אשי כמו שיש נוסחאות ור״ל עד שלא הפסיק רבא ליפטר בכר נולד רב אשי והיה למלאת מקומו ע״כ ולגרסא זו נראה לי הכרח דבפרק היה קורא ט״ו אמר אמר ליה רבינא לרבא וכן בפרק אלו טרפות מ״ו וביון דרבינא תלמיד חבר דרב אשי ורבינא ראה את רבא על הסתם גם רב אשי ראהו ואפי׳ שיש דחיה לזה כיון שיש נסחאות אין הכרח למה שכתב הליכות עולם וס״ם הכרח יש ממה שכתב רש״י פרק כל הבשר ק״ג וזה לשונו בקצור כל היכא דקתני משום לא שמעה מפיו אלא מאחרים ששמעו מפיו ושמואל לא ראה את ר׳ אלעזר מימיו דרבי אלעזר כחרבן היה מתלמידי רבי יוחנן ושמואל מדורות אחרונים בסוף שנות רבי ע״כ:

ומלשון זה יראה שאומר משום ואינו רבו שהרי שמואל לא ראה את רבי אלעזר ואיך למד ממנו ומן התוספות פ״ק דנדה שכשאומר משום רבו הוא דאמר התם אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק ועל זה כתבו ז״ל משמע שהיה רבו ובפרק אין בודקין קרי ליה ריש לקיש לר׳ שמעון רועה בקר ולא מיחה על כבוד רבו ואומר ר״ת דתרי הוו ע״כ ואפשר לי לומר דכיון דעל הסתם כל תנא רביה דאסור הוא אומר משום אף על פי שלא למד ממנו א״נ כל משום רבו הוא וההיא דכל הבשר מצד הכרת מציאות יצא לכלל זה כתרבה כללים שבגמר׳ וראיתי ראש ישיבה שמחלק בין משום למשמיה ולפי שלא מצאתיו בספר מפורסם לא כתבתיו החלוק כתב דשבם יש נוחלין ק״ד בין משום לאומרו אמר פלו׳ וז״ל משום שלא היה רבו מובהק אומ׳ משום שלא חורגל ר׳ יוחנן לומר משמיה דר׳ יהוד׳ אבל מרבו אומר א״ר יוחנן א״ר ינאי ע״כ פירש מורי חבדל אחר שכשאומר אמר פלו׳ אמר פלו׳ שניהם באותה סבר׳ אבל כשאומ׳ משום לא ס״ל ומביא ראיה מההיא דהקורא דקאמר תא רידיה הא דרביה דתניא א״ר יהודה משום ר׳ אלעזר ואי לאו דמסתפינא אמינא דהתם משום קושיא הוא דקאמר הכי הא בכל מקום סתם שניהם שוין׳ כשאומר בעא מיניה י״ם דרבו היה ואינו מוכר׳ אלא גם על גדול ממנו יאמר זה לשון התוס׳ גטין י״א ר׳ ירמיה חברו של רבי זירא וקטן ממנו מדאמר כעי מיניה רבי ירמיה מרבי זירא וכו׳ כשאמר יתיב פלוני קמיה דפלוני יש שפירשו דתלמיד הוא וראיה מריש פסחי׳ הנהו תרי תלמידי דיתבי קמיה דהלל ותר מיניהו רבן יוחנן בן זכאי וידוע דמתלמידי הלל הוה אבל מן התוספות יראה שאם הוא גדול ממנו או חבירו יאמר יתיב קמיה ריש גטין רב הונא יתיב קמיה דרבי ירמיה ופירש ר״ת דאין זה רב הונא שמזכיר בכל הגמרא דאותו גדול היה מרבי ירמיה ולא הוה יתיב קמיה ובפרק אלו מציאות כתבו אין לתמוה שבא לפניו לישאל לפי שאביו היה׳ אמרתי להביא הנה קצת מהשיבות גהשתלשלות האמוראים והוא מועיל לענין הלכה׳ רב גדול

העולם

העולם היה שהרי רבי יוחנן היה כותב לרב כל זמן שהיה קיים לקדם רבינו שבבבל וכשמת היה כותב לשמואל לקדם חברנו · ובפרק אלו טרפות א"ל רבי יוחנן לריש לקיש אינך זכור מאן הוא רב והלא ראיתיו קודם שהלך לבבל שהיה משמש את רבי ואת רבי חייא וכל אותם שנים אני שמשתי בעמידה והוא בישיבה ובערוך כתב ז"ל רב הוא מכלל לוי ובר קפרא ורבן שמעון ברבי ור"ג ברבי · ואם מצינו נריתא חולקת על רב הוי כחולק תנא עם תנא ורש"י בפ"ק דיום טוב כתב ז"ל רב רבן של כל בני הגולה היה וראש ישיבה לישראל חוץ משמואל ואין סברא דפליג עליה רב חנן ומוהר"י קולון כתב דלכל האמוראים פרכינן מרב חוץ מלשמואל · ורב אבא היה שמו אלא שכמו שקורין לרבי יהודה הנשיא רבי בא' קירין לו רב בבבל כן כתב רשב"ם פרק חזקת כ"ב ואמר שכן מצא בספר ערוך הונא מרוסי כתב הרשב"א רבה בר בר חנה ורב תלמידי ר' חוו וכן תלמיד לר' חייא כמו שכתבנו וכמו שאמרו בפרק כמה אשה ס"ו גם תלמיד לר' ינא' דאמרינן ביבמות ע"ג רב הונא כרבי ודרב כרבי ינאי ור' ינאי כר' חייא ור' חייא כר' · ופרש"י רב הונא קבל מרב דרבו ורב קבל מרבי ינאי וכו' וכן למד עם ר' יצחק בר אבדימי ועם רב מלכיו · שמואל חבירו של רב היה ורב קרי עליה וכל רז לא אניס לך וראש היה בנהרדעא ורב בסורא · וכתב הרמב"ן בשיטת בתרא ג' אע"ג דאקשינן משמואל שאני שמואל דרב זוכריה · רב הונא תלמיד דרב הוה וגדול משמואל בפ"ק דחולין י"ג כתבו התוספות וזה לשונם בעי שמואל מרב הונא משמע שהיה שמואל קטן מרב הונא · ולפי זה צריך שנאמר דרב הונא תלמיד חבר לרב הוה כיון שהוא גדול משמואל ושמואל תלמיד חבר דרב הוה כדכתב רשב"ם בערבי פסחים · רב אסי ורב כהנא גדולים היו מרב הונא ושמואל וכמו חברים היו לרב כמו שמצינו פ"ק דחולין י"ט בתוספות וכן אמרינן בגמ' דלסבריה דרב לא הוו צריכי ולגמריה הוו צריכי · ר' ירמיה בר אבא תלמיד חבר דרב כמו שהזכיר בפרק תפלת השחר דאמר מי ברילת ולא אמרמי בדיל מרי · רב חסדא תלמיד חבר דרב הונא ורב המנונא תלמיד חבר דרב חסדא תוס' פרק הדר ס"ב · רב נחמן חבר היה לרב הונא מבית שאמר עליו הונא חברין ותלמיד היה לשמואל · רב ששת חבר היה לרב חסדא וגדול ממנו ריצ"בא פרק בכל מערבין ס' · רבה ורב יוסף תלמידי רב יהודה הוו וכשמת רבה ישב רב יוסף כראש פ' נערת כ"ב גם רבה למד עם רבי יוחנן תוספות פרק עושין פסין כ"ב ובהגהה לרש"י פרק חמניה ל"ג זה לשונו דרבה אדם חשוב היה ומאדם חשוב כגון רב או רבה פרכינן כאלו כתוב במשנה אביי ורבא תלמידי רבה הוו · וכן אביי למד עם רב יוסף · וכן למד רבא עם רב פתורה וכן היה תלמיד לרב נחמן וכן היה תלמיד דרב חסדא כמו שפירש רש"י פרק המפקיד מ' · רב אשי כתב מה שכתב הרמב"ם תלמיד דרבא הוה · ר' יוחנן למד עם ר' אושעיה כדאיתא בערובין נ"ג · אבל עיקר תלמודו עם חזקיה בנו של ר' חייא וכן למד עם ר' שמעון בן יהוצדק כמו שכתבנו לעיל · רבי יוחנן האריך ימים כמו שכתב ספר התרומה והוא קרוב לרנ"ת שנה כי האריך ימים

עד אחר רב אשי · ריש לקיש גדול היה כשבא לפני רבי יוחנן ועיקר תלמודו עם רבי אושעיה רבו של ר׳ יוחנן · כתב ספר יסוד עולם מרימר ומר בר אשי סיימו התלמוד בשנת ד׳ אלפים רס״ה ושמנים שנה היה משההחילו לחבר הגמרא עד שנחתם ומשנכתבה המשנה עד חתימת הגמרא היו ש״ו שנה ·

אלו הם האמוראים שהיו שנים בשם אחד · הרי רב יצחק בר אבדימי היה אחד רבו של רב ואחד בזמן רבא תוספות ריש יבמות · הרי רב דימי הוו ואחד בימי שמואל · הרי רב הונא הוו כן יראה מן התוספות פ״ק דגטין מ״א · הרי רב המנונא הוו אחד תלמיד דרב ואחד חבר לרב חסדא פרק הדר ס״ג · הרי רב אדא בר אהבה הוו אחד חבר לרב ושמואל ואחד תלמיד דרבא כמו שכתבו התוספות פרק סדר תעניות · הרי רב מרי בר איסק הוו אחד בימי רב אשי ואחד בימי רב חסדא יבמות תוספות כ״א · הרי רבי שמעון בן יהוצדק הוו אחד רבו של ר׳ יוחנן · הרי רבינא הוו כמו שכתב הרא״ש פ׳ אלו טרפות · אני כתבתי כל סדרי האמוראים כי אין בי כח להדפיס כתבתי הנה לבד תלמידי דרב ותלמידי ר׳ יוחנן ·

תלמידי רב	תלמידי רב	תלמידי רב
א	רב אחא בר אדא	רב הילמא
ר׳ אבא בר זבדאי	ר׳ אבא בר מתנה	רב הונא בר תחליפא
רב אדא בר אהבא	רב אדא קרחינאה	רב הונא בר הילמא
ר׳ אמי	ר׳ אבא בר יעקב	ז
ר׳ אסי	ב	רב זוטרא בר טוביה
רב אושעיה	ר׳ ברונאי	ר׳ זירא
אביטול ספרא	ג	רב זביד
ר׳ אילא	רב גידל	ח
רב אחרבוי בר מתנה	גניבא	רב חייא בר אשי
ר׳ אלעי	רב גמדא	רב חנינא ויש אחר תנא
רב אחא בריה דרב עוירא	ד	רב חסדא
רב אחדבוי בר אמי	רב דניאל בר קטינא	רב חננאל
רב אידי בר אבין	רב דרא בר טביומי	רב חמא בר גוריא
רב אידי אבוה דרב יעקב	רב דימי	רב חנן בר רבא
בר אידי	רב דימי בר יוסף	רב חנן בר אבא
איבו נכדו של רב	דרו בר פפא	רב חיננא בר כהנא
רב אחא קרחינאה	ה	רב חני בר רבא
רב אתי	רב הונא	ר׳ חייא בר יוסף
רב אחא בר רב הונא	רב המנונא	ר׳ חיננא בר שלמיה
רב אחא בר יעקב	רב הונא בר חייא	ר׳ חייא קטוספאה
ר׳ אבהו	רב הונא בר קטינא	ר׳ חייא בר רב

ר' חנינא בר אבדימי
ר' חייא בר כהנא
רב חנן בר מתנה
חזקיה נכדו של רב
רב חסדא בר אבדימי
רב חנן בר ארא
רב חנן חתניה דרב
י
ר' ירמיה
ר' ינאי
רב יוסף
רב יהודה בר אשי
רב יהודה
רב יצחק בר אבדימי
רב יהודה בריה דרב שילת
רב יצחק בר שמואל
רב יצחק קסקסאה
רב יוסף בריה דרב מנשה
רב יהודה בר זבדי
ר' יעקב בר אבא
רב יוסף בר יהודה
ר' יאשיה
רב יהודה בריה דרב
שמואל
ר' יוסי בן שאול
ר' ירמיה ביראה
כ
רב כהנא
רב כהנא בר תחליפא
רב כהנא בר מתנה
ל
לוי בר בוטי
מ
רב מתנה
רב מלכיו

רב מרי בר' דרב כהנא
רב מנשיא בר שגובלי
רב מנשיה בר תחליפא
רב מנשיה בר ירמיה
מר בר רב אשי
נ
רב נתן בר אבא
רב נרגך
רב נחמן בר רבא
רב נחמן בר נתן
רב נחמן
ע
עולא
רב עמרם
רב ענן בר רבא
רב עוירא
פ
רב פנחס
רב פפא סבא
ר
רבא בר יונתן
רבה בר רב שילא
רבין סבא
רכיש בר פפא
רבה בר בר חנה
רבה קרתיגנאה
רמי בר חמא
רבה בר לימא
רבה בר אבוה
רבה בר רב הונא
רמי בר רב
רבה בר חיננא
רבה בר ארא
רבין בר ארא
רבה בר תחליפא

רבה בר מחסיא
רבה בר טוביה
רמי בר רב יהודה
רבנן שינא
ש
רב שמואל בר יצחק
רב שמואל בר מרתא
רב שילא בר אבימי
רב שילא בר אבינא
רב שימי בר חזקיה
רב שימי בר חייא

תלמידי ר' יוחנן
א
ר' אלעא
ר' אלעזר
ר' אבא בר יעקב
ר' אמי ר' אסי
רבי אחאי
רב אדא דמן קסרי
רב אחא בר בר חנה
אילפא תלמיד חבר
אייבו בר נגרי
ר' אבין
ר' אבא דמן קסרי
ר' אבא בריה דר' חייא
רב אידי
רב אחא בר' דרב עוי'
ר' אבא בר ירמיה
רבי אחא בר עולא
ב
ר' בנימין בר יפת
ר' בנימין בר גידל
רב ביבי רב גביהא

ד

36

ד
ר׳ דוסתאי
רב דימי
ה
רב הונא
ז
ר׳ זעירא
ר׳ זכאי
זעירי
ח
רב חנן בר רבא
רב חנה צפוראה
רב חסדא
רב חביבא
ר׳ חנינא טירנאה
ט
ר׳ טבות רשבא
י
ר׳ יצחק
ר׳ יעקב
ר׳ יצחק בר יוסף
רב יוסף בר אבא
ר׳ יצחק נפחא

ר׳ יהודה נשיאה
ר׳ יצחק קסקאה
ר׳ ירמיה
יוסף בר חנינא
ר׳ יעקב בר אידי
ר׳ יהודה בר אידי
ר׳ יונה
ר׳ יוחנן איש כפר עכו
ר׳ יצחק בר גורי
כ
ר׳ כרוספדאי
רב כהנא
מ
רב מרי
רב מרסיא
רב מנשיה בר ירמיה
רב מני
מר בריה דרב הונא
נ
ר׳ נתן בר טובי
רב נחמן בר אושעיה
רב נתן בר אושעיה
ע

עולא רב ענן
פ
ר׳ פרנך ר׳ פרת
ר
רבה בר בר חנה
רפי בר חלקיה
רבה בר חנינא
רבה בר עילא
רבה בר נתן
רבה
ריש לקיש
ש
רב שמן
רב שמואל
רב ששת
רב שפטי
רב שישא
רב שמלאי
רב שיזבי
רב שמואל בר נחמני
ת
רב תנחום
רב תחליפא

יועיל זכירה זו למקצת גרסאות רש״י כשאומר פלוני גרסינן ׃

אמרתי להביא הנה דורות גדולי הפוסקים מכה שמצאתי בספר יסוד עולם ובתשבות גאוני ויועיל לענין הלכה ׃ חמשה חכמים גדולי עמדו בספרד כל אחד שמו יצחק ׃ ר׳ יצחק בר ברוך ז׳ ביליה מקורטובה וחכם גדול היה ונסמך שנת ד׳ אלפים תקפ״ו ׃ ור׳ יצחק ז׳ גיאת ׃ ור׳ יצחק בר ראובן ברצילוני בא מברצלונה ׃ ור׳ יצחק בר׳ ברוך ׃ גדו״ל שבכלם האלפסי בא לספרד שנת ד׳ אלפים תתמ״א ושנותיו צ׳ שנה ׃ ואחר שנפטר ישב על כסאו ז׳ מיגש תלמידו ׃ ובצרפת עמדו מקדם רבני גדולים ובפרט רש״י מאור העולם ונפטר שנת ד׳ אלפים תתס״ה ׃ ורבינו תם נינו ׃ ורבינו גרשום ׃ ורבינו שמשון ׃ ובמצרים זרח המאור הגדול הרמב״ם וחבורו נשלם שנת ד׳ אלפים תתקל״ו ובאחרית ימיו היה רבי טודרוס נשיא וחכם גדול היה ׃ בימים ההם היה הרב רבינו קולונימוס וכן כתב רש״י פרק אינצרין עתה בא אלי מכתב מירמישה שבא לשם אדם גדול מן רומא ושמו

רבי

רבי קולוניטוס בקי בכל הגמרא והורה כדברי עכ׳ · כתוב בתשובה רבינו יצחק בעל התוספות ורבינו אלחנן בנו הם הם עמודי התוספות הם גדולי הפוסקים ורבי שמשון תלמידו של רבינו יצחק היה והוא חבר התוספות שאנצי על פי רבו רבי יצחק גם רבינו שמשון זה למד עם רבינו תם וזה לשונו בתשובה שמעתי ואיני יודע אם ממורי רבינו יצחק הקדוש ואם ממורי ר״ת · ר״ת רודו של רבינו יצחק היה כדאיתא בריש ביצה כתב מוהר״ר קולון בתשובה בתר תוס׳ תוך אולינן לא מפני שהם גדולים משאנצי לא מפני שהם אחרונים · ועוד ר״תוס׳ תוך אינם לא מקצרות תוס׳ שאנצי ומחדשים אי זה חדוש על פי גדולים שמתו אחר תוספות שאנצי כגון רבינו יצחק בר׳ אברהם ורבינו אלחנן וגדולי איברא · בזמן הרמ״בם היה ד׳ נשיא הגדול רבינו מאיר הלוי והרמ״בם היה שואל ממנו כמה ספקות ובזמנו היו חכמים גדולים בלוניל והוא ז״ל כתב להם בתשובה אל תקטינו עצמכם שאם אין אתם רבותי אתם חברי ובזמנו היה הרב הגדול ר׳ אהרן הכהן ורבינו יהונתן ראש ישיבת בבל · הרשב״א היה בשנת חמשת אלפים וששים וחמש ובזמנו בא הרב רבי אשר ז״ל מאשכנז לטוליטולה ושאל הרא״ש מהרשב״א כמה שאלות · רבותיו של הרא״ש רבינו מאיר וזקנו הרב הגדול רבי נתן · רבותיו של הרשב״א הרמב״ן ורבינו יונה · רבותיו של בר ששת רבי פרץ הכהן ורב חסדאי זקנו של הרב ן׳ חסדאי קרישקאש · סמ״ג התחיל חבורו בתחלת האלף הו׳ והוא וסמ״ק והרשב״א ורבינו מאיר והרא״ש ובנו הם גדולי האחרונים ככתוב בתשובה ·

הנתיב השמיני נתיב ההלכה

חכמי המשנה לא פסקו הלכה בכל מקום וזה חכמת העצומה כי נסתפקו שנאמר ויוסיף דעת יוסיף מכאוב · ובאותם מקומות שפסקו סמכו על הרוב ולכן לרון יחידי כתבו התוספות פרק פסולי המוקדשין ל׳ו זה לשונם בזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם חשוב שיקרא מומחה לרון יחידי וכו׳ ורבינו מאיר כתב בתשובה כשיש מחלוקת בין רש״י ורבינו תם מי ערב אל לבו להכריע ובדיני ממונות המ״עה כי הדבר נשאר בספק ובתשובה לגאון ז״ל נדוי שלנו כנזיפה שלהם שהרי כאין אנו חשובים כנגדם ומשום עת לעשות פסקו האחרונים · ועל י״ב עמודים סמכו · הא׳ כשנתפרסם חכמת התנא ההוא וכן פירשו התוספות פרק רבי ישמעאל נ״ט ו״ל פסקינן כרבה משום דרבו דרב פפא הוה וחשוב בחכמה יותר וכן הרא״ש פרק כיצד מעברין פי׳ דפסקינן כרב הונא דגדול יותר מחייא בר רב הוה ובשאלה רנ״ג להרשב״א ז״ל כתב כשנמצא בפוסקים זה אוסר וזה מתיר אם נודע הא׳ גדול הולכים אחריו בין להחמיר בין להקל · היו שוין בשל תורה הולכין אחר המחמיר דהוה ליה ספק דאוריתא · ובמקום שנהגו לעשות כהרמ״בם עושים כאלפס עושים עכ׳ · הב׳ כשמצינו תנאים חולקים והאמוראים נושאים ונותנים

37

עם סברת האחד ראוי לפסוק כמותו כי שב ההגא ההוא רבים במקום יחיד שהרי
כמה אמוראים עמו כן כתב הרא"ש פרק מציאת האשה והר"ן פר"ב דקדושין הרמב"ם
ורבינו חננאל והרמב"ן · ג' כאשר נמצא דפריך גמרא מדברי אוהו אמורא הוס'
פרק מי שמתו כו' וקשה לי ממה שכתב בר ששת קפ"ג זה לשונו כיון דרוב נשים
בתולות נישאות כי אתו עדים מאי הוי הך פירכא א"א כמ"ד הולכין בממון אחר
הרוב ואע"ג דלא קי"ל הכי אפ"ה כקשה גמרא כהמא להרוצי מתניתין אליביה דלא
תהוי תיובתיה עכ"י ונרא' שיתישב עם מה שכתב דרש"נא שטה אלף ר"ל וזה לשונו
שיטה פשוטה ביד הראשונים דכל היכא דפריך סתמא כחד מן האמוראים פסקינן
כוותיה ומיהו היכא דפרכינן סתמא כחד וסוגיין בעלמא לא כוותיה לא כשגחינן
במאי דפרכינן מינית דבהנהו לא פריך אלא בדרך הניחא למ"ד אלא למ"ד וכו' וגם
מי שמתו כתב רשיטה זו פשטה בירכה מקומות אכ בהה א דבר ששה וסוגיין
בעלמא הוא דאין הולכין בממון אחר הרוב נאמר שלא בא אלא ליישב המשנה
וכן יראה לשון בר ששה שם · ד' אין הלכה כתלמיד במקום הרב והיינו כשנשאו
ונתנו פנים בפנים וסימנו כשאומר אמר ליה פלוני אבל כשאומר פלוני אמר לא
וכתב גאון אם התלמיד האריך ימים אחר רבו ונתגדל בחכמה למה לא יהיה הלכה
כמותו · טעם מה שאמרו דהלכה כתלמיד במקום דרב מאביי ורבא ואילך כתב
גאון מפני שקודם אביי לא היו התלמידים שונין אלא שקבלו מרבם זה שונה ברייתא
דר' חייא וזה בריתא דפלו אבל מאביי ואילך חקרו כל הדעות ופעמים מצאו שהניח
הרב בשיטה שאינה הלכה וז"ש בתעניות ואנן מתנינן הלכה בי"ג פנים משמע אבל
לא בימי הרב · ה' כשרב אשי קבע באחרונה דברי מי שקדם וזה לשון הרא"ש
פ"ק דקמ' מרקבע רב אשי שינויא דרב הונא באחרונה ואיהו קדים לרב פפא חשיב
ליה עיקר ובאיתו פ' כתב ז"ל אע"ג דבכל דוכתא רגיל רב אלפס לפסוק כלישנא
בתרא היינו היכא דאיכא תרי לישני אההיא מימרא דלישנא קמא מפרש דהכי
אתמר ובתרא מפרש דהכי אתמר והלשון שקבע רב אשי באחרונה נראה לו
עיקר דניסא דהדר ביה מקמייתא אבל בלישניה דלאו דאמורא' אלא גמרא דהוא
דשקיל וטרי לפרש באי זה ענין אתמר הראשון עיקר · ו' דאבתרי הלכה כבתראי
וטעמו כתב הרא"ש פ"א דיני ממונות מפני שידעו סברת הראשונים וחקרו והכריעו
וזהו הטעם דאין לסרין הלכה מפי הגמרא אפילו שהתנאים היו גדולי' מהאמוראים
כתב רי קולון שאיה צ"ד כי כאשר נמצא דברי קדמון בספר מפורסם וגאון אחרון
פסק להפך אז נלך אחר אחרון דודאי ראה טעם לחלוק ובתראי ידעי טפי מינן
וכמו שאמר אלפס בסוף ערובין דבבלאי ירעי בגמרא דבני מערבא טפי מינן אבל
אם אינו בספר מפורסם אין פוסקים כאחרון כי שמא אם היה רואה דברי הראשון
לא היה חולק · ז' כשנמצא בריתא סתמית מסייעת לפי שבריתא סתמית דרבים
מינהו כן יראה מהרא"ש פ"ק דקמא · ח' כשעשו מעשה ש"מ שכן הלכה כתב
הרא"ש פ"ק דברכות גבי מעשה שבא בגן מביה הפשתה שלא בא לומר שעשה

מעשה

מעשה כדבריו אלא שכיון שעשה מעשה ש״מ הודו לו חכמים · כתב מגיד משנה דאין אומרים מעשה רב במי שמחמיר על עצמו · ט׳ אע״ג דיחיד ורבים הלכה כרבים פעמים פסקינן כיחיד כתב הר״ן פרק רבי אליעזר דמילה זה לשונו רובא דאמוראי דקבעי כיחידאה עדיף מרובא · י׳ אפי׳ כשרבים מקילין אנו הולכין אחר הרבים אמרינן בג׳ אלו מגלחין כל מקום שאתה מוצא יחיד מקיל ורבים מחמירים הלכה כרבים וכתבו התוס׳ וה״ה מחמיר ורבים מקילין וכל מקום לאו דוקא דלפעמי׳ פסקינן כיחיד ע״כ · יא׳ כשמביא הברייתא כלשון חכמים והמשנה כלשון יחיד ש״מ לקבוע הלכה בא הרא״ש פרק אלו עוברין וכן רש״י פרק כל שעה זה לשונו שמא הוא דאפיך כי היכי דתקום הא מילתא דאיסור בשם רבנן ויעשו בני אדם כמותם שהכל הולכים אחרי רבים וע״כ · יב כשמצינו אמורא שותק ש״מ שהודה וכמו שביארנו בנתיב התרוץ אבל יראה שיש בזה חילוק ממה שפירש׳ התוספות פר׳ המוכר את הבית וז״ל משמע דלפרש״י דבשתק מודה רב לרב כהנא ורב אסי אע״ג דלקמן שתק רבה לאביי אע״ג דלא הודה לו אלא שלא חש להשיבו כמו שאמ׳ שם אביי הכא ליכא למימר הכי דרב כהנא ורב אסי הוו כמו תלמיד חבר לרב ורב מודה כששתק להו ע״כ משמע דלגדול ממנו או חבירו אמרינן מדשתק הודה אבל לא בפחות ממנו אלא נאמר שלא חש להשיב · ולהרסב״ה נראה שאין חילוק וכמו שהביא רבינו נסים ריש קמא גבי רב כהנא דשתיק רב כתב ז״ל מכאן בנין אב לכל הגמרא דשתיקה כהודאה · ועוד יש כללים לפסק הא׳ מה שאמרו אין למדין הלכה מפי משנה פי׳ רשב״ם פ׳ יש נוחלין ק״ל שהתנאים כשאמרו הלכה כפלו׳ היה כפי מה שיצא מפלפולם אבל לא למעשה ואלו רבינא ורב אשי שהם סוף הוראה לא אמרו הלכה אלא מתוך מעשה וכן הרא״ש פ׳ אחד דיני ממונות ורבי׳ יהונתן ריש ערובין כתב שאותה משנה או ברייתא הם דברי יחיד ואפשר שלא הודו לו חכמי דורו ואם רבינא ורב אשי פסקו כיחיד היינו שהיו חכמי דורו מודים לו ורש״י פ״ק דנדה כתב ז״ל האחרונים דקדקו בטעם התנאים אבל הראשונים לא דקדקו אלא שמועה כמות שהוא מלמד לתלמידיו והיה נקראת משנה א׳ ברית׳ וכו׳ · והרשב״א שט״ה של״ה כתב זה לשונו קרוב אני לומר דלא אמרו אין למדין הלכה אלא במקום שאמרו הלכה כנגד הכלל האמור בגמרא כגון שאמרו הלכה כיחיד במקום רבים או הלכה כר׳ אליעזר נגד ר׳ יהושע וכיוצא אבל במקום שאינו כנגד הכלל המסור למה אין למדין מי גרע כשאומר הלכה והביאני לדעת זו מה שאני רואה בכל מקו׳ שנאמר שם הלכה היינו בענין זה דאותם ארבעה דריש פ״ק דנדה בכלן נחלקו בהן ר׳ אליעזר ור׳ יהושע לפיכך כשאמרו במשנה הלכה כר׳ אליעזר היינו כנגד הכלל דהא ר׳ אליעזר שמותי הוא וכן בפ׳ יש נוחלין דפסק כר׳ יוחנן בן ברוקא כנגד רבנן ושם סמך ענין לו אין למדין הלכה וכן בפ׳ החולץ באיזהו ממזר ע״כ בקצור׳ ·

כלל ב הרא״ש פ׳ עושי׳ פסין ז״ל אע״ג דקי״ל הלכה כבתראי דהיינו מאביי ורבא ואילך היינו מהם ואילך אבל מהם לרבם שהיה רבה לא אמרי׳ הכי ·

כלל ג כתב הראש פר' כיצד משתתפי' ז"ל אע"ג דקי"ל ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי היכא דאיכא אמורא דפריט' כחד' הלכה כר' יהודה מקיימא כללא בשאר דוכתי׳

כלל ד כתב הראש פ' חולין ס"ז וזה לשונו הר"ן פסק כרב פפא דבתראה הוא והרמב"ן השיג עליו דרבא רביה דרב פפא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב והרשב"א כתב דבבתראי לא אמרינן הכי דהא רב נחמן רביה דרבא ואפ"ה כל שלא היה יושב רבא לפני רב נחמן קי"ל כרבא וסימנא איכא כסל"ח שכל מקום שמצינו א"ל רבא לרב נחמן הוא דחשבינן ליה כתלמיד היושב בפני רבו ולא קי"ל כוותיה׳ אבל כשנחלקו שניהם כשני חולקים דעלמא הלכה כבתראי והכא נמי רב פפא נחלק על רבא וכיון דבתראה הוא קי"ל כוותיה עכ"ל׳

כלל ה כתב הרמב"ם הא דאמרינן סתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם לאו למימרא דבשום דוכתא אין הלכה כסתם אלא כלפי שאמר מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם כלומר שכן הלכה תמיד עד דפסק אמוראי בתראי דלאו כוותיה אמר בתר הכי סתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם דפעמים כך ופעמים כך כן הב"א נימוקי יוסף פרק החולץ׳

כלל ו כתב רבינו יונה הא דקי"ל רבה ורב יוסף הלכה כרבה היינו דפליגי בסברא דנפשייהו משום דאמרינן בהוריות דרב יוסף סיני ורבה עוקר הרים אבל כשחולקים מפי השמועה לא׳

כלל ז כתב הראש פרק הזהב ק"ם זה לשונו אע"ג דקי"ל הלכה כשמואל בדיני לא נאמר כלל זה אלא כנגד רב דהלכה כרב באסורי וכשמואל בדיני אבל לא כנגד ר' יוחנן וכן הא דקי"ל הלכה כרב נחמן בדיני היינו דוקא כנגד רב ששת שכן כתוב כתשובת הגאונים הלכה כרב נחמן בדיני וכרב ששת באיסורי וכן כתב רבינו שמשון עכ׳ כתב הראש פרק שור שנגח למה פסקו כשמואל בדיני לפי שידעו ששמואל היה רגיל תמיד לפסוק דינין לכך היה מדקדק כהן ויורד לעומקן ומשכיל על דבר אמת וכרב באיסורי משום שהיה רגיל לפסוק כהן עכ׳

כלל ח כתב רשב"ם פ' יש נוחלין קל"ג זה לשונו כל כללות שבגמרא כגון הלכה כסתם משנה הלכה כר' עקיבא מחבירו׳ כר' יוסי מחבירו כר' שמעון במשנתינו׳ ר' אליעזר ור' יהושע הלכה כרבי יהושע׳ ר' יהודה ור"ש הלכה כר' יהודה׳ ר' מאיר ורבי יהודה הלכה כר' יהודה׳ כלהו קי"ל הכי כר היכא דמפרש גמרא דלית הלכתא עכ׳ וכן מצינו רב ור' יוחנן הלכה כרבי יוחנן ופסק הר"ן שמ"ח דהלכה כרב משום דשקלי אמוראי אליבית וכן כתב הרשב"א שאלה תרפ"ח שכל כללי הגמרא לפעמים יש להם שבירה וזה לשונו כל דאתמר בגמרא לאו כללין גמורים הם דלא ניפוק מהנהו כללי דכללי יחיד ורבים הלכה כרבים וכלל הלכה כר' מחבירו ושאר כללין דאתמר בערובין טובא נפקי מינייהו

כלל ט כתב הרשב"א שאלה תרפ"ח וזה לשונו כל מקום שאמרו אמרו

דבר אחר הוא דאין הלכה כחד מנייהו אבל כל שאמרו כלן יש להן כך וכך אעפ״י שאין הלכה ככלהו יש מהם שהלכה כמותו וכי דייקת תמצא כן כפ״ק דסוכה גבי דירת קבע בעינן׃

כלל י כשמביא הגמרא ב׳ או ג׳ טעמים ובמקום אחר לא הזכיר אלא הא׳ יש להבין כי הוא העיקר כן יראה מן הרא״ש פ׳ היה קורא דאמרי׳ אינהו סבור משום כסות לילה וכתב וזה לשונו מדנקט גמר׳ האי טעמא ושבק טעמי׳ אחריני דמנחות ש״מ אליבא דהלכתא נקט טעמא וכן כתבו התוס׳ פ׳ במה מדליקין׃

כלל יא כתב הרא״ש בפרק מי שהוציאוהו כתב ר״ח מפי הקבלה דבק״ב דברי׳ הלכ׳ כר׳ אליעזר ב׳ יעקב ולכ׳ אמרו משנת ר׳ אליעזר קב ונקי׃

כלל יב מצינו ב׳ לשונות ואין בניהם הפרש כפי הדין אלא לישני בעלמא כן כתב הרשב״א אלף קן׃

כלל יג בריתא סתמית אינה כמשנה לענין הלכה אבל חשיבא לעני׳ דין טועה בדבר משנה דהוזר אמרינן בפרק רביעי דסנהדרין ל״ג טעה בדבר משנה חוזר וא״ל רבינא לרב אשי אפילו טעה כר׳ חייא ור׳ אושעיה א״ל אין ופרש״י הא דאמרינן בדבר משנה אפי׳ תוספתא דר׳ חייא ור׳ אושעיא שהם סדרו המשנה והתוספתא וסתמו בה מה שסתמו ולא הויא עיקר כל כך במשנתינו שסתמה ר׳ שהיה גדול מהם וכל היש בה מצויה אצלו ע״י שהיה הנשיא ודקדקו עמו והעמידו הדבר על בוריו ע״כ׃

כלל יד כתב מגדל עוז פ״ד דהובל ומזיק ז״ל קבלנו מרבותי׳ הראשונים דלשון אי בעית אימא כלשון איכא דאמרי שהוא עיקר׃

כלל טו אין לדמות גזירת חכמים זה לזה אלא במקום שהגמר׳ מדמה קולין קרי׳

כלל יו כתב מגדל עוז הלכות ר״ח הסכימו הראשונים לסמוך על הבבלי לפי שרבינא ורב אשי שסדרו הבבלי היו יודעים ורגילים בירוש׳ ואלו היו מקובלים שכן הלכה היו קובעים אותה בבבלי ע״כ׃

המעות שנשמטו מנתיבות הה״לה גם פרטים הזכירוני גדולי חכמי׳

כבר כתבנו למעלה דכי שקלי אמוראי בתראי אליבא דחד תנא ש״מ כן הלכה וכן כתב הר״ן פרק ב׳ דקדושין גבי התקדשי לי בזה תרמ״ב וכן כתב רבינו חננאל והרמב״ן וקשה לי מספר התרומה תקב״א אשר כתב הר״ן זה לשונו נראה דאין הלכה כרבי יוסי דהני אמוראי ארשקלי וטרו אליביה לא משום דס״ל כוותיה אלא משום דצריכי לפרושי מלתא דקצבא כמה הוי וכן כתב בספר׳ שבועת הדיינ׳ שורות לשונו אע״ג דרב אשי מתרץ כשמואל אין להוכיח דסבר כוותיה דאמוראי בתראי מתרצי אליבא דחד אמורא כי שמעי מאי דפרכי ליה אף על גב דלדידהו לא ס״ל כוותיהו וכן כתב הרא״ש פ״ק דשבת וזה לשונו רב אלפס פסק כבן עזאי ותמה אני אמאי פסק כיתירא וא״מ משום דר׳ יוחנן אמר ומודה בן עזאי אין

זה הכלל שכן דרך האמוראים לפרש דברי התנאים אע״ג דאין הלכה כמותם וכן
כתב בפרק הניזקין סימן כ״ח ונראה לתרץ שכאשר שקלי וטרו אליבא דחד מבלי
הכרח קושיא או ענין שצריך פירוש אז נאמר שלא באו לענין הלכה כי לרחות
הקושיא או לפרש מה שמוכרח פירושו אבל כשאין אחד מאלה אז נאמר דלא
שקלו וטרו אלא משום דהכי סברי ויש לחלק חילוק אבל לא זה שכתבתי ולא
אותו מתיישב לי׳ פעמים שאומר פלו׳ האי קרא לא דריש כגון כרת כריתות
לא דרשי ואין הכונה דלא דריש ליה כלל אלא דלההיא דרשא לא דרשי כן יראה
מן התוספות בגטין ובכמה דוכתי׳ בענין הילפותות אין דין קדימה רוצה לומר כי
דרך התלמידים להקשות אמאי לא מייתי קרא קמא ולהוי בנין אב שהרי בריש
ברכות ז׳ הקשו התוספות אמאי לא מייתי קרא דיו׳ טו׳ מה התם לי שהוא קודם
והירצו שתפרשיות לא נאמרו כסדר׳ מצינו בגמרא ריש ביצה שהקשה תנא
לבר פלוגתיה ולא השיב והגמרא שואל מה היה לו להשיב ומתרץ דבגמרא פריך
שפיר קאמר ליה רבי יהודה לרבי מאיר וכו׳ ורבי מאיר אמר ליה מי סברת וכו׳
פעמים שהמתרץ יתרץ לא מדרך סברא אלא מפני שכך קבל כן מצינו בפ׳ השוחט
ל״ד גבי מאי אהדרו רבי אליעזר ור׳ יהושע אהדדי וכתבו התוספ׳ וזה לשונם לא
מסברא אומר כן אלא כך קבלה היתה בידו כתב הר״ן פירקא קמא דשבת ספק לקולא
אמרינן לחומרא לא אמרינן׳ ככר כתבנו למעלה דעת התוס׳ וכן דעת הרש׳ א
כשאמרו בגמרא שיטה אתמר׳ והר״ן ריש סוכה האריך וכתב דכל היכא דאמרינן
ד׳פלו׳ ופלוני אמרו דבר אחד הם שוים בדבריהם לגמרי וכל אחד מודה לדברי
חברו ואמר דיש מי שאומ׳ דכי האי גונא לא חשיב׳ שיטה ואפש׳ דהויא הלכה אבל
כי אמרינן כלהו סבירה להו הויא שיטה שהיא קבלה ביד הגאונים דלית הלכתא
כחד מינייהו שאע״פ שהולכים בשיטה אחת אין כל דבריהם שוים ואין מודים זה
לזה והכריח זה הר״ן מסוגיות גם הוכיח מן הגמרא מנא להו לגאונים דרך זו דאין
הלכה כחד מינייהו אלא היכא דפסק גמרא בהדיא כחד מנייהו או דמוכח הכי ומפיק
להמשיטה׳ מצינו דאמורא חולק על ילפותא דתנאי ופירשו התוספות דלא
מסברא חולק אלא קבלה היתה בידו כן מצינו בפרק כלל גדול ע׳ אמר שמואל אחת
שהיא הנה והנה שהיא אחת לא משמע ליה וכתבו התוספות דהוי שמואל דלא
כרבי יוסי ודלא כרבי נתן ואם כן צריך לומר דמקבלה קים ליה הכי׳ כשהאמורא
חולק על הבריתא יש לנו לצדד צדדין באופן שלא יחלוק אפילו צדדין רחוקים
בפסחים פרק האשה פ״ד תניא מצורע שחל שביעי שלו ערב פסח וראה קרי ביום
טובל ואוכל יבא עשה שיש בו כרת וידחה עשה שאין בו כרת ואמר רבי יוחנן
דבר תורה אפילו עשה אין בו׳ הנה בזה נראה שהאמורא חולק על הבריתא וכתבו
התוספות שאינו חולק דלאו תנא הוא שהרי בכתובות אמרינן רב תנא הוא ופליג
לא אמר ר׳ יוחנן תנא הוא ופליג אלא פרושי מפרש ופירושו באר רש״י ואמר רבי
שתנן עשה שאין בו כרת דבריתא לאו דוקא אפילו עשה אין בו׳ על משנה

סתמית לא בעינן מאן תנא ובריש מועד קטן בע׳ לח וכתבו התוספות וזה לשונם משו׳ דאשכחן לקמן דר׳ מאיר פליג עלה דמתני׳ והא׳ סתם מתנ׳תין לא אתיא איביה בשאר סתמי משום הכי בע׳ גמרא מאן תנא · כמו שמצ׳נו בגם שמבי׳א במה דברים באגב כן מצינו שמבי׳א אגב דאגב במועד קטן ח׳ תוספות זה לשונם מ׳יתי סיפא דמתניתין אגב והדר מ׳יתי עלה מ׳מרא דרב חסדא אגב גררא דגררא · וכבר בקש בעל השיטה לתת ישוב אבל הוא זר מאד לכן לא כתבתיו הנה ·

אמר הדל והסר יוסף ן׳ וירגא׳ הקבוץ הקטן הזה קבצתיו בשנת מכרת הדבר והמדפ׳סים ואני העני מבוהלים ודחופים היינו כל היום רצוא ושוב על עסקי קבורה לכן קצרתי כמה כללים שהיה בלבי לכתוב · גם ידעתי ימצאו טעיות לרוב הרעדה והבהלה עד ישקיף וירא יי׳ וירחם והרן אותי לזכות ימכהו האל בכל מעשיו ולאל׳ית׳ אנו מקוים יאר פניו אלינו ויסר מעלינו ומעל כל ישראל מכת הדבר ויושיענו ברוב חסדיו אמן ·

יהי שם ה׳ מבורך אשר זיכנו להשלים הספר הנחמד הזה
מונח בתכלית השלימו׳ כפי אשר השיגה ידינו כאשר
תחזינה עיני הקוראים בו · והנה כי הראשונים נכשלו בעיון כאשר
יראה מהתנצלות הרב המחבר בחתימתו חקרנו ודרשנו
מעל ספרי הראשוני׳ אשר הביא דבריהם בחבור
הלז ומתוכם תקננו הטעות במקומות
רבים · אמנם לא שלחנו יד לתקן
אפי׳ אות קטנה מדעתנו
ולפני ה׳ נשפוך
שיחנו יתן
לנו עוז
ותעצומות לעשות ספרים הרבה לזכות את הרבים אכי״ר:

לוח פרטי הדברים אשר נתבארו בזה הספר

אין משניות בקדימות הא' לחבירו יב
כו יבאר שדרך התנא לחבר דברים
שאינן שוים לא' משלשה טעמים·
ואמר שבשני דברי' שנשנו יחד במשנה
יש להשוותן כל מה שאיפשר· שם

הנתיב הב' נתיב הקושיא ובו ט"ו כללים·

כלל א' יבאר דמשתמא בסוגיא
אחת המקשה הוא אחד·
ואם לפעמים נכון לומר שהם שני
מקשים יג
ב דרך המקשה להפוך הסברא כדי
להקשות שם
ג מנהגו שמקשה קושי' גרועה וכונתו
לברר הדבר שם
ד יבאר כונת רש"י כשאומר ופריך·
ומשני· ואם תאמ' או לשון אחר שהוא
לשון קושיא· דהא הכי גרסינן· יד
ה דרך הגמרא להקשות מה שמוכא
לתרץ שם
ו פעמים מקשה מרישא אף על פי
שיש לדחות אלא דאסיפא סמיך ויבאר
כלל זה· וגם מנהגו שסומך על דבר
שלא נזכ' באותה משנה או ברייתא· שם
ז כשמקשה שני קושיות והראשונה
חלושה י"ל דאשניה סמיך טו
ח קושית ועוד ויבאר בזה ג' דרכים·
ויאמ' כי כל מה שנוכל להשוות הקושי'
הוא נכון אפי' לא תהיה הקושי' השנית
בלשון ועוד שם
ט לפעמי' יקשה כל מה שיכול להקשו'
ופעמים לא יקשה רק קושיא א' טז
י יש לנו לומ' שהמקש' חכם ולפעמי'
צ"ל דלא דק· ודרך המתרץ לדחות בכל
דהוי שם
יא מני' שמקשה קושי' שמתורצת ממה
שתירצנו כבר אלא שמבקש לדעת אם
יש תירוץ אחר יותר מרווח· וזה יעשה
כשהתירוץ הראשון דחוק שם
יב אם המקשה והמתרץ הם ב' אנשים
נפרדים יז
יג מנהגו שמקשה מדוקא והיה יכול
להקשות בהדיא שם
יד פעמים שמקשה אף על פי שיודע
מה שיש לתרץ כדי להקשו' קושי' אחרת
פעמים המקשה יביא דבר פלוגתיה
יקיים דבריו· ופעמים יקשה לו קודם
סיומו שם
טו אין דרך הגמרא להקשות מדבר
שנדחה ובמנהג שיקשה מדבר שאינו
הלכה ויתן טעם לזה שם
טז מנהגו לשון ודילמא שהוא כן לפי
האמת שם
יז כשמקשה מברייתא או משנה
מתקן לה ברישא אף על גב דבלאו
הכי מצי לאפרוך שם
יח מנהגו שמקשה קודם מן הסיפא
להיות קושית הסיפא יותר בפשיטו' יח
יט כל מה שיכול הגמר' לדקדק מרישא
מדקדק· כשאומר ומה ראית הייכו
ואימא איפכא שם
כ מנהגו שיקשה לפעמים על אמורא
אחד מה שהיה יכול להקשות לאחר
באותה סוגיא· ולפעמים יקשה למי
שהקושיא כנגדו יותר בפשיטות שם
כא דרך הגמרא להקשות לרווחא
דמילתא· ולפעמים בהודאת סברת
שכנגדו שם
כב אורחא דגמ' לאיפרך כל דהו'

הקושיא שמצד הדין היא יותר חזקה
מהקושיא שמצד הלשון׳ ויבאר לשון
אי קשיא לי הא קשיא לי סס
כב דרך הגמרא להקשות על סדר
המשנה ולפעמים מהפך הסדר ויתן
טעם לזה סס
כד יבא ההבדל שבין קושי׳ לתיובת׳ יט
כה מנינו שהיה יכול להקשות על
המשנה ואינו מקשה רק על אמורא
ויבאר הטעם סס
כו אינו חושש הגמר׳ להקשו׳ ולדקדק
על מאי דלא קאי לפי המסקנ׳ ומנינו
דפריך על מאי דאיתותב כבר ומנינו
דפריך מי איכא למ״ד אף על פי שיש
תנא חולק׳ ומנינו אמורא מוסיף על
לשון הברייתא כדי להקשות ויבאר
הטעם סס
כז מנינו אמורא שלא יזכיר עקר
הקושיא בקושייתו סס
כח מנינו שהגמר׳ מקשה קושי׳ במקום
א׳ ובמקום אחר לא פריך הכי כ
כט כשהסוגיא אחת מקשה קושיא
אחת ובמקום אחר דשייך אותה קושי׳
אינו מקשה צריך לתת בזה טעם ואם
תירץ הקושיא במקום א׳ ניחא דלא
פריך לה במקום אחר סס
ל פעמים יקשה מן הברייתא ואינה
קושיא רק שסומך על המשנה ולפעמי׳
לא יקשה קושיא יותר מרווחת שלא
להאריך סס
לא מנינו שמבי׳ הגמר׳ בריית׳ שממנה
מתבאר מה שנסתפקו בו למעלה סס
לב מנינו איתיביה ר׳ יוחנן לר״ל ונ״ל
שלא היו דברים מעולם סס
לג מנינו קושי׳ תכת המניאות׳ פעמי׳
יכול להקשות על המשנה ונטר עד
דמייתי ברייתא למיפרך אתרווייהו׳
ומנינו דפריך פרכא דלא שייכא סס
לד מנינו שמקשה לתנא הכא ראשונה
אף על פי שהיה יכול להקשות גם לשני
דרך הגמרא להקשות ולתרץ כעין
קושיא ותירוץ ראשון כשיש בזה קנת
חידוש סס
לה מנינו שאומר דבר שאין צריך לו
כדי לומר האמת׳ כעמים אף על פי
שיכול להקשות קושיא אחרת לא יקשה
רק מה שהתחיל להקשות כא
לו מנינו שמקשה מסוף הפרק ואח״כ
מאמצעיתו כי הסיפ׳ יותר מבוייך גם
לז דרך הגמרא להקשות הקושיא
היותר חזקה באחרונה גם
לח אין דרך הגמרא להרבות בקושי׳
כאשר יתורצו בתירוץ האחרונה גם
לט מנינו לשון ואימא שאינו קושי׳ סס
מ מנינו דפריך הי רבי אליעזר והוה
מני למפרך כמי הי רבנן סס
מא אין המקש׳ מכחיש סברת המתרץ
אלא א״כ מקשה לו׳ סס
מב יתן טעם למה שכמנא אמורא
ראשון ידבר על מימרת האחרון סס
מג אין מדרך התוספות להקשות
דברים שתירוצן פשוט סס
מד מנינו שמקשה בגמרא משום דקי׳
ליה דהכי הוה עובדא סס
מה מנינו והא איפכא שמעינן להו
דאיפכא לאו דוקא סס
מו פעמים ע״ש הגמרא אוקימתא
שאינה צריכה כדי לחזק קושיתו סס
מז לא כרכינן מתשנה או ברייתא
דאתיא כתנב׳ סס

הנתיב הג' נתיב המתרץ ובו ג' דרכי תירוץ חזרה· דחיה· בדרך התירוץ· יש בו כ״ה כללים:

א עכין לא זו אף זו· וזו ואצ״ל זו קתני כב
ב שאין לומר לא זו ואף זו כשהא' בכלל חבירו לגמרי ושאין דרך התנ' במשנה אחת לשנות ב' בבות הא' לא זו אף זו והאחרת זו ואצ״ל זו שם
ג כשיש סתירה במשנה מרישא לסיפ' אי עדיף לאוקומה בתרי תנאי ולומר מי ששנה זו לא שנה זו או לאוקומ' בחד תנא ובתרי טעמי שם
ד אין להקפיד לאוקי בתנאי אלא ב' בבות הסמוכות זו לזו כג
ה אם יש לומר תרי תנאי אליבא דחד כשאינו מבאר זה הגמרא שם
ו לפעמים מתרץ הגמרא קושיא או סתירה מרישא לסיפא ואומר כששה יש לראות אי כששה עדיף או תברא עדיף שם
ז כשמצינו קושיא דרבנן אדרבנן אי אמרי תרי רבנן ניכהו שם
ח כשיש סתירה בדברי האמורא אין לתרץ הא דידיה הא דרביה שם
ט פעמים הגמרא עושה ב' צריכותות אעפי שהיה די באחת שם
י דרך הגמרא לתרץ במקום אחד בדרך אחד ובמקום אחר יתרץ בדרך אחרת שם
יא כשהגמרא מתרץ תירוץ א' ומסבר' נרא' שהיה אפש' לתרץ תירוץ אחר כד
יב דרך המתרץ לתרץ אפילו באם תמנא לומר לרווחא דמילתא שם
יג לפעמים התירוץ הראשון גרוע וסומך על התירוץ השני שם
יד לפעמים המקשה יקשה ב' קושיות ולא יתרץ כי אם האחרונה· ודרך המתרץ לתרץ הקושיו' על ראשון ראשון ולפעמי' מתחי' למאן דסליק מינה שם
טו דרך המתרץ לתרץ מה שמקשה לו בלבד ואעפ״י שיש שם קושי' אחרת אינו חושש שם
טז פעמים יכול לתרץ תירוץ א' מרווח ומתרץ תירוץ אחר יותר דחוק יען כי הוא מוכרח לתרץ אותו במקום אחר ורוצה לעשות שיטה שוה כה
יז לפעמים יתרץ אמורא תירוץ אחד על קושיא שתרצה חבירו באופן מרווח וי״ל שלא שמע תירוץ חבירו שם
יח מצינו שאמורא מתרץ מה שהקשו לאמורא אחר שלא היה בימיו שם
יט פעמים המתרץ יתרץ מכח קבלה שבידו שם
כ כשהגמרא אומר ואי בעית אימא לא פליגי אטעמא קמא או לא שם
כא לפעמים בירושלמי מתורץ תירוץ א' ובבבלי תירוץ אחר כי נראה לבבלי תירוץ הירושלמי דחוק שם
כב אין למדין מן הכללות כו' ודווקא בדברי התנאים אומרי' כן ועי' הדחק שלא כמצא תירוץ אחר שם
כג מצינו אמורא מתרץ דברי חבירו ולא סבר לה כותיה שם
כד פעמים יכול לתרץ באוקמתא אחרת ורוצה להעמיד האוקמתא ד דלעיל שם
כה פעמים דמתרץ לרישא תירוץ שמדיוקא דסיפא אינו עולה ולפעמים

היה לו לתרץ תירוץ א׳ ולא תירצו כי
אינו תירוץ לאמורא אחר   שם

דרך החזרה ובו ג׳ כללים

א כשאומר אלא בתירוץ בתרא מורה שהתירוץ הראשון דחוק· וכשהמתרץ הוא המקשה עצמו שייך לומר אלא אף על פי שלא קדם לו תירוץ אחר אם לפעמים חוזר בו אעפ״י שאינו אומר אלא   שם

ב מצינו דבאדי מענין לענין ואינו אומר אלא   כו

ג לשון אלא משמע שחוזר בו לגמרי· ופעמים אינו חוזר אלא פירוש   שם

דרך הדחיה ובו כלל א׳

א יבאר שדרך המתרץ לתרץ בכל שהוא ומצינו לפעמים דלא סבירא ליה לאתרץ כפי הדחיה ההיא· ויבאר שבדחיי׳ הסיוע אינ׳ נדחית הסבר׳ שם

הנתיב הד׳ נתיב הפירוש

יאמר כי שלשה הם מפרשי המשנה· הברייתא· והאמורא· והמסדר· ויבא׳ אותם א׳ לאחד·

בדרכי הברייתא יש יג כללים

הא דרך הברייתא להרחיב הפי׳ יפה ופי הברייתא נמצא לו רמז במשנה שם

ב מצינו שהגמרא מביא ברייתא בלשון תנן· כשאומ׳ והתניא בלא אלף הוא להקשות ולסיוע כתוב באלף   שם

ג אין להקשות על הברייתא מאי קמ״ל תניא   שם

ד יכול האמורא לחלוק עם תנא בדפשטא ברייתא כותיה   שם

ה ראוי להקפיד בסדר הברייתא כמו בסדר המשנה   שם

ו מצינו מביא ברייתא להקשות ממנה אף על פי שיש חולק עליה   כו

ז לפעמים מקשה מברייתא אעפ״י שיש עליה חולק מפני שסומך על דיוק המשנה דמוכח כותיה   שם

ח כל היכא דאמרינן מסכתינו היינו משנה אבל משנה סתם משמע נמי ברייתא   שם

ט כשאומר תאני פלוני׳ היינו שונה ברייתא· אין לתרץ שהאמורא לא ידע הברייתא כי אם על צד הדוחק   שם

י כשאומר והא קתני היינו בברייתא דלעיל והתניא היינו ברית׳ אחרת שם

יא מצינו ברייתא חולקת על המשנה ולא אמר בגמר ורמינהי׳ לשון ת״ש שייך על ברייתא   שם

יב מצינו הגמרא אומ׳ תנו רבנן שתי פעמים והיא ברייתא אחת שמחלקה לשנים· עוד מצינו שאומר היינו רישא ולאו היינו רישא ממש אלא ברייתא שהביא בראשונה   שם

יג כשהגמרא לא הקשה מברייתא החולקת י״ל דמשבשתא היא· וכתב הרא״ש כל תוספ׳ שאינה בגמרא משבשתא היא   שם

המפרש הב׳ האמורא ובו י׳ כללים

א האמורא דרכו לפרש ולא לסתום· ואין לומר בדברי אמורא אין למדין מן הכללות   שם

ב אימתי האמור׳ יכול לשבש הברית׳ שם

ג דרך האמורא לקצר הברייתא   שם

ד דרך הגמרא לדקדק בשיש בדברי האמורא

האמורא סתירה או כפל · ולשון תרתי
הגמרא בגמרא בתמי' פי' תרתי דסתרן
אהדדי ושם יובאר אם לפעמים
הכונה תרתי למה לי בחדא סגי · כח
ה ניחא ליה למקשה להקשות לאמור'
מדידיה אדידיה טפי מלהקשות · מ
ממשנה · שם
ו אין מקשי' מאמורא לאמורא · ואם
הוא אדם גדול מקשין · שם
ז דרך הגמר' להקשו' על דברי האמור'
והא אמרת חדא זימנא וכן והא איפליגו
חדא זמנא · שם
ח כשמקש' והא אמרת חדא זמנ' היינו
כשיש שינוי לשון בין זו לזו · שם
ט יבאר טעם למה שמביא הגמרא
דברי אמורא על הברייתא או המשנה
קודם דפריך מינה · שם
י פעמים יאמר האמורא מה שנמצא
מפורש בברייתא · שם

הדרך הג' דרך המסדר

יב א' כ' אשי סתמ' דגמר' מי הוא ושדרך
מסדר הגמ' לקצ' · לדלג להפך · להוסי' ·
לשנות לפרש · לסדר ויבא אחר זה ד'
כללים · שם
א דרך הגמ' לפרש ענין ההלכה דרך
קושיא ותירוץ · כט
ב מני' בגמרא תיבת אמרת קבל למה
לי ואיכא קושיא של פרושי קא מפרש ל
ג דרך הגמ' לפרש הדברי' כסדרן · שם
ד לפעמי' הגמ' יביא דברי האמוראי'
האחרוני' קודם דברי הראשונים וזה
לא' מן' טעמים · שם
הנתיב הה' נתיב הבעיא והפשיטות
ובו שני דרכים דרך הבעיא ודרך
הפשיטות · בדרך הבעיא יש

בו י"א כללים

א יבאר שדרך הבעיא הוא בעי פלוני
או איבעיא להו או מאי ביניהו ומפרש
בעיית מאי ביניהו · שם
ב לפעמי' מאי ביניהו אינו אלא לפרש
מה שביניהם שבהדיא נראה דאיכא
ביניהו · לא
ג דרך הגמרא לקבוע בבעיא מאי
דנראה לו דבעי · שם
ד מצינו ששואל מה שמפור' בברית' שם
ה פעמים בעי בעיא פשוטה אגב
אחרת · ולפעמים לא בעי מיד על
אוקמתא קמייתא ונטר עד לבסוף ·
ואין רגילות למבעי חדא מילת' בתרי
דוכתי · שם
ו כשהגמ' אומ' אם תמצא לומר על א'
מצדדי הבעי שמע מינה שכן הלכ' שם
ז מצינו דבעי בעיא דהיא מחלוקת
בברייתא אלא שהברייתא סובלת שני
פירושים ומבקש לדעת האמת · שם
ח לפעמים מקשה קושיא ואינה אלא
בעיא כדי לפרש · שם · ט פעמים
בעי תרי בעיי דהשני פשוטה בפשיטו'
הראשונה · שם · י מצינו מאי ביניהו
שפירושו מאי פלוגתייהו · שם · יא פעמי'
יכול לפשוט מדברי האמוראי' ולא רצה
לפשוט של משנה או ברייתא · כשאו'
במאי קא מפלגי אי ניחא ליה כחד
מינייהו או דלמא בעי לתרויהו · לב

הדרך הב' דרך הפשיטות ובו ז' כללים ·

א לפעמי' דבעיא לא נפשטה במקומה
ונפשטה במקום אחר · שם · ב מצינו
פשיטות מסוגיא · שם · ג לא פשטי' מן
המשנ' כשאפש' לפרש בה פי' אחר · שם
לפעמים

ד לפעמים היה יכול לפשוט מן המשנה ומביא הברייתא לתקנה ע"פ דרכו שם

ה מצינו לפעמים בעיא שעלתה בתיקו ופשטוה אח"כ שם

ו לא פשטי' מאילתא דאתי באגב שם

ז לפעמי' פשיט ליה מעיקרא והדר מבעיא ליה כדי לפרש ולפעמי' פושט מכח סתם לבד שם

הנת' הששי נתיב הפלוגת' מתחל' לג' דרכים פלוגתא' ילפותא וסייעתא בדרך הפלוגתא יש בו י כללים

א' שנכון למעט במחלוקת שם

ב מצינו סוגיות הפוכות ומביא מהם קצת וטעם ההיפוך שם

ג טוב לפרש דברי האמוראי' כפי' דחוק כדי שלא נאמר שחולקי' לב

ד אין לאמוראי' להזכיר במחלוקתם רק מה שחולקי' בו אבל לא מה ש שמסכימי' עליו שם

ה כשהגמרא אומר לעולם וכו' הוא חולק שם

ו לפעמים המשנה שנויה בלשון יחיד ורבנן לא פליגי עלה שם

ז אם יש הפרש בין אמר ר' פלו' לר' פלוני אומר שם

ח כשהגמרא אומר זו דברי פלוני מסתמא פליג עליה וכשאומ' תני פלו' מסתמא סבר כותיה שם

ט לפעמים האמורא יכול לומ' ופליגא על דברי אמורא ובתר ליה עד שיביא דברי אמורא אחר לומר ופליגא א אתרוייהו שם

י מצינו' איכא דאמרי דלא פליגי אלישנא קמא בדין אלא בלשון שם

הדרך הב' דרך הילפותא

מצינו ילפותא אקו ולאו קו ממש הוא איכא מאן דלא גמיר ג"ש מרביה ולא גמ' לה מחבירו כי קבלה בידו מכין הג"ש מצינו שדורש כלל ופרט וכלל והכלל האחרון לא ניכר · לפעמי' מבי' ראש הפסוק ולא יליף רק מסופו · דרשי' ויו לרבות ובמנא נב למעט · היכ' דאיתמ' כגון זו לאדין מכנו הדומ' לו קצת · מצינו שמביא ראיה מדברי קבלה ואח"כ מן התורה · מצינו שעושה פסוק א' מלמד וא' למד ובמקום אחר עושה מהלמד מלמד לחבירו

הדרך הג' דרך הסיוע

יבאר בו אם מביאין סיוע מאמורא לברייתא

הנתיב הז' נתיב השמועה ובו כלל א'

יבאר בו סד' לשונות יורו מי הוא הרב ומי הוא התלמיד · ויבאר קצת מה מחשיבות והשתלשלות האמוראים · ויזכיר אותם ששני' מהם בשם א' · ויזכיר תלמידי רב ותלמידי רבי יוחנן ויביא זכר קצת מגדולי הפוסקים והמפרשי':

הנתיב הח' נתיב ההלכה

יאמר כי על ב' עמודי סמכו האחרוני' לפסוק הלכה הא' כשנדע חכמת התנא ההוא הב' כשמצינו שאמוראים פוסקים ונותנים על

דברי

השמטות

ונשלם מלאכת הדפסת הספר הזה יום ו' כ"ט יום לחדש ואדר השנ"ג לפ"ק בבית
בי' שוסאשו רופינילו על ידי משה אלישמע בכה"ר ישועה אל מגוויסטאלה יצ"ו ·

Visto per me fra Reinaldi (?) la Jud.a 1626

Camillo Jaghi (?) 1613